

Gondolatok
Horthy Miklósról
és
1944. október 15-ről

Második bővített kiadás

Írta és válogatta:
Isépy Dezső

Budapest
2001

Kiadja: Isépy Dezső
Nyomdai előkészítési munkák: Laczó Éva
Nyomda: Éles Györgyné Sátoraljaújhely, József A. u. 7.

ISBN
963 640 731 2

Tartalom

Bevezetés	5
I. rész Horthy Miklós	6
A magyar nemzethez. Kiáltvány 1920. március 5.	7
Horthy levele Sztálinhoz 1944 őszén	8
Horthy Miklós levele az angol kormányhoz 1946.	9
Kormányzói kiáltvány 1944. október 15.	24
Visszatekintés és a jövő kilátásai. (Horthy Miklós)	28
„Emlékirataim” - az interneten	33
Horthy Miklós történelmi szerepéről. (Antall József)	36
Az újratemetés családi ügy (Kurcz Béla)	50
Gondolatok Horthy Miklós újratemetése után (Ádám Sándor)	54
Zsidó koszorúk a Horthy síron. (Blumgrund János)	62
Néhány gondolat az 1944. október 15-i kormányzói kiáltvány 50. évfordulóján (Isépy Dezső)	65
Magyarország kormányzója 1944. október 16-án nem mondott le. (Isépy Dezső)	67
Gondolatok Horthy Miklós halálának 42. évfordulóján (Isépy Dezső)	69
Horthy Miklós október 15. árnyékában (Gosztonyi Péter)	70
II rész 1944. október 15.	73
Miért nem sikerült a “kiugrás”? (Dálnoki Veress Lajos)	73
A tordai csata jelentősége és mérlege. (Dálnoki Veress Lajos)	82
Veress Lajos vezérezrederől. (Isépy Dezső)	86
Gondolatok Veress Lajos vezérezreder újratemetésével kapcsolatban (Isépy Dezső)	91
Az 1944. október 15-i történésekről (Isépy Dezső)	93
Nyugodjék békében Horthy Miklós - Portugáliában (Magyar Károly - Gosztonyi Péter)	98

Egy vélemény az 1944 októberi történésekről (Nemeskürty István)103
„Helyszíni tudósítás” a Budapesti Rádió német megszállásáról 1944. október 15-én (Deseő Walter)105
Latorczay Lőrinc igazsága (Del Medico Imre)109
Latorczay Lőrinc igazsága (Isépy Dezső)111
Egy ezredes két halála (Bokor Péter)111
Kiugrás? Fegyverszünet!!! (Isépy Dezső)122
Nicholas Roosevelttel véleménye Horthy Miklósról123
Horthy Miklós és 1944. október 15.125
Horthy Miklósról emlékeztünk Kendresen132
Gondolatok Bakay Szilárd altábornaggyal kapcsolatban137
Gondolatok Latorczay Lőrincről140
Visszaemlékezés és gondolatok 1944. október 15. ötvenhetedik évfordulóján141

„...jól esett olvasni, hogy
ma már van valaki, aki
a hamis adatokat helyesbíti.
Csodálom, hogy Maga milyen
jól ítéli meg az október 15-i
helyzetet, anélkül, hogy ott
lett volna.”

(özv. Horthy Istvánné)

Bevezetés

Ez a könyv újabkori magyar történelemmel kapcsolatos gondolatok gyűjteménye.

Célja az, hogy a mai magyar köztudatban élő felületes, hamis vagy rosszindulatú megítélések helyett, tárgyilagos, egyértelmű történelemszemlélet kialakulását segítse elő a hazai és a nagyvilágban szétszóródott magyarok között.

Az elmúlt fél évszázad alatt nem volt meg a lehetősége annak, hogy Horthy Miklós személyének és az 1944. október 15-i történéseknek tárgyilagos, egyértelmű értékelése alakulhasson ki a köztudatban. Csak óvatos, de mindig elutasító megnyilvánulások voltak olvashatók személyével kapcsolatban. Ezeknek következtében alakult és terjedt el többek között az, hogy „Horthy Miklós kormányzó ellentmondásos személyisége a magyar történelemnek”. Ez nem igaz.

Az elmúlt fél évszázad alatt felnőtt nemzedékeknek nincsenek tárgyilagos ismereteik a 400 év után először függetlenné vált Magyarországnak arról a 25 évről, amely alatt Horthy Miklós volt a kormányzója.

Szükséges az, hogy egyértelmű, a tárgyilagos megítélést lehetővé tevő írások is megjelenjenek e 25 év történetével foglalkozó irodalomban.

Az 1944 október 15-én kezdődött újabkori magyar tragédia történéseit kortársként kialakult véleményem alapján látom és ítélem meg a magától értetődő (evidens) tények csoportosítása útján. Saját véleményem mellett, mások véleménye vagy annak részlete is olvasható ebben a könyvben.

Köszönet Mrs. Bowden Ilonának és a Horthy Miklós Történelmi Társaságnak e könyv megjelenését segítő erkölcsi támogatásukért.

I. rész

Horthy Miklós

A Horthy Miklóstra való emlékezés hiányos lenne, ha az alábbi három dokumentumot kihagynánk e könyv anyagából:

I. A magyar nemzethez! című kiáltvány.

Horthy Miklós ezt az államfői programot tűzte ki maga elé és ennek megvalósítására törekedett.

I. A magyar nemzethez!

A magyar nemzet bizalma a nemzetgyűlés útján kezembe tette le az államfői hatalmat. Ezzel is előbbre jutottunk az alkotmányos élet helyreállításának útján. Lezártuk az országrontó és nemzetpusztító forradalmak sötét korszakát. Megmásíthatatlan akaratom a nemzetet a boldogulás útjára vezetni. E cél elérésére minden erővel azon leszek, hogy az állam belső rendje, a jogbiztonság, a törvények uralma, a termelés lehetősége és folytonossága biztosítsák.

Minden honpolgár szent kötelességének tartsa a törvényes tekintélyeknek engedelmeskedni és szorgalmas munkával közreműködni az ország újjáépítésén. Munka és fegyelem nélkül szétzüllik nemzetünk, tönkre megy országunk. Minden honpolgár, aki a haza javát szolgálja, érdeme szerint érvényesülhet. A keresztény erkölcs uralmát helyre akarom állítani az egész vonalon. Szeretettel, türelemmel, megértéssel és igazságossággal fogom gyakorolni a főhatalmat. A közérdeket minden erővel megvédem. Meg fogok gátolni minden visszaélést, mely zavart kelthet az országban.

Egyformán gátat kívánok vetni mindenféle túlzásnak, a kiméretlen érvényesülési vágyaknak, a pártszenvédély elfajulásainak, az osztályharcra való uszításnak és a termelést megbénító izgatásoknak. Örködni fogok a közélet tisztasága felett. Nem lehet túrnünk tovább, hogy árdrágítók, élelmiszerrejtők és mindenféle uzsorások lelketlen hada folyton rohamosan gazdagodjék, míg mások az éhhalállal küzködnek. A magyar nép erényeire akarom felépíteni a nemzet jövőjét. Minden igyekezetemmel elősegitem a magyar kultúra tökéletesedését és szellemi életünknek minden mételyző hatástól való megtisztítását.

E sulyos feladatok megoldásához erőt ad a nemzet megnyilvánult bizalma, ezeréves dicsőséges történelmünkbe és faji hivatottságunkba vetett bizalmam és a nemzeti hadsereg vitézségébe, fegyelmezettségébe és megbízhatóságába vetett hitem. A nemzetközi nyugtalanság és társadalmi forrongás gondterhes napjaiban a magyar nép lépett elsőnek a konszolidáció terére. A keresztény világnézet erkölcsi fensőbb-ségével igyekszünk a romokon új életet teremteni. Egészséges szociális érzékkel akarjuk nemzeti államunkat kiépíteni, hogy benne minden társadalmi osztály jól érezze magát. Bosszú és gyűlölet helyett a kiengetelődést és a megértést keressük a kül- és belpolitikában egyaránt.

Az egész magyarság legjobb tehetsége szerint közre akar működni abban, hogy egész Európában a béke, a rend és a nyugalom áldásait élvezhessék a népek.

Egy ezeréves nemzet erkölcsi tőkájével, a magyar föld őseréjével és a magyar nép lelkének keresztény hitével bátran nézünk szembe a jövővel.

Istennek kegyelme és a nagy ősök szent emléke segítse honépítő munkálkodásunkat!

Budapest, 1920. március 5.

Horthy Miklós s. k.
Magyarország kormányzója

Huszár Károly s. k.
ministerelnök

II. Horthy levele Sztálinhoz 1944 őszén

A levél magyar fordítása:

„Tábornagy! Végső veszélyben forgó népem nevében és érdekében fordulok Önhöz. A magyar nép nevében, amelyet ennek a háborúnak a kitöréséért semmiféle felelősség nem terhel. Ezer éven át, de különösen az utolsó évtizedben, népünk sorsát a szomszédos német kolosszus befolyásolta. Ennek a befolyásnak a hatása alatt sodródtunk bele ebbe, a Szovjetunióval folytatott szerencsétlen háborúba is.

Nyomatékosan kell hangsúlyoznom azt a körülményt, hogy szegény hazámat valósággal elárasztotta a németek „ötödik hadoszlopa”. Ez a nagyszabású behatolás ugyanakkor kezdődött, amikor német csapatok vonultak be Romániába és Bulgáriába is, melynek eredményeképpen a német ügynökök minden magyarországi megmozdulást, minden lépést közvetlen közlőről figyeltek, s a legfontosabb hírek és jelentések soha nem jutottak el hozzám. Most szereztem tudomást arról, hogy a Kassát és Munkácsot ért légitámadás után Molotov külügyminiszter - egy, a magyar követtel folytatott megbeszélés során - kifejezésre juttatta a Szovjetuniónak Magyarország iránt táplált békés törekvéseit. Ha ez megfelel a valóságnak, tragikus, mert nem ért el hozzám idejében.

Az igazság kedvéért tájékoztatni szeretném Önt arról, hogy mi soha senkitől nem akartunk még egy talpalatnyi területet sem elvenni, ha ez jog szerint nem illetett meg bennünket. Éppen ellenkezőleg, a ro-

mánok foglalták el orosz szövetségesüktől Besszarábiát az első világháború után, a második világháború alatt pedig német segítséggel Oroszország déli részének jelentős részét igyekeztek megszerezni. Ezenkívül, amikor 1940-ben véget kívántunk vetni az erdélyi magyar-ság kegyetlen bánásmódjának, ismét a románok voltak azok, akik Németország segítségéért folyamodtak, kérve Hitlert, hogy tegye lehetővé számukra a bécsi döntéssel e terület legalább egy részének megtartását.

Amikor delegátusaimat teljhatalommal felruházva elküldöm a fegyverszüneti tárgyalásokra, kérem Önt, hogy kímélje meg ezt a szerencsétlen országot, amelynek megvannak a maga történeti érdemei, s amelynek a népe az orosz néppel oly sok közös vonást mutat fel.

Szíveskedjék hatalmas befolyását érvényesíteni szövetségeseinél, hogy népünk érdekeivel és becsületével összeegyeztethető feltételeket szabjanak, mert ez a nép valóban békés életet és biztonságos jövőt érdemel. Megragadom az alkalmat, hogy Ön iránt, Sztalin tábornagy, legmagasabb nagyrabecsülésemet fejezzem ki.

Öszinte híve: Horthy s. k.

P.S. Minthogy csapataink még mindig a határokon tartózkodnak, s erős német egységek tartanak bennünket megszállva, arra kérem, hogy leveletem bizalmasan kezelje mindaddig, amíg a helyzeten felül tudunk kerekedni.”

(Szűcs László: Horthy levele Sztálinhoz 1944 őszén. - Századok 1970/4. 983-989. old.)

III. Horthy Miklós levele Ernest Bevin külügyminiszterhez

1946. április 14.

Excellenciás Uram,

a békeszerződések előkészületei megindultak és közeledik a békekonferencia időpontja. Fel kell hívnom Excellenciás uram figyelmét Magyarországra és országunk néhány problémájára.

Úgy érzem, kötelességem ezt megtenni, minthogy magamat továbbra is Magyarország kormányzójának tekintem, akit 1920-ban a magyar

parlament egyhangúlag megválasztott, melynek tagjait az ország szabad akaratát képviselő demokratikus választással hívták egybe.

Annak érdekében, hogy megcáfoljak olyan véleményeket, hogy én, minthogy lemondtam, nincs jogom a nemzet nevében szólni többé, ki kell jelentenem, hogy a tény ellenére - ugyanis, amikor a németek megszállták az országot és 1944 októberében a németek engem letartóztattak és miután a németek kinevezték Szálasi Ferencet és kormányát, közhirdetések, a sajtó és a rádió közzétették lemondásomat - én legálisan nem mondtam le. Az én úgynevezett lemondásom fizikai és erkölcsi nyomás eredménye volt. Kényszerítettek, hogy írjam alá az iratot az SS-katonák géppisztolyai előtt, és a német követ Lakatos miniszterelnök jelenlétében szavát adta, hogy abban az esetben, ha aláírom lemondásomat, az egyetlen élő gyermekemet, ifjabb Horthy Miklóst nem fogják kivégezni. Úgy adtam aláírást, hogy teljesen tudatában voltam a körülményeknek és határozottan érvénytelennek jelentettem ki azt. Az akkor érvényben lévő magyar törvény szerint lemondásom csak akkor lett volna érvényes, ha a törvény által előírt formáságoknak megfelelt volna. Aláírással tehát akkor is érvénytelen lett volna, ha nem kényszerből adom.

Még jobban kötelességem teszi, hogy Magyarország helyzetét megmagyarázzam az, hogy a megszállás miatt a jelen kormány nem képviseli az ország akaratát, és határozatainak és tetteinek nem ura. Így az elkövetkezendő békekonferencián az ország érdekeinek szabad és befolyás nélküli képviselése meg van akadályozva, annál is inkább - ahogy értesülve vagyok, néhány tagja még csak nem is magyar, hanem szovjet alattvaló.

És végül jogos kötelességem felemelni a szavamat most hazám érdekében, mert a történelem ítélőszéke előtt állhatok avval a nyugodt tudattal, hogy én egyike vagyok a magyarok azon többségének, akik soha nem vállalták a német pártrendszer célkitűzéseikkel és módszereikkel, s mindent elkövettem, ami hatalmamban állt, hogy népemet megmentssem a háború szörnyűségeitől és megkísérlettem még a háború folyamán kapcsolatot találni az angolszász hatalmakkal, és világossá tenni előttük Magyarország nehéz helyzetét. Kijelenthetem tiszta lelkiismerettel, hogy Magyarországot a németek ellenállhatatlan nyomása vonszolta ebbe a háborúba és egy olyan felelős államférfi tevékenysége következtében, akit azóta mint háborús bűnöst kivégeztek. Én határozottan tiltakoztam országunk német megszállása ellen Hitler és államférfiai előtt, mint hallatlan atrocitás ellen, és mindent megtettem, hogy a német csapatok vonuljanak vissza országunkból, mint ahogyan azt megígérték. Megegyezésünk ellenére csapatokat küldtek az orosz

frontra azzal a céllal, hogy a határokat védjék vagy rendet tartsanak fenn; mindezt a német hadvezetés rendelte el.

A magyar határok végső meghúzása nagy jelentőségű és nagy fontosságú kérdés a világbéke szempontjából, amelyeknek ezt a békét kell biztosítaniuk. Ha a békeszerződések Magyarország határait ugyanazokat állapítják meg, amelyeket a trianoni békeszerződés meghatározott - annak ellenére, hogy igen méltányolandó angolszász körök véleménye szerint ez rossz és igazságtalan volt és új széthúzások és zavarok szülőanyja lett - ismét a melegágya lesz olyan helyzeteknek, amelyek nagymértékben fenyegethetik a tartós világbékét. Szeretnék röviden foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy vajon - büntetésként, megtorlásként vagy az egyenlő elbánás elvének alapján - Magyarország irányában a hajlandóságok szigorúbbak-e, mint más környező országok irányában?

Szeretnék arra a tényre utalni, hogy Jugoszlávia kivételével minden más szomszédunk, aki tőlünk területet vagy részben jóvátételt követel, ahogyan bizonyítható, több segítséget adott az ő német barátaiknak a Szövetséges nemzetek ellen, mint mi tettük. Hogy bizonyítsam ezt, a következő tényekre utalok:

Szlovákia a Szövetségesek elleni háborúban relatíve összehasonlíthatatlanul nagyobb erővel és nagyobb területen vett részt, mint mi. Az ő területe, nyersanyaga és erkölce, katonai, pénzügyi, politikai és gazdasági értékei teljesen a német érdekeket szolgálták. Német csapatok vonultak át Szlovákián az oroszok elleni hadműveletekben.

Csehország teljesen behódolt Hitlernek. Gyárai és munkásai a németeknek dolgoztak, gazdasága a német hadicélokot szolgáltatta s mi több, növelte új gyárak létesítésével a német hadiipart. Az országban mindvégig béke és rend volt, semmi jele nem volt komolyabb ellenállásnak. A Szövetségesek által erőssé és nagygyá tett hadserege megengette, hogy az országot a németek elfoglalják ellenállás nélkül.

Románia azok közé a csatlós államok közé tartozott, amelyek a legnagyobb mértékig fasiszta és náci állammá váltak. Az ország jelentős erőit és lehetőségeit a szovjetek ellen alkalmazták. Nagy orosz területeket kebeleztet be, amelyeken azonnal román adminisztrációt vezetett be. Románia teljes petróleumtermelését és mezőgazdasági termékeit a németeknek adta. Mindezt egy olyan Románia tette, amelyet az utolsó háború óta anyagilag és erkölcsileg Amerika, Anglia és Franciaország támogatott. És Románia nem volt a hitleri birodalom szájában, mint mi voltunk, nem voltak közös határai.

Jugoszlávia: a Szövetségesek jól felszerelték hadseregét és mint-hogy az ország elsőrendű stratégiai helyzetben volt, volt alkalma par-

tizán háborút viselnie a németek ellen. A németek erős nyomása ellenére én nem egyeztem bele, hogy magyar csapatok vegyenek részt a Jugoszlávia ellenes háborúban s bár a jugoszlávok bombázták Szeged és Pécs városát és Bácska nagyszámú magyar lakosságát bántalmazták, mi csak a korábbi magyar területet foglaltuk vissza. Történelmi jogaink alapján, a magyar lakosság többsége révén, ezt a területet jogosan magunkénak követelhetjük.

Egy precedens nélküli igazságtalanság volt az, hogy az utolsó háború után Burgenlandot Ausztriának adták. Egy legyőzött ország kapott egy darab földet - s mi több, egy olyan darab földet, amelyet az sohasem követelt. Minthogy Ausztria nagy lelkesedéssel csatlakozott Németországhoz és e háború folyamán teljes politikai és katonai erejével a nácizmusért harcolt, nem tudom megérteni, miért és mely okokból kifolyólag legyen Magyarország a Szövetségesek szemében bűnösebb.

Fel kell hívnom Excellenciád figyelmét arra a tényre, hogy Magyarország Európa délkeleti részében kulcspozícióban van. Magyarország elhatárolja a németység tömegét nyugatról kelet felé és a szlávokét keletről délnyugat irányában, ugyanakkor sövényt képez az északi és déli szlávok között.

Magyarország lezárja a Balkán-félszigetet észak felé. A legjobban járható kontinentális utak és a leghajózhatóbb folyók ebbe az irányba magyar területeken vezetnek. Ennek következtében Magyarország a Földközi-tenger keleti részének védőbástyája, annak a résznek, amelyik a világgazdaság szempontjából igen nagy fontosságú. Ezért az ország a hatalmaskodó országok útjában van, amelyek terjeszkedni akarnak délkelet és nyugat felé. Magyarország volt az, amelyik a 13-ik században feltartóztatta az Európába törő mongolokat és Magyarország volt az, amelyik a 15-ik században saját testével védte meg a nyugatot a törökök beözönlésétől. Így került az ország korunkban néhány nemzet expanziós törekvésének útjába, és ezért lett csatatér.

Magyarország nincs faji vagy nyelvi rokonságban sem a német, sem a szláv néppel. A magyar nép nem érti az ő nyelvüket; az ő erkölcsük, szokásaik és kultúrájuk teljesen más. Magyarország századokon keresztül ellenállt annak, hogy ezek a népek legyőzzék vagy bekebelezzék.

Magyarország, de különösen a régi Magyarország, ezeréves határáival, a Kárpátokkal övezve nagyon gazdag mezőgazdasági termékekben, ásványokban és nyersanyagokban, és ezeket az értékeket még messze nem aknázták ki. A magyar gazdasági élet modern fellendítése és értékeinek kibányászása annak a nagyhatalomnak lesz a feladata,

amelyik érdekerületébe húzza Magyarországot. És ennek egy nyugati nagyhatalomnak kell lennie, minthogy az ország földrajzi helyzete, a hegységek láncolata, amely védelmet képez észak és kelet felé, a nép pszichológiai felépítése ugyanúgy, mint az elmúlt századokban kulturális vállalkozásai, elkerülhetetlenné teszik a nyugat felé tekintést.

Annak elhatározására, hogy Magyarország mely nagyhatalom felé forduljon támogatásért és barátságért, csak egy logikus megoldás kínálkozik: Magyarországnak csak az angolszász hatalmak felé kell fordulnia. Ez lenne előnyös politikailag és gazdaságilag egyaránt az angolszász hatalmak számára, mert ily módon biztosíthatnák a békét a Balkán-félszigeten és a Földközi-tenger keleti övezetében.

Egy lengyel-magyar szövetség közös határokkal biztosítaná a békét Európának ebben a részében. Magyarország szoros barátságban élt Lengyelországgal századokon keresztül és a két állam sohasem viselt háborút egymás ellen. Ennek a baráti érzületünknek tanújelét adtuk a háború kezdetén, amikor megtagadtuk a németektől az engedélyt, hogy országunkon keresztül vonuljanak a lengyelek ellen, és kiadtunk egy parancsot, hogy robbantsák fel a hidakat, ha a németek szándékukat erőszakkal akarták volna keresztülvinni. A háború folyamán a tömegesen érkező lengyeleket nagy szívéllyességgel fogadtuk, segítettük és támogattuk őket további nyugat felé haladó útjukon.

Azokon a területeken túlmenően, amelyek ezer éven keresztül hozzánk tartoztak, Magyarországnak nincsen más területi igénye. Ha Magyarország támogatást talál egy nagyhatalomnál, olyannál, amely nem kívánja elnyomni őt, akkor az ország megszabadulna politikai problémáinak jelenlegi nyomásaitól és gazdasági életében nagy eredményekre lenne képes.

Századunk húszas éveiben számos erőfeszítés történt, hogy Nagy-Britannia barátságát megszerezzük és ezek az erőfeszítések nem voltak eredménytelenek, minthogy az angol parlament számos tagja fel-emelte szavát Magyarország érdekében. De a brit hivatalos körök - valószínűleg a kisantant gyakran nem valóságos tényeken alapuló hangozó propagandájának befolyására - nem vették jó néven a mi közeledésünket és így történt, hogy a mi szerencsétlen hazánk ismét német befolyás alá került. Németország valóban nagyon is boldog volt, hogy megragadhatja az alkalmat, hogy politikai és gazdasági törekvéseinek egyik alapjául megnyerheti ezt az értékes területet. Mi nem tudtuk magunkat megvédeni ezek ellen a törekvések ellen, minthogy a trianoni békeszerződés értelmében mi csak 30 000 főnyi hadsereget tarthattunk a rend fenntartására, és ez a hadsereg nélkülözötte a modern tüzérséget, légierőt és páncélos alakulatokat.

A bolsevizmus eszméi és módszerei éppen olyan idegenek a magyar nép számára, mint a nemzetiszocializmus eszméi és módszerei voltak.

Ha szavaim megértéssel találkozának, és ha az angolszász hatalmak saját érdekkörükbe vonnák Magyarországot, úgy mind a két fél számára gyümölcsöző lenne, ha Magyarország politikailag és gazdaságilag oly erőssé válhatna, amennyire az lehető lenne.

Az angolszász hatalmak érdeke tehát azt kívánja, hogy Magyarország ne maradjon Trianon által megcsönkített nemzet, hanem nyerje vissza ezeréves határait, amelyek kizárólagosan nyújtanak védelmi vonalat észak és kelet felé. Egy erős Magyarország és egy egészséges magyar gazdasági élet érdekében lényeges és fontos, hogy visszakapja Fiumét, azt a kikötőt, amelyet országunk nagy költséggel épített fel.

Szilárdan meg vagyok győződve arról, hogy a fenti tények nemcsak olyan uralkodó szempontjai szerint állnak, aki 24 évig kormányzott, hanem az igazság és jog szempontjai szerint is, s ezek tartják fenn a világbékét. Ismételten kérem Öexcellenciáját és kormányát, hogy ezeket a kérdéseket komolyan vegyék fontolóra.

Tisztelettel,
Horthy

1946. április 14.
Horthy tengernagy
Weilheim. Pollingerstr. 25.

Emlékirat Magyarország helyzetéről az elmúlt 25 esztendő folyamán.

Magyarország a második világháborúban akarata, a népe meggyőződése ellenére és Németország ellenállhatatlan, erőszakos kényszerítése révén vett részt.

Ez az emlékirat ezt a megállapítást részben jól ismert történeti adatok és részben más anyagi bizonyítékok alapján kívánja megmagyarázni.

Először is, hogy az amerikai közvélemény jobban megértse a kormányzó hatókörét, itt következik rövid összefoglalásban a kérdés jogi vonatkozása:

A magyar állam jobban hasonlítható Nagy-Britanniához vagy egy monarchiához, mint az Egyesült Államokhoz. Míg az Egyesült Államokban az elnök ugyanakkor a kormány feje és a végrehajtó hatalomé, így abban a helyzetben van, hogy a Ház és a Szenátus által javasolt törvé-

nyeket szentesítse, Magyarországon a végrehajtó hatalom nem tartozik az államfő jogkörébe, hanem a parlamentnek felelős kormányába. Úgy, ahogyan azt a mindennapos beszédben halljuk és a sajtóban olvassuk, hogy a „Horthy-kormány”, az gyakorlatilag nem létezik.

Magyarország 1001 óta királyság, 1920-ban külpolitikai okokból lehetetlenné vált az üres trón betöltése, ezért a parlament elhatározta, hogy kormányzót választ. (Habsburg Károly kinyilvánította Eckartsauban, Ausztriában, hogy lemond magyar királyságáról.) Mint államfőnek, a kormányzónak - kisebb korlátozásokkal - a királyhoz hasonló törvényes hatalma van. Csaknem ezer éve, változtatás nélkül, a törvényeket a parlament hozza és az államfő szentesíti demokratikus módon. A parlament egy alsó- és felsőházból áll. Szabad választások vannak és titkos szavazás, s teljes vallásszabadság. Általánosságban a kormány teszi meg a törvényjavaslatokat, a kormányzó személyesen nem tehet javaslatot. A kormány hajtja végre a törvényeket. A királyi magyar kormány 8-11 miniszterből (államtitkárból) áll a miniszterelnök vezetése alatt. Mint minden országban, a miniszterelnököt az államfő választja ki a parlament többségi pártja soraiból, hogy alkosson új kormányt s akkor választják meg a miniszterelnököt s az új kabinet tagjait.

A törvényeket a minisztériumi és helyi kormányzati szervek szabályzatai szerint kivitelezik, ez a kormány és a miniszterek felelőssége.

A kormány felelős a parlamentnek. Ha saját akaratából az államfő akarna kinevezni miniszterelnököt, aki nem élvezné az egész nemzet bizalmát, ezt nem tehetné meg, mivel a kormánynak kellene erről szót adnia a parlamentben, ott meg leszavaznák.

A magyar alkotmány alapokmánya az „Aranybulla”, 1222-ből, ez az okmány csaknem olyan idős, mint a brit 1215-ből származó „Magna Charta”. Már ebben (31 cikkely) kijelentették, hogy a nemzet fegyvert foghat, hogy akaratát végbevigye. A kormányzó hatalma idején az volt a gyakorlat, hogy csak a nemzet többségének akarata szerint dönthet; bármely végrehajtó rendeletét egy felelős miniszter ellenőrizte.

Mínt hogy a kormányzó személye érinthetetlen és csak igen különleges esetekben lehet őt felelőssé tenni, s mínt hogy minden törvényt a parlament hoz és a kormány felelős minden intézkedésért, nem beszélhetünk a „Horthy-kormányzatról”.

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a jelenlegi magyar történelmet és a jelenlegi magyar történelmi fejlődés okait, meg kell különböztetnünk és külön jellemeznünk a következő korszakokat:

- a trianoni békeszerződést követő szakaszt a németországi nemzeti szocializmus megjelenéséig (1920. június 4.-1933. január);

- a nemzetiszocialista Németország első ténykedésétől, a párt hatalomra kerülésétől az Anschlussig (1933. január-1938. március);
- Magyarország mint Németország nem hadviselő szomszédja (1938. március-1941. április);
- Magyarország mint erőltetett és nyilvánvaló szövetségese Németországnak (1941. április-1944. március 19.);
- a teljes megszállás szakasza a fegyverszünet meghirdetéséig. (1944. március 19.-1944. október 15.);
- a Szálasi-bábkormány tevékenysége, német parancsra korlátozott tevékenysége az ország teljes megszállásáig (1944. október 15.-1945. április).

a) A jól ismert trianoni békeszerződés 1920 tavaszán a szomszédos országokhoz csatolta a történelmi Magyarország területének kétharmad részét és teljes lakosságának háromnegyedét. Az ország közvéleménye soha nem ismerte el a háborúból eredő békeszerződést igazságosnak és minden magyar állampolgár a békeszerződés békés úton történő revíziójában bízott.

Ugyanakkor, a versailles-i szerződés értelmében, Németország hatalma összeroppant és a két ország közötti kapcsolatok - egészen a németországi nemzetiszocialista kormányzatig - korrektek voltak.

Magyarországon mintegy 600 000 főnyi német kisebbség élt, mint a Habsburg királyok által 200-300 évvel korábban betelepített német telepések ivadékai. Az elmúlt századokban soha nem volt ellentét a magyar kormányzat és e német kisebbség között, a németeknek teljes nyelvi, vallási és művelődési szabad választási joga volt és ugyanakkor minden habozás nélkül eleget tettek állampolgári kötelezettségeiknek (ehhez hasonlóan a magyar állam álláspontja az ország más kisebbségei felé, mint a románok, szlovákok, szerbek, horvátok, ruténok és vendek felé ugyanaz volt).

A magyarok egy szomszédjukkal sem rokonok. A magyar nyelv nem tartozik sem a szláv, sem a német vagy román nyelvcsoporthoz, nincsenek faji kötelékeik köztük és a környező német és szláv fajok között (az egyetlen kötelék, tudományos vélemények szerint, a finnnekhez fűzi). Magyarország részéről a történelmi fejlődés következményeképpen a németek irányában van egy ösztönös rokonszenveni hiány. A Habsburg-uralom 1437 óta, az állandóan növekvő német befolyás, törekvések az ország erőltetett németesítésére, a német iga ellenes szabadságmozgalom veresége és végül 1848 és 1867 között a teljes német uralom a magyarokat egészen a németek ellen fordították, amely tény az elmúlt századok népdaljai is bizonyítják.

A maga elzárt helyzetében, Magyarország, támogatva időtlen

időktől fogva igazságérzetétől és kulturális örökségétől, mindig ösztönösen a nyugati hatalmak felé fordult. Rokonszenvező viszontválaszokat találhatunk erre a brit Alsóház tagjai által kezdeményezett mozgalomban, amelyik elítélte a trianoni békeszerződés által Magyarországra kényszerített igazságtalanságokat. 1927 körül, egy húsvéti vezércikk, a „Daily Mail”-ben Lord Rothermere-től, saját lapjában „Magyarország helye a nap alatt” címmel nagy szenzációt keltett és ez először irányította a nyugati hatalmak figyelmét a trianoni béke által hozott tarthatatlan helyzetre.

Hangsúlyozni kell, hogy a trianoni béke az ország hadseregének az erejét 30 000-ben állapította meg, hogy csupán a belső biztonságot szolgálja, és megtiltotta a nehéztüzérség és légiflotta felállítását, a katonai kiképzést pedig egy Antant-bizottság állandó felügyelete alá helyezte. Ennek következtében Magyarországot megfosztották természetes forrásaitól, a környező országok kénye-kedvének tették ki, s ezek folyamatosan felfegyverkeztek és gazdaságilag erősek voltak. Egy olyan politika, amelyik az országot szomszédai rendelkezésére bocsátja, azonnal végzettszerűvé válik.

A trianoni szerződés által diktált feltételeket sem az Egyesült Államok magas erkölcsi igényű véleménye, sem a nép akarata nem fogadta el. Wilson elnök jól ismert tizennégy pontja tartalmazza azt a pontot, hogy területet csak népszavazás révén lehet elfoglalni. És bár népszavazás nélkül csatoltak Magyarországtól elvett területeket a kisanthoz, egy helyütt, ahol népszavazás volt (Sopron), az eredmény Magyarországnak hozott győzelmet.

b) A nemzetiszocialista ideológia (mióta ismert lett) csodálkozást és megütközést váltott ki Magyarországon. A magyar nép tisztelete az igazság és jog iránt köztudott dolog, és egy magyar számára a nemzetiszocializmus szabályai, az elsődleges emberi jogok semmibevétele hihetetlennek tűnt.

Magyarország lakosságának mintegy 6 százaléka zsidó vallású. A zsidóságnak mint elfogadott vallásnak egyenlő jogai vannak a keresztény vallással, és kiterjedt állami támogatást élvez. Több mint 200 000 zsidó élt az ország fővárosában és ennek következtében a kormány egyetértésével erős zsidó befolyás érvényesült az ország kereskedelmi, ipari, bankügyi és kulturális életében.

A nemzetiszocialista rendszer, mihelyt befolyásra tett szert, megkísérelte céljainak és politikájának realizálását a környező Duna menti országokban, konok, békés behatolással.

Turisták, énekesek és más ügynökök által szervezni kezdte a magyarországi német kisebbségeket egy ötödik hadoszlopba, és a jobbol-

dali radikális elemeket nagy összegekkel pénzelte. A trianoni béke következtében összezsugorodott kicsiny ország nem tudott sikeresen versenyre kelni egy olyan propagandával, amelyet egy nagy külföldi tőke pénzelt. Az 1933-38 közötti szakasznak jól ismert gazdasági helyzete nehezzé tette a kormány számára, hogy az ország termékeit külföldi piacokon helyezze el. Minthogy Németország nagy behozatali szükségleteivel az ország exportcikkeinek készsége felvásárlója volt, az ország - valamennyire - gazdaságilag függő helyzetbe került Németországtól, annál is inkább, mert amikor nyugati államokkal akart egyezségekre jutni, igen ritkán ért el eredményeket.

Ebben az időszakban Magyarország külpolitikai kapcsolatai minden tekintetben kielégítőek voltak s a trianoni szerződés által teremtett nehéz helyzet ellenére az ország ügyeit kiegyensúlyozottan vezette.

c) Miután Németország bekebelezte Ausztriát, kiterjedésében és hatalmában megerősödve egyszerre szomszéd állam lett. S jól tudva, hogy a náci uralom nem elégedett nyereségeivel, a közvéleményt erősen foglalkoztatta a közeledő veszély érzete.

Kéz a kézben, azzal a közérzettel, hogy fokozatosan elvész a függetlenség, a német fél részéről egy sokkal közvetlenebb gazdasági nyomás jelentkezett.

Az országban számos osztrák érdekeltség maradt, a Habsburg hatalom érezte egyenes hatását határain belül ily módon is. A szerencsétlen szomszédági helyzet következtében a korábban szervezett és fizetett radikális áruló csoportok (főleg nem magyar elemek) helyzetüket egyre biztosítottabbnak érezték, gyakran nyílt agitációba kezdtek, s így további, egyre növekvő problémákat okoztak a szegény és elesett országnak. Bár a német propaganda, amelyet egyre erősebben kiviteleztek, néhány esetben sikeres volt, különösen a nem magyar egyének esetében, mégis az általános vélemény és a kormány hivatalos álláspontja a régi vonalakon haladt. Így, amikor Hitler Csehszlovákia elfoglalása előtt azt kérte a kormányzótól, hogy egyidejűleg Magyarország is támadja meg Csehszlovákiát dél felől, ezt a kívánságot elutasították. Úgyszintén a német-lengyel vita idején és az azt követő szakaszban, Magyarország korrekt, nem harcias magatartást tanúsított, nem engedélyezve például, hogy a német csapatok áthaladjanak az országon, megparancsolva, hogy ellenállás esetén fel kell robbantani a hidakat, fogadva nagy tömegével a lengyel politikai és katonai menekülteket, hatékonyan segítve őket további útjukon nyugat felé. Ezeket a tényeket számtalanszor elismerték és még jelenleg is Németországban ezrek és ezrek (displaced persons) hálásan emlékeznek a Magyarországon töltött időkre.

A német politika legerősebb fegyvere az volt, hogy fenntartotta Magyarországon a reményeket arra nézve, hogy visszaszerezhetik a trianoni béke által elszakított területeket. Így 1938 óta az 1920-ban elvesztett néhány területet visszacsatolták Magyarországhoz és így reményt keltettek, hogy további területeket fognak visszakapni s azért, hogy a függetlenségét megtartsa az ország és elkerülje a megszállást, kényszerítve érezte magát, hogy aláírja a háromhatalmi egyezményt, bár ez inkább formális lépés volt.

Magyarország viszonya a nyugati hatalmakkal teljesen korrekt volt. A magyar közvélemény a brit és francia hadüzenetet csupán formaságnak tekintette s nem volt ennek látható nyoma a nép hangulatában, s az országban továbbra is fennmaradt a nyugati kultúra iránti vonzalom.

d) 1941. április 1-jén a jugoszláviai Subovitz kormány elkergette a kormányzó Tanácsot, a fiatalkorú királyt felnőtté nyilvánították és érvénytelenítették az előző kormányok által aláírt tengely megállapodásokat. Németország, mint köztudott, azonnali katonai akcióval válaszolt, de ezt csak Magyarországon keresztülhaladó csapatmozdulatokkal tudták elérni, annak ellenére, hogy az utóbbi barátsági szerződést kötött Jugoszláviával. A magyar kormány mindenáron ragaszkodott barátsági szerződéséhez Jugoszláviával. Amikor ez a német fenyegetések miatt lehetetlenné vált, súlyos dilemmájában a miniszterelnök, gróf Teleki Pál öngyilkosságot követett el. De egyidejűleg a német csapatok megindultak dél felé, Magyarországon keresztül, és az új kormány katonai erő hiányában képtelen volt megállítani azokat. Miután a jugoszlávok Szeged és Pécs magyar városokat bombázták, magyar csapatok elfoglaltak déli területeket, a történelmi határokiig, főleg olyan területeket, amelyeken magyarok éltek. A kormány kereken elutasította azokat a német követeléseket, hogy harcoljanak vagy foglaljanak el területeket e határokon túl.

Németország hirtelen kampánya Oroszország ellen teljesen váratlanul érte a magyar kormányt. Magyarország jó viszonyt tartott fenn a Szovjetunióval és sem ekkor, sem korábban nem volt területi igénye a Szovjetunióval kapcsolatban.

A német támadást követte a Kassa és Munkács elleni súlyos légitámadás. Ez sok életet követelt. Az ezt követő jelentések szerint a támadást az oroszok intézték s e jelentések s az egyidejű német követelések alapján a kormány bejelentette a hadiállapotot Oroszországgal. Sajnálatos módon csak egy későbbi időpontban, 1944-ben tájékoztatták a kormányzót arról, hogy Molotov magához kérte a moszkvai magyar követet, kifejezve reményét a jövőbeni barátságos kapcsolatokra Magyarország és a Szovjetunió között. A magyar követ azonnal táviratot

küldött, amelynek küldését megkönnyítette az orosz kormány, a magyar külügyminiszternek, Bárdossy Lászlónak, akit a közelmúltban végeztek ki.

De ő, hogy saját felfogását és tevékenységét a kormányzó előtt igazolja, elhallgatta ezt a sürgönyt.

Magyarország részvétele a szovjetellenes háborúban csak szimbolikusnak tekinthető, mivel 1941-ben csupán egy hadtest és 1942-ben egy hadsereg volt a terepen ellenük. Ez utóbbi nagyobb részben megszálló hadsereg volt és tevékenysége főleg adminisztratív feladatokban merült ki. Ezek az adminisztratív tevékenységek nagymértékben különböztek módszereikben a németekétől, és a hadszíntereken a lakosság barátságosan fogadta őket. Mialatt Magyarország folytatta ezt a határozatlan és hatásában elhanyagolható hadviselést a Szovjetunió ellen, Németország megkerülésével viszonya a nyugati szövetségesek irányában szívélyes maradt. 1941 óta Horthy kormányzó mindent meg tett, ami hatalmában állott, hogy fenntartsa a kapcsolatokat a nyugati hatalmakkal, így Andorka Rudolfon, a madridi követen keresztül a kapcsolat a nyugati hatalmakkal végig fennállott. 1942-ben elbocsátotta a Bárdossy-kormányt, amely eltért a korábbi, a Teleki-kormányt jellemző mérsékelt és visszafogott politikától és ígéreteket tett a németeknek. Helyette kinevezte miniszterelnökké Kállay Miklóst, akiről tudta, hogy megbízható, és akit később a koncentrációs táborba hurcoltak. 1943 folyamán, az ankarai nagyköveten keresztül, Kállay egy egyezményt készített elő, amely szerint a magyar csapatok azonnal leteszik a fegyvert, amidőn amerikai és brit csapatok elérik Magyarország határait. (Ezt az egyezményt abban a reményben kezdeményezték, hogy a brit csapatok vagy az Adria vagy Görögország felől nyomulnának előre.)

A Kállay-kormány olyan politikát követett, amelyik mindenféle vonatkozásban a nyugati hatalmak érdekeit képviselte, rokonszenvező mindkét kormány és népe irányában, és ugyanakkor az ország legalapvetőbb érdekeit fejezte ki. Mivel ha nyíltan ellenáll az ország, a megszállást korábban végzik el, s Magyarország gazdasági erejét és lehetőségeit, valamint a katonai szolgálatra alkalmas lakosságot a németek sokkal korábban kizsákmányolták volna. Ily módon a németek kevesebb segítséget kaptak, az ország megtartotta függetlenségét (ha csak törvényesen) és megmaradt a remény, hogy nyithatnak a szövetségesek felé.

Mindennek véget vetett az ország teljes megszállása 1944. március 19-én. Emlékeztetnünk kell arra, hogy ekkor a nyugati hatalmaktól nem várhattunk aktív katonai segítséget és Lengyelország, Dánia, Norvégia, Hollandia és Belgium sorsa bebizonyította, hogy a határozott el-

lenállás maga után vonta az ország függetlenségének teljes elvesztését és teljes kifosztását.

A Kállay-kormány és az angolszász szövetségesek között egy olyan megegyezés született, amelyik szabad átrepülést biztosított a szövetséges repülőgépek számára magyar terület fölött és biztosítékokat és kormánytámogatást adott a pilóták számára, ha az országban kényszerleszállást kellett végrehajtaniuk (a pilótákat barátságos fogadtatás várta és jól ellátták őket). Másfelől a szövetségesek megígérték, hogy nem bombázzák Magyarországot, s ígéretüket megtartották mindaddig, amíg a németek meg nem szállták az országot.

e) Az ország függetlenségének megtartásáért folytatott többéves küzdelem után, a mi állandó húzódásunk túlságosan terhes lett a németek számára és 1944. március 15-én azzal a hamis ürüggyel, hogy egy megbeszélést javasol a magyar csapatok frontról történő visszahívásáról, Hitler meghívta a kormányzót Németországba. Ezt megelőzően a vezérkari főnök és a honvédelmi miniszter révén, Horthy többször követelte a magyar csapatok visszahívását a frontról, de csak üres ígéreteket kapott. A kormányzó németországi tartózkodása folyamán, német csapatok bevonultak Magyarországra és ténylegesen megszállták az országot s ugyanakkor a kormányzónak, aki azonnal megszakitotta a további tárgyalásokat és vissza akart térni Magyarországra, megakadályozták visszatérését, elvitték a vonatát és később másképp akadályozták.

A kérdés jogosan felmerül, hogy ilyen körülmények között miért nem mondott le a kormányzó vagy miért nem jelentette ki, hogy olyan helyzetbe került, amikor képtelen gyakorolni alkotmányos jogait, s a jelen korlátai miatt ő semmilyen tevékenységet nem kíván gyakorolni. Hogy teljesen megértsük a helyzetet, tudnunk kell arról, hogy Hitler ünnepélyesen megígérte Horthy kormányzónak, hogy abban az esetben, ha kinevez egy új kabinetet - Kállay helyett, akit elhurcoltak - egy miniszterelnököt, akiben Hitler megbízik, ő azonnal visszahívja az országból a német csapatokat és visszaállítja az ország szuverenitását.

Mint ahogyan arról már említés történt, az ország függetlenségének elérése az állam vezetőségének legfontosabb elvévé vált, amiért szükségesnek látszott áldozatokat hozni. Ugyanakkor a kormányzó abban reménykedett, hogyha eléri a német csapatok visszavonulását, az ország gazdaságának, termékeinek, értékeinek s az életeknek nagy részét megmentheti s Magyarország jövőjét a szövetségesek segítségével újraépíti.

S végül az egyetlen lehetséges megoldásnak a kormányzó hivatalának megőrzése látszott annak az érdekében, hogy az ország szuveren-

nítását addig megőrizték, amíg a szövetségesek nem győznek, s a háború vége már nem tűnt messzinek, s akkor, ha egy nemzet nem veszette el önálló státusát, jobban bízhatott jövőbeni létezésében.

Hogy teljes egészében és tárgyilagosan lássuk a helyzetet, nem szabad elfelejtenünk, hogy az ország német megszállása idején minden oldalról Magyarország körül volt véve ellenséges csapatokkal és Hitler maga avval fenyegetett, hogy bármilyen ellenállás esetén a szomszédos horvátok, szlovákok és románok egyidejűleg támadást intéznek majd Magyarország ellen. (Ebben Hitler követte a századok óta fennálló Habsburg politikát, amely saját céljai érdekében a vetélytársakat egymás elleni harcra készítette.)

Mint már annyiszor, Hitler most sem tartotta meg ígéretét, s bár a korábbi berlini követet, akiben Hitler megbízott, nevezték ki miniszterelnökké, az ország német megszállás alatt maradt. Így hát az történt, ami ellen a felelős magyar kormány harcolt minden eszközzel a nemzetiszocializmus felemelkedése óta. „Menteni, ami menthető”, ez volt most az elv, minthogy a megszállás után nyilván sorsunk ugyanaz lett, mint a Németországgal szembenálló országoké.

Az adott helyzetben a szövetségesekkel való kapcsolattartás kritikusává vált. Az ország tele volt SS-ekkel és Gestapo-ügynökökkel, s ezek a legmesszebbmenően gyakoroltak felügyeletet mindenféle hírközlésen. Mint ahogyan történni szokott hasonló helyzetekben, az önérdékű árulók száma növekedett és minden fontos hivatalban, beleértve még a kormányzó közvetlen környezetét is, mindig volt valaki, aki árulóként vitte a híreket a megszállóknak.

A kormányzó kapcsolatot talált a szövetségesekkel Svájcban keresztül, tanácskozott a brit Howie ezredessel, aki 1943-ban német fogságból Magyarországra szökött. Itt Howie mint szabad ember élt a német megszállásig, sőt még azután is sikerült megmenekülnie. Howie még a német megszállás idején is kapcsolatban volt a lengyelekkel, akik Sapiaha herceg vezetése alatt Magyarországon maradtak. A herceg segített Howie-nak rádiókapcsolatot kiépíteni a londoni lengyel katonai vezetéssel és általuk a brit kormánnyal. 1944 szeptemberében, a kormányzó meghívására, Howie és a lengyelek több napot töltöttek a kormányzó lakosztályában, a legnagyobb titokban és innen egy titkos rádióállomáson keresztül próbáltak kapcsolatot teremteni Londonnal. Nem szükséges megmagyarázni azt a veszélyt, ami ezzel a kísérlettel együtt járt.

Az 1944. március 19-én alakult új kormánnyal a helyzet megváltozott, a további megbeszélések a szövetségesekkel nehézségeket okoztak. Néhány havi küzdelem után a kormányzó kinevezte Lakatos Géza

vezérezredest miniszterelnökké. Ez az új kormány főleg katonákból s nem politikusokból állt, s ebben a tényben a kormányzó biztosítékot látott arra, hogy képes lesz a nemzet akarátát kifejező intézkedéseket tenni.

1944. szeptember végén Howie ezredes és a magyar Náday tábornok egy németek által elfoglalt légi támaszpontonról az egyesült olasz erők főhadiszállására repült. S a következő hónap elején a kormányzó a magyar Faragho tábornokot két politikus kíséretében Oroszországba küldte, hogy készítsék elő a fegyverszüneti megbeszéléseket.

- Ennek a küldetésnek - melyet a kormányzó saját kezdeményezéséből indított - veszélyességét meg lehet ítélni abból a tényből, hogy eredményeképpen két ember életét veszttette és ifjabb Horthy Miklóst letartóztatták, katonái őrizetben tartották a mauthauseni koncentrációs táborban, majd halálra ítélték.

Bakay Szilárd altábornagyot, a budapesti I. hadtest parancsnokát, aki a főváros védelmét szervezte meg a német támadás ellen, 1944. október 7-én a Gestapo elfogta és szintén koncentrációs táborba küldte. 1944. október 13-án a kormányzó egy megbízottja Szegedre (Dél-Magyarország legnagyobb városa, ekkor orosz megszállás alatt volt) küldte, hogy kezdjen hivatalos tárgyalásokat Malinovszkij marsallal a magyar csapatok fegyverletételéről.

1944. október 15-én a kormányzó tájékoztatta a meghatalmazott német követet, hogy fegyverszünetet kért és a kormányzó szövegét délbén 12.30-kor közvetítette a magyar rádió, s később ezt többször megismételte. A szöveg élesen szölt a németek viselkedéséről és arról a szégyenteljes magatartásról, ahogyan a német adminisztráció és hadsereg viselkedett Magyarországon irányában.

Ez a szöveg nagy megkönnyebbülést és elégedettséget hozott az ország népessége számára. De még nagyobb volt a megrázkódtatás, amikor a következő órákban és napokban, a magyar „Quisling”, Szálasi Ferenc magához ragadta a hatalmat a németek segítségével. Ugyanakkor a kormányzót és családját letartóztatták és Németországba vitték, nem mint vendégeket (ahogyan a sajtó akarta elhíttetni), hanem mint foglyokat 100 SS-katona és 12 Gestapo-ügynök kíséretében.

(H. Haraszi Éva: Horthy Miklós - dokumentumok tükrében. Bp. Balassi Kiadó, 1993. 66-94. old.)

A kormányzói kiáltvány

A közvetlen előzményekről ezt írja a kormányzó Emlékirataiban:

„Október 14-én elhatároztam, hogy a következő napon, vasárnapon, a küszöbön álló fegyverszünetet rádiószózatban hozom a nemzet tudomására. Egyidejűleg értesítést küldtem Veesenmayernek és október 15-én magamhoz kérttem, hogy közöljem vele elhatározásomat. Tervem szerint ezt nyomban követte volna rádiókiáltványom közzététele; szövege a várban készen állt.

Teljesen tisztában voltam vele, hogy bizonyos értelemben most drámai versenyfutásra kerül sor. Számításba vettem, ami magától értetődött, hogy a németek minden eszközzel rajta lesznek, hogy Magyarországot megakadályozzák a fegyverszünet megkötésében, amiben viszont én az egyetlen kivezető utat láttam. Mi is, akár finn testvéreink, mindaddig harcoltunk a bolsevizmus részéről fenyegető eltiprás ellen, amíg küzdelmünk csak valamelyes kilátást is nyújtott. Elérkezett számunkra az utolsó pillanat, amikor talán még elkerülhetjük azt a borzalmat, hogy hazánkat harcok közepette szállják meg és amikor még talán meg van annak a lehetősége, hogy a győztesek részéről biztosítékot szerezhessünk Magyarország fennmaradására. Hitler viszont mindent elkövetett, hogy amíg csak lehet, Németország határaitól távol tartsa a háborút.”

Miután a kormányzó közölte Veesenmayer német meghatalmazott nagykövettel elhatározását a fegyverszünet megkötésére, bár akkor már tudatában volt annak, hogy Miklós fiát a német Gestapo elrabolta, habozás nélkül kiadta parancsát a kiáltvány rádió útján való közzétételére. Ezt a budapesti rádió 13 óra tájban több ízben közre adta. Így annak szövege ország-világszerte a közvélemény tudomására jutott. A kiáltvány visszavonását követelő Rahn német nagykövettel is közölte, hogy az ellenségtől a fegyverszünetet megkérte és elhatározásán nem változtat.

A kiáltvány így hangzott:

Amióta a nemzet akarata az ország élére állított, a magyar külpolitika legfontosabb célja volt a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak megszüntetése békés revízió által. A Népszövetséghez fűzött remények ezen a téren nem valósultak meg.

Az újabb világégéskor sem idegen területek megszerzése volt az irányadó és Magyarország nem kívánt háborús úton visszanyerni terü-

leteket. A Bácskába is csak a jugoszláv kormány összeomlása után, saját véreink védelmére vonultunk be.

Elfogadtuk a tengelyhatalmak békés határozatát, amely visszaadott Magyarországtól 1918-ban Romániához csatolt területeket.

Magyarország földrajzi helyzete következtében német nyomás folytán sodródott bele a mai világháborúba, de nem voltak hatalmi céljaink, akár egy négyzetméternyi területet is elvenni bárkitől.

Ma minden józaneszű ember előtt nyilvánvaló, hogy Németország elvesztette a háborút. Minden kormánynak, amely felelős az ország sorsáért, le kell vonni a konzekvenciákat ebből a tényből, amint azt a nagy német államférfi, Bismarck is megmondotta:

“Egyetlen nemzet sem köteles feláldozni magát szövetségének oltárán.” Történelmi felelősségem tudatában, kötelességem megtenni minden lépést, amellyel elkerülhetem a további fölösleges vérontást. Egy nemzet, amely az őseitől örökölt földet utóvédharcok színhelyévé változtatja egy már amúgy is elveszített háborúban, rabszolgaszellemről vezetve és idegen érdekek védelmében, elveszíti a világ közvéleményének becsülését.

Aggodalommal eltelve vagyok kénytelen kijelenteni, hogy Németország már nagyon régen megszegte a szövetségi hűséget, amelyre velünk szemben kötelezve volt. Egy idő óta mindig újabb és újabb magyar csapatokat küldött a határontúli harcokba, az én akaratom ellenére és tudtomon kívül.

Ez év márciusában a német birodalom vezére Klessheimbe hívott tárgyalni, miután sürgetően kértem, hogy engedjék haza a magyar csapatokat. Itt Hitler kijelentette, hogy Magyarországot német csapatok szállják meg és ezt keresztül is vitte, tiltakozásom ellenére, azalatt, míg én Magyarországon kívül tartózkodtam.

Egyidejűleg német politikai rendőrök árasztották el Magyarországot, számos magyar polgárt letartóztattak, közöttük a törvényhozás több tagját, valamint a kormány belügyminiszterét.

A miniszterelnök csak úgy került el sorsát, hogy idejében elmentekült egy semleges követségre. Miután Hitler határozottan megígérte, hogy ha olyan kormányt nevezek ki, amely az ő bizalmát is bírja, megszünteti a magyar szuverenitást sértő megszállást, kineveztem a németek bizalmát élvező Sztójay-kormányt.

A németek azonban most sem tartották be ígéretüket. Német megszállás védelme alatt a Gestapo a zsidókérdést szorgalmazta olyan mértékben, amely összeegyeztethetetlen az emberiséggel és olyan módszerekkel, amelyekkel másutt is dolgoztak. Mikor a háború már határainkhoz közeledett és átcsapott határainkon, a németek továbbra is

segítségét ígérték, de ismét megszegették ígéreteiket.

Visszavonulásuk során az ország szuverén területén raboltak és romboltak.

Ezeket a cselekedeteket, amelyek ellenkeznek a szövetséges hűséggel, nyílt provokációkkal tetézték meg. Bakay Szilárd altábornagy, budapesti hadtestparancsnokot, Budapest kellős közepén Gestapo-ügynökök támadták meg és elhurcolták egy ködös októberi reggelen, mikor háza előtt éppen kiszállott autójából.

Egyidejűleg német repülőgépek röpcédulákat szórtak le a városok fölött, a kormány ellen uszítva a lakosságot. Megbízható értesüléseim voltak arról, hogy német-barát csoportok saját embereiket akarták hatalomba ültetni erőszakkal, hogy politikai megmozdulást szítsanak és elűzzék a törvényes magyar kormányt, amelyet én neveztem ki. Ezeknek az volt a céljuk, hogy az országot hátvédharcok színhelyévé változtassák. a német érdekek védelmében.

Elhatároztam, hogy megvédem a magyar becsületet volt szövetségesünkkel való viszonylatban, ámbár ez a szövetséges, ahelyett, hogy a beígért katonai segítséget nyújtotta volna, végül is megfosztotta a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől: szabadságától és függetlenségétől.

Értesítettem a német birodalom képviselőjét, hogy fegyverszünetet kérünk ellenfeleinktől és megszüntetjük az ellenségeskedést velük szemben.

Bízom az igazság iránti szeretetben, veletek együtt remélem megmenteni nemzeti létünk folytatását a jövőben és hogy valóra válthatjuk majd békés szándékainkat.

A magyar hadsereg parancsnokait ennek értelmében utasítottam. A csapatok, híven esküjükhöz, továbbra is kötelesek engedelmessé válni parancsnokaiknak, akiket én neveztem ki. Minden becsületes magyart arra kérek, hogy kövessen ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd.

Napjainkban az itt olvasható kormányzói kiáltványtól több pontban eltérő és a kormányzói szándékot meghamisító változat él a köztudatban.

Az általam ismertek közül a legjellemzőbb a Magyar Távirati Iroda által a Szálasi uralom érdekének megfelelő 1944. október 15-i keltezésű közreadott közlemény. Ennek szövegében a kifogásolt részek a következők:

1. „Elhatároztam, hogy a magyar nemzet becsületét megőrzöm a volt szövetséggel szemben midőn az a kilátásba helyezett megfelelő

katonai segítség helyett, a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől, szabadságától, függetlenségétől akarja végleg megfosztani.”

Ebben a bekezdésben a valótlanság az, hogy azt állítja: szabadságától, függetlenségétől most akarja megfosztani. Holott Magyarország állami önállóságától való megfosztása hét hónappal ezelőtt, március 19-én a német katonai megszállás útján történt meg.

2. „Ezért közöltem a Német Birodalom itteni képviselőjével, hogy eddigi ellenfeinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk s velük szemben minden ellenségeskedést beszüntetnek. Bízva igazságérzetükben, velük egyetértésben kívánom a nemzet jövő életének folytonosságát és békés céljainak megvalósítását biztosítani.”

Az igazi szöveg a következő: „Bízom az igazság iránti szeretetben, veletek együtt remélem megmenteni nemzeti létünk folytatását a jövőben és hogy valóra válthatjuk majd békés szándékainkat.”

A valótlanság itt az, hogy a kormányzó nem a németek igazságérzetében bízva, velük egyetértésben kívánja megmenteni nemzeti létünk folytatását, hanem „veletek együtt” tehát magyar honfitársaival és nem a németekkel együtt reméli megmenteni nemzetlétünk folytatását.

3. „Minden becsületesen gondolkodó magyar embert pedig felhívok, hogy kövessen a magyarság megmentésének áldozatos útján.”

Az igazi szöveg a következő: „Minden becsületes magyart arra kérek, hogy kövessen ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd.” Valótlanság itt az, hogy „felhívok” szó olvasható, holott az igazi szövegben „kérek” szó szerepel. Ez minden magyarhoz szóló kérés és nem parancsoló felhívás.

Bár a kormányzó nem tudta elérni célját, hogy Magyarországot megmentse a harctér pusztításaitól, mégis az egész világ tudomására hozta Magyarország tiltakozását az alkalmazott német erőszak ellen. Ugyanakkor a magyarok tájékoztatást kaptak a kormányzó szándékáról és arról a kéréséről, hogy kövessék őt „ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet majd.”

1998. március 8.

Visszatekintés és a jövő kilátásai

Emlékezéseim elején említettem, hogy a cs. és kir. hajóhad abban az időben, amidőn szolgálatba léptem, részben még vitorláshajókból állott. Talán még megérem, hogy a hajókat majd atomerővel hajtják. 1931-ben még úttörő teljesítményként ünnepelték Endresz és Magyar repülőink Amerikából Magyarországra leszállás nélkül végrehajtott repülését: e célra Magyarország lelkes barátja, Rothermere lord bocsátotta rendelkezésükre a „Justice for Hungary” (Igazságot Magyarországnak) névre keresztelt repülőgépet. Manapság pedig naponta elzúgnak házunk felett a négymotoros gépek, s menetrend szerint bonyolítják le a forgalmat Lisszabon és az Atlanti-óceán túlsó partjai között. Az én időmben a magyar hadsereg büszkesége a huszárság volt. De a haditörténelem remek lovasrohamai ma már csak emlékek, akár a pajzs meg a hajítódárda. Azonban az embernek nemcsak a fegyverei változtak meg, hanem a szelleme is. A múlt idők hadviselésének lovagiasságából a második világháborúban már alig-alig mutatkozott valami. A totális háború nem ismer különbséget fegyveres és fegyvertelen ellenség között. Vannak, akik ebben haladást látnak. Én pedig ezt visszaesésnek tartom olyan korszakba, amelynek végleges lezárását remélte a civilizált emberiség, midőn a hágai hadviselési szabályzatot megalakította és a genfi egyezményeket megkötötte.

A diplomaták sem voltak különbek, mint a hadvezérek. Amióta Versaillesban és Trianonban a vitézül harcolt legyőzöttet nem ismerték el többé „hostis justus”-nak (jogszerű ellenségnek), azóta nincs béke a világon. Az első világháborút állítólag azért folytatták, hogy a világot „éretté tegyék a demokráciára”. De ez a gyűlöletbe hajszolt demokratikus választótömegek közreműködése mellett olyan kényszer-szerződésekkel zárult, amelyek termékeny talajt teremtettek a bolsevizmus, a fasizmus és a nemzetiszocializmus számára. A második világháború, melyben annyi millió ember vesztette életét, éppen semmit sem valósított meg az Atlanti Chartában hadicélul kitűzött, úgynevezett „négy szabadság”-ból. Hol van ma együtt és egyszerre vallásszabadság, gyülekezési és véleményszabadság, meg a felszabadulás a nyomor és a félelem elnyomása alól? A nyugati világban természetesen senkit sem üldöznek azért, mert valamelyik egyház hívei sorába tartozik, vagy akár felekezetenküli és mindenki nyíltan bírálhatja kormányát. Azonban a szabad világ számos országában nem nagyobb-e a szükség és a félelem, mint valaha? Az emberiség negyedét pedig arra kényszerítik,

hogy olyan zsarnokság alatt éljen, melynek az egyetlen célja, hogy a többi három negyedét is rémuralma alá tiporja.

A régi monarchiák titkos diplomáciáját és „tekintélyuralmát” sokat szidták. Azonban a bécsi kongresszus titkos diplomáciája egy teljes évszázadra hátrította el Európáról az egész földrészt megrendítő háború szenvedését és nyomorát. A nacionalizmus, amely Franciaországból indult ki és az európai nemzeteket egymás után magával ragadta, végül felborította a hatalmak egyensúlyát, amelyen a béke nyugodott. Woodrow Wilson amerikai elnök, ez a jószándékú, de Európát kevésbé ismerő idealista, a népek önrendelkezési jogát írta zászlájára. De azt már nem akadályozhatta meg, hogy ezt az elvét már az első alkalmazásakor meg ne hamisítsák, úgy hogy az csak abban az egyoldalú vonatkozásban érvényesült, amennyiben az 1918-as győzők és csatlósáik érdekét szolgálta. Utódának, Franklin D. Rooseveltnak elnöknek tévedései végül azt eredményezték, hogy Közép-Európában a népek önrendelkezési joga teljesen megsemmisült és helyébe Sztálin önkénye lépett.

Magyarországot Hitler háborújában való részvétele miatt „akaratlan csatlósának” nevezték. Találébb lett volna, ha megállapítják, hogy szabadságunk megvédelmezését a rendelkezésünkre álló erők és lehetőségek felhasználásával mind a két fenyegető hatalommal szemben megkíséreltük: a szovjet ellen fegyverrel, a nácizmus léteigényei ellenében pedig a diplomáciával küzdöttünk. Azt sem ismerhetem el helyes megállapításnak, mely a mi Magyarországot vazallus (hűbéres) államnak nevezi, mert még a hűbérúr és hűbéres között fennálló viszony is kölcsönös jogokon és kötelezettségeken alapszik. Szovjetmagyarországon pedig ilyesmiről szó sincs. Magyarország megszállott ország, amelyben idegenek basáskodnak. Ez szó szerint igaz, mert a hatalmat ténylegesen gyakorló, kommunista miniszterek szinte kivétel nélkül szovjet állampolgárok.

Senki sem mondhatja meg előre, hogy Magyarország felszabadulása, amiért dolgozunk és imádkozunk, milyen körülmények között következik majd be. Sokan a vasfüggöny mögött harmadik világháborúhoz fűzik reményeiket. De vajon, ha az lezajlik, marad-e még hírmondó is a magyar nemzetből? Vajon egy újabb háború nem döntené-e Európát, amelyhez elvégre mi is tartozunk, olyan tökéletes romhalmazba és teljes megsemmisülésbe, ami mellett a harmincéves háború és a török hódoltság minden borzalma eltörpül?

Bármilyen eszközökkel sikerüljön majd egyszer a szovjet imperializmus visszaszorítása megfelelő korlátok mögé -, amiben mindenesetre az Egyesült Államoké lesz a vezető szerep -, annyi bizonyos, hogy nekünk erre a várva várt órára fel kell készülnünk. Azok közé a keve-

sek közé tartozom, akik az osztrák-magyar monarchia régi fényét és a Ferenc József uralkodása alatt élő népek szerencsés boldogulását a tényleges szolgálatban állók közvetlen szemléletén át tapasztalhattam. Megértem az összeomlást és utána sokféle hiábavaló kísérletnek is tanúja voltam, mely Európának ebben a részében új rend teremtésére törekedett. Ha Szent István koronája birodalmának szétforgácsolása legalább azoknak a „felszabadult” népeknek és néptörődékeknek hozott volna boldogulást és szerencsét, akkor talán még a velünk szemben elkövetett igazságtalanságra is lett volna valami magyarázatféle található. Azonban éppen ellenkező volt az eset. A velünk szomszédos államokra a túlzott méretű fegyverkezés terhe nehezedett és elkövetett igazságtalanságaik folytán a többoldalú politikai hadviselés állandó gondja háruult. Gazdasági téren pedig súlyosan megszenvedték, hogy megszűnt az a nagy közös vámterület, amely az ipari és mezőgazdasági termelés között olyan szerencsés egyensúlyhelyzetet tartott. Mindent egybevetve, szomszédaink élete 1918 után minden egyébnek inkább volt mondható, mintsem szerencsésnek. Még Jan Masaryk maga is beismerte barátjához, Duff Cooper párizsi angol nagykövethez intézett levelében -, ami az őszinteség önkéntelen kitörése volt -, hogy a csehek soha olyan megelégedetten nem éltek, mint a monarchiában. Ennél lecsújtóbb ítéletet senki sem mondott saját atyja, a monarchiát szétbomlasztó és Csehszlovákiát életrevarázsoló öreg Masaryk politikája felett! De a magasabb kultúra körében nevelkedett erdélyi románok is elégedetlenek voltak a bukaresti kormányzattal, ha ki is élvezték elért hatalmi fölényüket a magyarokkal és az erdélyi szászokkal szemben. Amint Csehszlovákia, ugyanúgy Jugoszlávia is azonnal szétesett, mihelyt megszűnt az a nyomás, mely a cseheket meg a szlovákokat, a szerbeket és a horvátokat egymáshoz kényszerítette. A szlovákoknak Masarykkal 1917-ben kötött pittsburgi egyezményben biztosított jogait az első világháború után kijátszották, s ők sohasem fogják megbocsátani Tiso kivégzését Benesnek és a cseheknek. A horvátoknak pedig, ha van egyáltalán vezérük, akkor az bizonyára nem más, mint Stepinac érsek, akit a belgrádi kormány 1951-ben ugyan kiengedett a fegyházból, de hivatala átvételében ma is meggátolja és szülőfalujában háziőrizet alatt tartja.

Midőn a kisgazdapárt képviselője a második világháború után szóba merte hozni azt a legszerényebb, jogos követelésünket, hogy legalább a trianoni csonkaország hatáiraival közvetlenül érintkező tömböket hagyják meg birtokunkban, a kommunisták a „béke ellenségeinek” bélyegezték és politikai téren némaságra kárhoztatták.

A népek és néptörődékek sokrétű keverékét összefoglaló dunai tér-

ség igazságos felosztása nemzeti államokra éppen olyan lehetetlen, akárcsak a kör négyyszögesítése. Minél többet gondolkodom ezen, annál világosabban látom, hogy Tiroltól Bukovináig, a Bánáttól a Szudétaföldig az összes ott élő népeknek békét és jólétet csakis a régi, történelmi egység valamilyen alakban történő visszaállításával biztosíthat. Fölösleges velem szemben olyanféle figyelmeztetés, hogy az ember nem szokott afelé az örvény felé úszni, amelyből egyszer kiszabadult: fölösleges, mert én is jól tudom, hogy egyáltalán nem lenne megfelelő, ha a múltat a szükséges változtatások nélkül akarnánk felújítani. Az elnyomás és a gyámkodás, a kedvezés és a kizsákmányolás kiküszöbölése messzemenő önkormányzat (autonómiák) létesítésével nem lehetetlen. Ott van akár Svájc, akár más szövetséges állam példája, vagy el lehet indulni azokon a nyomokon is, amelyek Károly király és császárs 1918-as meghiúsult föderációs reformterveiben maradtak ránk. A közigazgatási, az oktatásügyi és a gazdasági törvényhozás terén csak a gyermekszobában érvényesülő azt az alapelvet kell mindenkinek, minden országrésznek a szeme előtt tartania, amely ebben áll: Te végzed az osztást és azután én választom ki a részemem. Így egyik sem rövidülne meg, mert senkinek sem érdeke az olyan törvényhozás, amely a szomszéd „kanton”-ban élő véreit a jogokban való részesülés terén hátrányos helyzetbe juttatná.

A két háború között eltelt időszak, de maga a háború is világosan megmutatta, hogy a dunai térségben meg a Balkánon mennyire végzeteszerű a kis államok helyzete. A nagyhatalmak ide-oda tolták őket a sakktáblán. Az osztrák-magyar monarchia terjedelmének és határainak nagyjában megfelelő, nagy szövetséges állam, vagy államszövetség életre hívása Európának az állandóság ugyanolyan tényezőjét adná vissza, amilyennek Európa összes nagy államférfiai Ausztria-Magyarországot a XIX évszázad folyamán mindig elismerték.

Így nem utolsó sorban Bismarck herceg, német birodalmi kancellár Jókai Mór írónkkal 1887. február 27-én folytatott beszélgetése során így nyilatkozott: „Szükséges, hogy Közép-Európában olyan konszolidált állam legyen, amilyen az osztrák-magyar monarchia. Ez volt a meggyőződésem 1866-ban is; ekkor sietve kötöttem vele békét, bár ezt sok barátunk ellenezte. Európa keleti részén kis nemzeti államok felállítása képtelenség, ott csak történelmi államok állhatnak fenn.” Persze, azt a megállapítását, hogy a monarchia területén élő népek közül csak a magyarnak, meg a németnek van „közigazgatási tehetsége és államférfiúi felkészültsége”, míg a többi csak katonai szempontból vehető számba, ma már revízió alá kell vennünk. Ez azonban semmiben sem érinti az alap gondolat helyességét, hiszen ugyanennek adott kifejezést még

Palacky, a csehek neves történétírója is, aki gyakran idézett könyvében a következőket írja: „Ha Ausztria nem lenne, akkor életre kellene hív-nunk.” Bismarck magától értetődőnek tartotta, hogy a történelmi múlt-tól, kettős monarchia élén a Habsburgok történelmi uralkodóháza áll. Talán nagyon is messzire kalandozik a jövőndőbe, aki ezen a kérdé-sen már most töri a fejét. Azonban kézenfekvő, hogy az új alakban fel-támadó monarchiának egységét mi sem segítené elő jobban, mintha az érdekelt nemzetek versengését az államfő személyét illetően már ele-ve sikerülne kikapcsolni. Én boldognak érezném magam, ha a dunai államok népeiből alakuló, hatalmas és szerencsés államszövetség élén a Habsburg-dinasztia törvényes örökösét láthatnám.

Bármit is hoz a jövőndő, kérve kérek minden magyart, aki e névre méltó és akár otthon szenved némán az idegen uralom alatt, akár ki-ülőzötten keres magának és családjának fedezet, meg falatot széles e világon: temessen el minden pártviszályt és személyes perpatvart és csak egyetlen egy célra vessen tekintetét, fordítsa minden erejét és csak-is ezért dolgozzék, meg imádkozzék. Ez a cél mindnyájunk közös, szent célja: Magyarország felszabadítása. Gondoljunk szüntelenül azokra, akik a legtöbbet, életüket áldozták édes hazájukért és hadifog-lyainkra, akik még mindig idegenben szenvednek -, hogy áldozatuk ne legyen hiábavaló.

A magyar népnek, de különösen a magyar parasztnak emelkedett színvonalú a gondolkodásmódja. Ha a magyar parasztság, a mi fajtánk életforrása századokon át tanúsított nemzeti érzését, Istenbe vetett hi-tét, tiszta erkölcsét, katonai vitézségét és szorgos munkakedvét a ter-ror és az idegen megszállás megpróbáltatásai közt is megőrzi, ha nem támogatja a hatalomra éhes politikai törtetőket, akik osztálygyűlöletet hirdetnek és a tömegek alacsony ösztöneit ingerlik, akkor majd egy na-pon ismét valóra válik a magyar szabadság.

Ennek a szabadságnak védelmére és megőrzésére szenteltem életemet.

(Horthy Miklós: Emlékirataim. Toronto, 1974.)

„Emlékirataim” - az interneten

Magyar történelem.

Horthy's Memories.

Hungarian History <http://www.net.hu/corvinus>

Andrew L. Simon, az Akron Egyetem emeritus professzora

Fordítás angol nyelvből

Bevezető

A tiszteletreméltóság biztos jele, ha valakit a kommunisták 80 és a nácik 60 éven át állandóan becsmérelnek. Ha egy koholmányt elég gyakran ismételnék a cáfolat lehetősége nélkül, az „magától értetődő igazsággá” válik. Goebbels és Benes, a 20. sz. két mester propagandistája jól tudta ezt. Amikor Horthy Miklós admirálist, Magyarország negyedik évszázadon át kormányzóját 1993 szeptemberében családi kriptájában újra eltemették, a nemzetközi média felhördült. Az Economist „Magyarország szégyenletes múltjáról” írt. A New York Times a fasizmus visszatérésének lehetőségével rémisztgetett, a „Frankfurter Allgemeine” legszívesebben elfelejtette volna, a brazil Veja úgy kommentálta, hogy „Magyarország egy náci előtt tiszteleg”. A listának nincsen vége. Az egyetlen józan vélemény a The Financial Times-ben jelent meg: „a nyugati történetírást kizárólag a Hitlerhez fűződő szövetése érdekelte, a kommunisták mint antibolsevistát szörnyként jellemezték.”

Horthy tengernagy a Habsburg birodalom házi politikájának magas szintű részese, tengerész hős, az osztrák-magyar flotta utolsó parancsnoka, egy romba döntött ország kormányzója, amit viszonylagos jóléthez vezetett, egy antibolsevista, a nácik foglya: vitathatatlanul államférfi volt. Idézve Deák István, a Columbia Egyetem történész professzorát: uralkodása alatt „Magyarország... a barbarizmus tengerében, Európa szívében egy sziget volt, ahol megőrizték a törvény szabályait és egy sokszínű társadalmat.” Tengerész korszakában bejárta a világot, hat nyelven beszélt (magyar, horvát, olasz, német, francia, angol), Ferenc József császár mellett mint szárnysegéd szolgált, mindez biztos

háttérrel adott pozíciójához. Horthy nem volt szűk látókörű nacionalista, de hazafi, aki nagyra becsülte a soketikájú, sokvallású és soknyelvű változatosságát a Monarchiának, amelyben felnőtt és ahol fényes karriert futott be, annak ellenére, hogy az osztrák katolikus uralmon belüli magyar protestáns volt. És mindezekon felül gentleman volt a szónak eredeti és igazi értelmében. A közép-európai politika belülről szerzett megismerése egy olyan korszakban, mely a monarchia kulturált, törvénytisztelő, modernizálódó és fejlődő éveinek magasságából a régiót a kommunista uralom mélységeibe vitte, visszaemlékezéseit érdekes és sok információt nyújtó olvasmányá avatják.

A kommunizmus (de nem a kommunisták) kimúlása felélesztette a régi etnikai és vallási viszályokat Közép- és Kelet-Európában, és nem csak Boszniában, hanem az egész Duna-medencében. Ezeket a problémákat a nyugati államférfiaknak és az egyetemes közvéleménynek meg kell ismerniök. Sajnos, ez a megismerés nem a nyugati történelemkönyvekből fog megérkezni. Ha áttekintjük az 1933. évi amerikai középiskolai történelemkönyveket, azt látjuk, hogy át vannak itatva a mintegy nyolcvan éve érvényesülő propagandával. Ez a propaganda először a Habsburg birodalom feloszlatását célozta meg. Majd jelentkezett a reakció Magyarország kívánságával szemben, hogy békés úton visszakaphassa történelmi határait. Magyarország országterületének kétharmadát veszítette el az első világháború után. Minden három magyarból egy etnikai kisebbséggé vált saját szülőhazájában. Magyarország mindent vissza akart kapni, az utódállamok egy inch visszaadására sem voltak hajlandók. A második világháború vége és az azt követő kommunista elnyomás rátette a fedőt a forrongó fazéokra. Nos most, a fedő a fazékról lekerült.

A Dunai Konföderáció ősrégi elgondolása az Európai Unió formátumában ismét életre kelt a nacionalista örület és a kommunista elnyomás hamvaiból, mely a XX században a régiót gyötörte. „A régi Osztrák-Magyar Birodalom felbukkanóban van az új politikai földrajzban” - írta már 1989. augusztus 20-án a *The Boston Globe*. Flora Lewis Párizsból 1989. szeptember 24-én visszhangozta: „Kossuth elképzelése egy Dunai Konföderációról időszerűvé vált”. Otto von Habsburg a *Le Figaro* hasábjain 1991-ben így szól: „Ausztrián nem a jelenlegi csöppnyi országot kellene érteni, hanem egy olyan kulturális érdekkört, amely Csernovistól Sarajevóig hat ki”. A *The Economist*-ban (1995. november 18.) David Lawday így ír: „Közép-Európa országai, kényszerűségből eddig akadályozva, követelik, hogy csatlakozhassanak az Európai Unióhoz. Ha ez megtörténik, haza fognak érkezni.” Magyarország csatlakozása a NATO-hoz 1999-ben az első lépés volt ahhoz, hogy új-

ra tagja legyen a nemzetek európai közösségének. Horthy örülne ennek.

A mostani kiadáshoz a szöveget egyeztetjük a magyar eredetivel és az angol változat ennek megfelelően készült. A kb. 600 lábjegyzet tisztázza a neveket és a kiadványokat, melyeket az olvasó nem igen ismerhet. A lábjegyzetek eredete sokrétű, kezdve Wallenberg magánleveleitől az izraeli rendőrség Eichmannt kihallgató jegyzőkönyveit, magyar politikusok és tábornokok régi titkos visszaemlékezéseitől, számos könyvig, újságcikkig és magángyűjteményig, melyek Magyarországgal foglalkoznak a II világháború alatt és az ország német megszállásával 1944 tavaszán, Horthy országmentő kísérletéről, hogy kivezesse országát a háborúból és a tényleges német fogságáról. A jelen könyvnek elsődleges célja nem Horthy visszaemlékezésének közreadása, hanem Magyarország történetének leírása a „Horthy korszakban”, számos kortárs és résztvevő nézeteinek és véleményének gazdag válogatása alapján. A visszaemlékezések, melyek az ötvenes években számos nyelven jelentek meg, a történet szerkezeti alátámasztását, a vázát kívánják szolgálni.

A szöveget ellenőrizte Mrs Ilona Bowdenm, Horthy István özvegye, Deák István, a Columbia Egyetem professzora, Scott F. Korom, a North Dakota Egyetem professzora és Balogh Sándor, a Hudson Valley Community College emeritus professzora. Segítőkész megjegyzéseikért és segítségükért a hibák kiküszöbölése érdekében fogadják hálás köszönetünket. Simon Antal dr. (Budapest) közreműködése nélkül, aki számos hivatkozási anyagot gyűjtött össze, e munka nem jöhetett volna létre.

Safety Harbor, Florida. 1999. Szt. István napján.
Andrew L. Simon

Horthy közreadott emlékiratainak jegyzéke

First Hungarian Edition: Buenos Aires, Argentína, 1953.

German Edition: München, Germany, 1953.

Spanish Edition: AHR-Barcelona, Spain, 1955.

Finnish Edition: Otava, Helsinki, Finland, 1955.

Italian Edition, Corso, Rome, Italy, 1956.

U. S. Edition: Robert Speller & Sons, Publishers, New York, NY, 1957.

British Edition: Hutchinson, London, 1957.

Second Hungarian Edition: Toronto, Canada: Vörösváry Publ., 1974.

Third Hungarian Edition: Budapest, Hungary, 1993. Copyright

Mrs. Ilona Bowden, 1993.

Horthy Miklós történelmi szerepéről

A Magyar Televízió 1. műsorában 1993. augusztus 22-23-án hangzott el az a beszélgetés, amely Horthy Miklós néhai kormányzó, felesége és ifj. Horthy Miklós szeptember 4-i kenderesi újratemetése előtt foglalkozott Horthy Miklós történelmi szerepének tárgyilagosabb értékeléséről, annyi igazságtalan megítélés után. A riporter Feledy Péter volt. Az interjú hiteles, szerkesztett szövegét a Heti Magyarország című hetilap 1993. szeptember 3-i száma közölte.

- Miniszterelnök úr! Hogyan minősítené ön egy lexikonban Horthy Miklós pályáját, politikáját?

- Szeretném leszögezni: Horthy Miklóst magyar hazafinak tartom, aki teljes joggal és erkölcsi alappal rendelkezhetett úgy, hogy hazai földben kíván nyugodni. Történelmi és politikai szerepének megítélése nemcsak a történészek feladata, a nemzeti történelem folytonosságában, a nemzet tudatában is tisztességgel kell elhelyezni. Ha nem lett volna annyi igazságtalan megítélés Horthy Miklós személyiségével kapcsolatban, akkor most nem lenne az a helyzet, hogy sokan politikai felhanggal vizsgálják a temetést, és így az politikai aktussá válhatott. Ahol egyszer hazudnak, ott a hazugság kiegyenlítése mindig emocionális és gyakran téves következtetéseket eredményez.

- A mondtak mennyire határozzák meg a magyar kormány álláspontját Horthy Miklós újratemetéséről?

- A Horthy családdal e tekintetben 1990 óta állunk kapcsolatban. Mindent megtettünk, hogy ez kegyeleti aktus legyen. Horthy Miklós kívánságának megfelelően, feleségével és fiával, ifjabb Horthy Miklóssal együtt kerülhet a kenderesi családi sírboltban örök nyugalomra. A kormány álláspontja az, hogy ez kegyeleti aktus, a család kívánságaként nem állami szertartás. Ugyanakkor természetes az, hogy Magyarország egyik történelmi korszakában vezető szerepet játszó államfő temetésekor a kormány tagjai, magánemberként megjelenhetnek és megjelennek.

- Kezdjük el Horthy Miklós pályájának felvázolását a leginkább ne- uralgikus pontok kiemelésével. Ön úgy fogalmazott egyszer, hogy 1919-20-ban nem volt alternatívája Horthynak.

- 1918-ban, amikor elvesztettük az I. világháborút, Károly király kísérelte a háborúból való kiugrásra ugyanúgy nem sikerült, mint aho-

gyan a magyar kísérletek nem szoktak sikerülni. Ezt követően megszületett Magyarországon a köztársasági államforma Károlyi Mihály elnöksége, illetve először miniszterelnöksége időszakában. S mondjuk ki, ez a köztársaság, amit derék, tisztességes oktobrista politikusok próbáltak az ellenzékéből megteremteni, kudarcot vallott. Az 1918-as forradalom, az úgynevezett Károlyi-forradalom egy defetista, kül- és belpolitikai szempontból sikertelen kormányzati időszakot jelentett. Nem tudtak megbirkózni azzal a különleges történelmi helyzettel, amelyet a hadsereg állapota, az összeomlás jelentett. Ennek következtében nem beszélhetünk arról, hogy a Károlyi-korszak vagy ez a bizonyos Magyar Köztársaság képes lett volna gyökeret verni, és megvédeni az országot külső támadásokkal szemben. A tisztikar jelentékeny része a Tanácsköztársaság alatt azért jelentkezett a Vörös Hadseregbe, mert még a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében is védelmi erőt látott az ország számára. Igaz, azzal a meggyőződéssel, hogy előbb a küllellenséget állítják meg vagy verik ki, s utána ezt a kormányzást sem hagyták volna meg. Stromfeld Aurél, aki kiváló katona volt, vagy Jány Gusztáv magas beosztásban nyilván nem politikai, hanem nemzeti célok érdekében szolgált a Tanácsköztársaság hadseregében. De ez a köztársaság egyszerűen alkalmatlan volt a folytatásra Nem szólva arról, hogy az októberi forradalom köztársaságát a kommunisták, Kun Bélák puccsal megbuktatták. Utána jött egy olyan korszak, a kommün időszaka - amit minősíteni sem kívánok -, amelyikben nem lehetett alternatívát látni. Megszűnése csak idő kérdése volt. A politikai fordulatot - ami a rosszul sikerült köztársaság után, a bűnös kommün után jött -, ezt Horthy Miklós neve fémjelzi, de ez nem jelenti azt, hogy a különítményesek kielégéseivel, az atrocitásokkal egyet kellene érteni. Egyetlen atrocitással sem lehet egyetérteni. Ugyanakkor senki ne felejtse el, hogy Magyarországon 1867 óta nem voltak atrocitások. Magyarország alkotmányos királyságként működő ország volt. A kommunisták vezették be '19-ben a gyilkosságokat, ami sajnos - ahogy lenni szokott - reakciót is kiváltott.

- Horthy Miklós ekkoriban 50-es éveinek elején járt. Mi tette őt alkalmassá? Hogyan került előtérbe a személye?

- A politikusok külön, Szegeden szervezkedtek. Az elfeledettek mellett Teleki Pál, Bethlen István, tehát a nagy politikusok is azzal foglalkoztak, hogy miként lehet az országot megmenteni. Apponyi Albert minden erejével a béketárgyalásokra koncentrált Telekivel együtt. Ők voltak azok a személyiségek, akik előtérben voltak és kellő tekintéllyel rendelkeztek. De egy háború utáni anarchiában, civil politikusok nem tudhattak vezető szerepet játszani. Közismert, hogy Lengyelországban

Pilsudski - aki szociáldemokrata és nemzeti vonalról érkezett - vagy Finnországban a cári tábornokból lett Mannerheim tábornok, de sorolhatnám a vezetőket Kemál Atatürkig; ebben a kritikus helyzetben, csak katonák voltak képesek arra, hogy stabilizálják országuk helyzetét. Így került előtérbe Horthy Miklós, aki a Monarchián belüli legmagasabb katonai beosztással rendelkezett és már hazatért.

Horthy Miklósnak igen kevés politikai tapasztalata volt, Ferenc József szárnysegédsége mellett más módon nemigen tekinthetett be a magyar politikába. Mégis katonaként, a különböző fegyvernemek közül kiemelve, mint altengernagy lehetett szereplője ennek az időszaknak. Horthy nélkül nem tudták volna a kilengéseket sem megfékezni. Márpedig a kilengések nagyon súlyosan érintették az országot. Egy háború befejezése után Nyugat-Európában ellentétes fejlődésnek is tanúi vagyunk. Nagyobb befolyásra tettek szert bizonyos országokban a szociáldemokrata és egyéb politikai csoportok. A győztesek nem szerették, ha a vesztes országokban nyugtalanságok vannak. Ismerjük Apponyi Albert tájékoztatóiból, hogy a trianoni tárgyalásokon mennyire rontotta - ha lehet egyáltalán ilyenről beszélni - az esélyeket, ha Magyarországól kilengések híre jött. Ez nagyon összetett kérdés.

- Ön részben már utalt arra a politikai örökségre, amelybe Horthy, hogy úgy mondjam, belecsöppent. De ennek az örökségnek nemcsak politikai, hanem más összetevői is voltak. Hogyan összegeznék azt a helyzetet?

- 1918-tól a rosszul sikerült köztársaság, a bűnös kommün után legalább ilyen politikai súllyal jelentkezett a magyar államiság és belpolitika kérdésében Károly király visszatérése. A kétszeri kísérlet, amely a magyar politikai életet rendkívüli mértékben megosztotta. Károly király visszatérhet-e, helyre lehet-e állítani Magyarországon a királyságot Habsburg királlyal, hogyan viseli ezt el a közben köztársasággá váló Ausztria, Csehszlovákia, a kisanant országok? - ez mindenkor vitatható téma.

Nekem az a személyes meggyőződése, hogy 1920-21-ben nem volt alternatívája Horthy Miklós kormányzóságának, függetlenül attól, hogy elvileg milyen lehetőségek voltak. Azon lehet vitatkozni, hogy mit lehetett volna szebben, jobban csinálni, de Horthy Miklós kormányzósága volt az egyetlen lehetőség, ami az országot stabilizálhatta kül- és belpolitikai szempontból. Ez vitathatatlan.

- És gondoljunk azért Trianonra is, amely érzelmi, politikai, gazdasági sokk volt az ország számára. Ez hogyan befolyásolta az ország új - rakedését?

- Minden szempontból befolyásolta. Erről nem lehet eleget szólni.

A trianoni békeszerződés, a trianoni sokk Magyarországon egyszerűen fejbe verte az embereket, hiszen minden család kötődik az elcsatolt területekhez. Tudni kell, hogy menekültek, vagonlakók százezrei érkeztek, s tudni kell azt is, hogy milyen nehéz egy államot vezetni, mit jelent egy kormányzatot helyreállítani a súlyos háború után. Józan embernek el kell ismernie, hogy mit jelentett Horthy Miklós és kormánya számára az a tény, hogy az egyharmadára csökkent, más területeken pedig megszállt Magyarországot önálló országgént stabilizálja. Horthy Miklós és az a politikai kör ezt megtette.

Amikor mi történetileg, politikailag igazságot szolgáltatunk Horthy Miklós működésének és helyére tesszük, akkor mi nem valamiféle „horthysta programot” kívánunk végrehajtani. A megváltozott politikai, történelmi körülmények között ezt ellenünk bárki kihasználhatná, s akár propagandát is folytathatna. De meggyőződésem, hogy mindenki tisztában van azzal, hogy ez a parlament, ez a kormánykoalíció 1993-ban gondolkodik és tartalmazza mindazokat a politikai erőket, amelyek kritikával nézik a dolgokat, az új helyzetnek megfelelően.

- Ön alkotmányos monarchiaként minősítette a Horthy Miklós által megteremtett vagy továbbépített országnak a politikai formációját. Mit ért ennek az elemei? Mi az alkotmányos monarchia?

- A magyar közjogi fejlődésben az alkotmányos monarchia és a parlamentáris köztársaság szerves egységet alkot. A mi számunkra alkotmányos királyságunk olyan előzményt jelent, amely mindig kicsit köztársaság volt. Így a királyi intézményeket nyugodtan átvehettük, mert Magyarországon nem voltak olyan abszolút monarchikus jellemzői az államnak, mint más országokban. Elég, ha arra utalok, hogy az 1946. évi I. törvénycikk indoklása a magyar államformáról, a köztársaság kiáltásáról, szól is erről a jogfejlődésről.

Horthy Miklós megtartotta az alkotmányos monarchiát, azt az alkotmányos monarchiát, amely előtte az 1848. évi III. törvénycikkkel rendelkezik a miniszteriális kormányzásról. Horthy Miklós soha nem vétett az alkotmányos jogfejlődés és az alkotmányos monarchia ellen. Következésképpen ragaszkodott a miniszteriális kormányzáshoz. Soha kísérletet sem tett arra, hogy katonai diktátorként, vagy mint vezérkari főnök a kormányzatra kényszerítse a politikáját, ami a sokkal progresszívebbnek megítélt Pilsudski esetében ismeretes. Főleg nem hasonlítható Antonescuhoz, Ante Pavelicshoz, Franco tábornokhoz, hogy ne is szóljak Szálasi Ferencről. Arról a Szálásiról, aki Horthy Miklós kormányzása alatt börtönben ült. Október 15-e után - nem véletlenül - Horthy került egy időre őrizetbe, amikor Szálasi nemzetvezető lett.

- A két világháború közti Magyarország mennyire állt vagy futott

politikai kényszerpályán, hiszen kis ország volt, nem baráti országok vették körül? Egyáltalán, mennyire lehetett szuverén magyar politikáról beszélni?

- Abban az értelemben egyértelműen szuverén volt az ország, hogy Budapesten történt - Horthy Miklós kormányzó és a kormány, illetve az Országgyűlés döntése alapján - az alapvető politikai kérdések meghatározása. De bizonyos kényszerpálya egy kis ország, sőt gyakran egy nagy ország esetében is fennáll. Gondoljunk a '20-as években, a trianoni békeszerződés utáni megkötöttségekre: ezek jelzik a kényszerpályát.

A '30-as évektől pedig következik a kibontakozó diktatúrák időszaka. Nemcsak Mussolini Olaszországnak - ami már korábban is érvényesült -, hanem a hitleri Németországnak, Japánnak, a kibontakozó tengelyhatalmaknak is nőtt a befolyása. Ebből nemcsak Horthy Miklós nem vonhatta ki magát - amikor az ország hajóját meg akarta menteni és a különböző zátonyok között el akarta vezetni -, hanem ez az európai demokráciákra is befolyással volt. soha ne felejtjük el, hogy Nagy-Britanniában nem Churchill, hanem Chamberlain, Franciaországban Daladier politikája érvényesült, ami Münchenhez vezetett. Egész Európát a defetista politika jellemezte. A világban olyan érzés uralkodott, hogy a demokráciák válságba kerültek, az erőt ezek a diktatúrák jelentik, hogy ne is szóljak a bolsevik hatalomról és a Szovjetunióról. Ugyanakkor az Egyesült Államok a két háború között izolacionista politikát folytatott, és a többiek semlegesek voltak. Horthy Miklósnak ilyen körülmények között arra kellett törekednie, hogy távol tartsa a legnagyobb veszélyeket, és a legkisebb gazdasági, emberi, politikai, erkölcsi veszteséggel próbálja ez a nemzet, ez az ország túlélni a II világháború poklát.

- A kényszerpályán mozgó politikust a történelem aszerint minősíti, hogy mennyire élt a kisebb lehetőségekkel, mennyire állt ellen, mennyire csak a kényszer hatására tett meg bizonyos lépéseket. Ilyen tekintetben Horthy mennyire volt jó politikus?

- Horthy Miklós több is volt, meg kevesebb is. Nem lehet besorolni a politikusok, a miniszterelnökök vagy a kormánypolitikusok sorába. Folyamatosan és fokozatosan - éppen a politikusokkal való folyamatos kapcsolatában, a kormányzás gyakorlatában - egyre inkább politikussá is vált. De az ő személyisége más szerepet töltött be, mint egy miniszterelnöké. Az ő szerepe valóban az volt, hogy fenntartsa az alkotmányosságot, ha úgy tetszik jobb és bal felé; egyszerre volt élesen anti-kommunista és antináci. Olyan összetartó szerep ez, ami igenis egy monarchiára, egy régensre emlékeztet, aki királyi jogokat is gyakorolt. Itt egy mondatra érdemes megállni. Horthy nem idegen közjogi funkcióban gyakorolta ezt a hatalmat, hanem Hunyadi János kormányzóságát

felidézve, amelyik egyértelmű szerepkör volt. Kossuth Lajos is kormányzó-elnök a trónfosztás után, félúton a monarchia és a köztársaság között. Horthy Miklós az átmentei időszakban egyértelműen egy monarchiának a régense, amit ő soha túl nem lépett, és nem élt vele vissza. Ez a korszak, éppen Horthy hatásköre, jogköre, személyisége következtében nem jelentett monolitikus, totális államot, ahol minden a kormányzó nevéhez kell, hogy fűződjék és minden csak a kormányzó hozzájárulásával sikerülhet.

Ne feledjük, hogy ez az a korszak, amelyik megörökölte az egykori Magyarországnak minden baját: elmaradt földreformokat, elmaradt tulajdoni és egyéb szociális intézkedéseket, amelyek a háború előtti Magyarországra is jellemzőek voltak, s amelyeket konzervatív magyar politikusokként, politikusokra támaszkodva igyekezett javítani és előrevinni. Ne felejtjük el, hogy mit jelentett a '20-as években Klebelsberg Kunó alatt a magyar művelődéspolitikai emelkedettsége az óvodáktól a collegium hungaricumokig. Mit jelentett az egészségpolitikában és a szociálpolitikában ez a korszak, amiben természetesen az ellenzék gondolatvilága is benne volt. Mit jelentett az, hogy Magyarországon a parlamentben Kéthly Anna, Bajcsy-Zsilinszky Endre és mások olyan beszédeket mondhattak el, amelyeket csak a legdemokratikusabb parlamentekben lehetett ellenzékiként elmondani. Mit mondhatunk a kornak sajtószabadságáról és az ellenzék lehetőségeiről? Mit jelentett a gazdaságpolitikában a pengő bevezetése? Hogyan sikerült az infláció után stabilizálni Magyarország gazdasági életét, ami ugyan rövid életű volt, mert utána következett egy kegyetlen válság, amelyik az egész világot megrázkódtatta? A későbbi évekről is kijelenthetjük, hogy a gazdaságpolitikában, a belpolitikában és az alkalmazott politika számos szférájában nagy fejlődés ment végbe. Sőt a '30-as években a rendszer keretei között az ellenzék már a második reformkor reményében fordult az adott korszak politikai rendszere ellen.

- Erről kevesebbet hallhattunk az elmúlt évtizedekben, de hallhatunk a 3 millió koldus országáról.

- A „3 millió koldust” egy nyilas hajlamú ember, Oláh György szélsőjobboldali radikális publicista fogalmazta meg, csak ezt mindig elfelejtik. Nem árt, ha ezt is a szociális demagógia körébe soroljuk. Hárommillió koldusról nem lehet beszélni. Az egyik harmadik világbeli diplomata mondta nekem tíz évvel ezelőtt, hogy aki ilyet mond, az nem látta még a koldusok Latin-Amerikáját.

- Ennek ellenére ismerjük, olvastuk Féja Géza, Illyés Gyula és mások írásait a két háború közti parasztság esetenkénti rettenetes viszonyairól. Hol van itt az igazság, hova billen a mérleg nyelve?

- Nem lehet egy államfőt egyszerűen egy történelmi örökséggel

együtt felelőssé tenni azért, ami akkor történt. Politikai értelemben nyilvánvalóan adott egy keret. Az állami politika szintjén kimagasló fejlődést elérő közigazgatás keretében érvényesültek a törekvések. Annak a korszaknak a közigazgatása szakszerűbb, mint valaha volt. Ugyanakkor lehetővé vált, hogy az ellenzék feltárja a bajokat - és én azonosítom magamat a falukutatóknak és a népi íróknak azzal a hatalmas feltáró munkájával, a korszak politikai ellenzékének az elemzésével. Mindezt történelmileg, politikailag csak úgy lehet megítélni, ha ismerjük Horthy Miklós személyét, az egésznek keretet adó államfőt. A kormányok pedig úgy váltották egymást, ahogy az adott kül- és belpolitikai lehetőségek ezt megengedték: Bethlen Istvántól Gömbös Gyulán át Teleki Pálig, Imrédytől Bárdossyig és Kállay Miklósig. Ők mind más-más politikai irányvonalat jelentettek. Nem lehet úgy elképzelni, hogy Horthy Miklósnak lettek volna a bábjai. Voltak, akik távol álltak tőle, voltak, akik közel álltak hozzá. A tragédia mindig az a politikában, hogy ha az inga egyszer kileng balra, akkor szükségszerűen kileng jobbra, és amíg az inga megáll középen, addig néha esztendőök vagy évtizedek telnek el.

- Engedje meg, hogy most egy konkrét kérdésben kérjem a véleményét, s ez Magyarország hadba lépése. Olvastam egy kitűnő történész - ről, hogy Magyarországon nem volt akkor olyan nyomás, hogy ez szükségszerű lépés lett volna. És Horthynak, hogy úgy mondjam, felelőssége van abban, hogy akkor üzentünk hadat a Szovjetunióknak.

- Horthy Miklós kormányzó igyekezett elkerülni Magyarország belépését a II világháborúba. 1939-től kezdve - hasonlóan Teleki Pálhoz - mindent elkövetett, hogy erre ne kerüljön sor. Elég, hogyha a külpolitikai lépésekre utalok, arra a magatartásra, amit Magyarország tanúsított a menekültekkel kapcsolatban. Arra, hogy a más országokból kiüldözöttek itt leltek otthonra, keresztények és zsidók egyaránt. Természetesen minden, ami jogtalanság, vagy a jogállamisággal ellentétes, ellentétben áll az emberi egyenlőséggel, beleértve a zsidótörvényeket. Ez nem magyarázható és nem fogadható el. Jogi, emberi szempontból soha nem akceptálható, történelmileg viszont sokféleképpen indokolható. Ami pedig a hadba lépést illeti, azt maga Horthy ellenezte és ellenezte a kormány számos tagja, vezető politikaiusok is. Mégis sor került erre, ismert körülmények között.

Magyarország még időt nyerhetett volna, nem kellett volna abban a pillanatban hadba lépni. Ez felelőssége az akkori kormánynak. Tudjuk, hogy a kormánytagok közül Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter csak Horthy Miklós külön kérésére maradt a kormányban. Kállay Miklós miniszterelnök első perctől kezdve ellenezte a hadba lé-

pést, ezért lett Bárdossy utóda, és megpróbálta kivezetni ebből az országot. De történelmileg aligha képzelhető el, hogy itt, a szovjet-német front legfőbb konfrontációs területén Magyarország teljesen kimaradhatott volna a háborúból, s valahol a Kárpátoknál legyező alakban jobbra-balra kitért volna a szovjet hadsereg, és mi megmaradhatunk semlegesnek. Ez egyféleképpen lett volna elképzelhető, ha az angol-szász partraszállás, akár a Balkánon, akár más stratégiai elképzelés alapján gyors itáliai előnyomulással (ami egyébként nem volt irreális, csak egy más katonapolitikai gondolkodást igényelt volna) elébe vág a szovjet hadseregnek. Magyarország ebben az esetben kerülhetne volna el a háborút. Naivitás, ha valaki azt hiszi, hogy mi a háborúba sodródást elkerülhettük volna.

- Sokat olvastunk arról mostanában, hogy Horthy újratemetése valószínűleg sérti a környező országok érzékenységét, ami nyilván összefüggésben van a Horthy nevéhez fűződő, két világháború közti revizionista politikával. Ön ma hogyan ítéli meg ezt a bizonyos revizionista politikát?

- A két világháború között és minden magyar gondolkodásában természetes dolog, hogy a trianoni békeszerződés fájdalmat okozott. Nem várható egyetlen magyar embertől sem, hogy lelkesedjék Trianonért, s lelkesedjék azért, hogy elveszítette egy ezeréves országállam területének kétharmadát. Egyszerűen perfidia, hazugság lenne bárki részéről, aki azt a kijelentést tenné, hogy ezt szívesen veszi, hogy ezt természetesnek tartja. Nem, elítéljük Trianont, és politikai, történeti felfogásunk ellentétes azzal. Ugyanígy nem vehetjük rossz néven, hogy a románok vagy mások a szomszéd államokból örülnek annak, hogy Trianon eredményeképpen bővíthették az országukat.

De ma, a jelen történelmi szituációban, amikor Európa békéjéről, világpolitikai egyensúlyáról van szó, nyilvánvaló, hogy nem lehet revizionista politikát folytatni. Nekünk tudomásul kell venni a tényeket, s arra kell törekedni, hogy a kisebbségeink jogait biztosítsuk, lehetővé tegyük, hogy otthon tisztességgel, jogaik birtokában éljenek. A határok kérdését az európai biztonság szempontjából, az európai gondolkodásnak megfelelően kell kezelni. Ha valaki határainkon belül ebben a kérdésben politikai sarlatánságokra, szélsőségekre vetemedik, akkor nemcsak az anyaországnak, hanem legsúlyosabban a határon túli magyarságnak árt. Azok a politikusok is, akik a szomszéd országban ürügyül akarják felhasználni ezeket a kérdéseket. Hozzáteszem, hogy a határkérdésben az antant nagyhatalmak politikusai is különböző módon nyilatkoztak. Azt hiszem, hogy ez természetes is olyan történelmi szituációban, amikor államok omlottak össze. Elég, ha utalok Csehszlo-

vákiára vagy később Jugoszláviára. De emlékeztetek más országokra: Romániára, Slovenskóra és Horvátországra, amelyek sokkal inkább kiszolgálói voltak a hitleri rezsimnek abban az időszakban, mint Magyarország.

- Egyáltalán, a két háború között volt-e alternatívája a revizionista politikának?

- Bármelyik politikus pontosan tudta, Teleki Páltól Bethlen Istvánig, de meggyőződésem, hogy maga Horthy Miklós is, hogy nem éppen jó kezek segítségével kapjuk vissza ezeket a területeket. Tisztában voltak azzal, hogy a tengelyhatalmak a háborút nagy valószínűséggel el fogják veszíteni. De ebben a helyzetben egyszerűen elképzelhetetlen olyan magyar politikust és olyan magyar embert találni, aki visszautasította volna, hogy magyarlakta területeket kapjon vissza az ország. A két világháború között érzelmileg, politikailag nem lehetett más politikát folytatni. Ugyanakkor többet tehettek volna - ezt mindig el lehet mondani a politikában - az anyaország belső fejlődéséért, azért, hogy példaként lehessen bemutatni az országot. De igazán eltérő, vagy más alternatívát nem látok. Mindez nem jelenti azt, hogy ma, amikor ezt ellenünk fel akarják használni, annak bármilyen alapja lenne. A szomszéd országokban vannak politikusok, politikai erők, amelyek egy ilyen helyzetet az ellenségkép kialakítására kívánnak felhasználni, hogy lám mit jelent Horthy Miklós újratemetése. Erről szó sincs, ez egy nagy hazugság.

- Ön két jelzõt már használt Horthy Miklóssal kapcsolatban, azt, hogy antibolsevista és antináci. Sokan használnak egy harmadikat is; antiszemita. Ön szerint milyen, mekkora Horthy felelõssége a magyarországi zsidóság sorsának alakulásában?

- Meggyőződésem, hogy nem lehet Horthy antiszemitizmusáról beszélni az I. világháborút követően. Akkor volt egy közhangulat, különösen a Tanácsköztársaság alatt, ami igazságtalanság, hiszen nemcsak a Tanácsköztársaságban játszott a zsidóság egy része vezető szerepet - meglehetősen elítélhető szerepet -, hanem Horthy oldalán is. Horthy tartalékos tisztjei között, akik elfoglalták a szegedi laktanyát, igen nagy számban találunk zsidó származású tiszteket. A Tanácsköztársaság jellege, az abban szerepet játszóknak származása hozzájárult ahhoz, hogy az I. világháborút követően, a kommün bukása után kialakult az a hangulat, amelyet Horthy Miklós a későbbi évtizedekben visszaszorított. Hitler befolyása után, a 38-39-es rendeletek, törvények után ugyanez érvényes, ezt megítélhetjük akár Teleki Pál, akár más politikusok esetében. Ha ezt összehasonlítjuk a szomszéd országok korai programjaival, a menekülésekkel, láthatjuk, hogy nálunk egészen a német meg-

szállásig - a munkaszolgálat és minden más mellett - Európa akkori legnagyobb zsidó közössége a helyén volt.

A német megszállás után került sor a deportálásokra, amit súlyosan el kell ítélni. De Horthy Miklós, amint a legkisebb önálló cselekvési lehetőséghez jutott a nyár időszakában, éppen Koszorús Ferenc ezredes Budapestre vezényletével, megmentette a budapesti zsidóságot a deportálástól. A nyilasuralom - ami már Horthyt őrizetben találta - volt a vég tombolása.

Tehát ez megint egészen másképp és sokféleképpen megvilágítható kérdés, amely csak komoly történeti, politikai elemzéssel végezhető el.

- Összegezve: miben áll Horthy felelőssége?

- Horthy felelősségét történetileg lehet elemezni, ebben biztos, hogy soha nem fog mindenki pontosan egyforma megállapításra jutni. Az Országgyűlés hozott törvényeket, Horthy Miklós, tudjuk, Imrédy előterjesztésével kapcsolatban, inkább tompította ezeket az előterjesztéseket. Végül azt is meg kell állapítani, hogy Horthy Miklóst nem állították a nürnbergi bíróság elé, bár voltak, akik fáradoztak ezen. Nem véletlen, hogy nemcsak a vezető hatalmak - az angolszászokat és Sztálint is beleértve - nem tekintették Horthyt háborús bűnösnek. Így azok, akik ezt Nürnberg után még szeretnék túllihegni, azt hiszem, hogy nemcsak a történelmi igazságnak, hanem a magyar történelemnek se tesznek jó szolgálatot.

- Horthy felelősségét e kérdésben is lényegesen befolyásolja 1944. március 19-e és október 15-e.

- 1944. március 19-én Horthy Miklós 76 éves, sok emberi tragédián, politikai megpróbáltatáson keresztülment ember. Elérte azt, hogy egy-két szórványos bombázástól eltekintve, az akkori kormányoknak a politikája következtében Magyarországon nem került sor háborús pusztításra. Magyarország különleges helyzetet élvezett a német megszállásig. A másik oldal is tudta, hogy mi Horthy kormányzónak és a kormánynak az álláspontja. A másik - s ezt én 1979-ben már elmondtam a Kossuth-klubban -: Horthy Miklós oltalma nélkül nem lett volna Magyarországon menekültügy. Nem kellett neki mindenről referálni, nem kívánt a részletekbe beavatkozni. De józan ember nem képzelheti el, hogy lehetett volna Magyarországon lengyel-, francia-, angol-, ha kellett oroszmentés és zsidómentés, ha legfelső fokon egy bizonyos védőszárnyat nem jelentett volna Horthy Miklós személye. Az ellenzéki politikusok sem politizálhattak volna, nem lett volna Szárszó sem, hogyha Horthy Miklós nincs, és az a politika sincs, ami ezt a védelmet védernyőként biztosította. Ez együtt járt azzal, hogy katonáinknak a

Don-kanyarnál kellett harcolniuk.

Ez az a kettősség, ami a kényszerpályát jelentette Magyarországnak. 1944. március 19-én világossá vált, hogy a német megszállás elkerülhetetlen. Több politikus - beleértve az e kérdésben szerepet játszó apát is - két héttel korábban jelezte a kormánynak, hogy a lengyel, francia és egyéb információk szerint készül Magyarország német megszállása. Ekkor Horthy Miklós, megint alkotmányosan, a miniszterelnökre, a külügyminiszteri tanácsra, a vezérkari főnök véleményére hagyatkozott, hogy eleget tegyen-e Hitler meghívásának. Egy XIX századi konzervatív úr felfogásával nem is hitte, hogy ilyen módon csapdába viszik. És azon meggondolás alapján, hogy nem lehet elkerülni, s talán még menthet valamit, vállalkozott erre az útra. S ez végső soron a hitleri csapatok bevonulásához, majd a Gestapo működésének megkezdéséhez vezetett. Horthy ebben a szituációban már nem volt szabad akarata birtokában. Kiseb dolgot el tudott érni, például, hogy ne Imrédy, hanem Sztójay legyen a miniszterelnök. Nem mintha ez alapvető változást jelentett volna.

- A II világháború alatti menekültügyi politikájában az ön édesapja, aki kigazda politikus volt, kulcsszerepet játszott. Hogyan lehetséges az, hogy egy ellenzéki politikust ilyen politikailag rendkívül kényes, bizalmasnak tekinthető pozíciót vagy feladatot lát el?

- Ezt jelenti az alkotmányos rendszer. Kár, hogy ez ilyen nagy csoda. De jelzi azt is, hogy a mi gondolkodásunk mennyire eltorzult az elmúlt évtizedekben. Végül jelzi azt, hogy nem volt itt diktatúra, hiszen mindenki tudta, hogy apám már az én születésem idejétől kigazdapárti. De rajta kívül más ellenzéki pártokhoz vonzódó magas rangú főtisztviselők is működtek a kormányzatban. Örömmel vették munkájukat a szociálpolitikában és számos más kérdésben. Ez természetes volt akkor, amikor menekültügyre sor került, mint ahogy Teleki Pál is természetes módon Eckhardt Tibort bízta meg külföldi kapcsolat tartásával és egy bizonyos politikai misszióval. Tehát pontosan tudták a kormánypolitikában, de tudta a kormányzó környezete is, hogy ezek a nemzeti gondolkodású ellenzéki politikusok mit kívánnak szolgálni. Ez nem hátrány, hanem előny volt, mert apám személye biztosítékot jelentett arra, hogy itt egyértelmű Hitler-ellenes politika érvényesül. Ugyanakkor más megbízásokat is kapott, amelyeket korrekt módon hajtott végre közvetlen környezete és a kormánypolitikusok, Keresztes-Fischer belügyminiszter teljes bizalmát élvezve. Ez olyan politikai kombinációt jelentett, amelyben megvolt az ellenzéki politikusoknak és főtisztviselőknek is a szerepe, miként apámnak is mint menekültügyi kormány megbízottnak.

- Térjünk át 1944. október 15-ére, az elvetélt magyar kiugrási kísérletre. Az, hogy ez úgy sikerült, ahogy, azaz sehogy, abban milyen szerepe volt az ő felelőssége?

- Horthy Miklós a legjobb szándékkal készítette ezt elő, azzal a szörnyű történelmi dilemmával, hogy mit jelent majd ez a számára, aki egész életében antinácizmusa mellett az antikommunizmus megtestesítője volt. Elsősorban a Szovjetuniótól kellett fegyverszünetet kérnie, nem pedig a nyugati hatalmaktól, amelyekben bízott. A háború egész időszaka alatt, különösen a Horthy család ifjabb tagjai, maga Horthy István is egyértelműen angolbarátok voltak. Ugyanígy a kormányzó menyé is, Edelsheim Gyulai Ilona, aki most éppen a temetés előkészítésével foglalkozik, vagy ifjabb Horthy Miklós, aki az úgynevezett „kiugrási irodát” tartotta fenn, ahol Szentiványi Domokos működött, s apámmal is többször tárgyalt. A lengyel menekültekkel és a másik oldallal való kapcsolattartásban ifjabb Horthy Miklósnak volt szerepe, aki édesapját ezekről a kérdésekről tájékoztatta. Amikor a katonai események eljutottak ideig, Horthy már 1944 nyár elejétől készült arra, hogy nekünk fegyverszünetet kell kérni. Azzal is tisztában volt, hogy az oroszokhoz kell előbb-utóbb parlamentereket küldeni. Amikor 1944-ben letartóztatta a Gestapo a kormány tagjait, az ellenzéki és más politikusokat, közöttük apámat, Horthy nem tudott már az érdekükben mit tenni. 1944 őszén, amikor már a Lakatos-kormány működött, Horthy befolyása valamint nőhetett, akkor a Gestapo-foglyokért is kiállt, és mindent elkövetett, hogy kiszabaduljanak. Így szabadult ki nemcsak Bajcsy-Zsilinszky Endre, Nagy Ferenc és mások, hanem apám is. Ebben Horthynak közvetlen, személyes része volt. És én ezt sem felejthetem el soha.

- Horthy bűnéül vagy hibájául róják fel, hogy azzal, hogy lemondott a kormányzásáról, mintegy legalizálta Szálasi.

- Ez a formális hatalomátadás annyiban megkérdőjelezhető, hogy minden elsőéves jogásznak tudnia kell azt, hogy jogellenességet nem lehet jogszerűvé tenni. Iniriát nem lehet kodifikálni. Horthy Miklós meg lehetett arról győződve, hogy amikor a kormányzóságtól törvénytelenül megfosztják, akkor ezzel nem tették jogszerűvé Szálasi uralmát, ha ezt jogi szempontból közelítjük meg. Politikai szempontból pedig mindenki előtt világos volt, hogy a proklamáció után és azután, hogy Moszkvába küldte a katonákból és civilekből álló fegyverszüneti bizottságot - Faragho altábornagy. Teleki Géza, Szentiványi Domokos részvételével -, akkor itt eldőlt valami. Azon lehet vitatkozni, hogy Horthy Miklósnak a csapataihoz kellett volna menni. Az lett volna helyes, ha akár a Dálnoki Miklós Béla, akár a Dálnoki Veress Lajos vezetése

alatt álló hadseregnél várja meg a kiugrási kísérlet sikerét? De ő a Várban akart maradni: biztonságot érzett a Várban. Volt egy olyan elgondolása, hogy ameddig ott van, addig ez közjogilag, politikailag, sőt stratégiai értelemben is biztosítékot jelent. Horthy Miklós meg volt győződve arról, hogy mint legfőbb hadúrnak, neki a hadsereg előzetes magyarázkodás nélkül is mindig engedelmeskedni fog. Ez nem következett be. Miért? Azért, mert a hadsereg tisztikara nem volt egységes. Egy antibolsevista szellemben felnevelt tisztikar, a háború ennyi esztendeje után nem olyan könnyen vállalkozott erre a feladatra, tele volt belső szorongással. Horthy Miklós parancsa a háborúból való kiugrásra nem volt elfogadható a tisztikar egészének.

- Ön szerint mennyire helytállóak azok az értékelések, amelyeket az elmúlt évtizedekben olvashattunk arról, hogy a kiugrás megszervezése dilettáns, naiv módon történt?

- Úgy gondolom, hogy a magyar nem tartozik a legjobb szervezők közé. Ezt önkritikával elmondhatjuk. Azon kívül a legrosszabbul tudunk összeesküdni, nem tudunk jól konspirálni. Ezeket az általános megállapításokat mind el lehet mondani. Sőt Horthy Miklós és a kormányzat tagjai nem is tudták elképzelni a metodikáját a totális rendszereknek, a magatartásuk nem vágott össze ezzel. De a dilettantizmus vádja mégsem egészen érvényes. A magyar kiugrásnak elvileg éppúgy megvoltak a feltételei, mint az olaszországi badoglionista kiugrásnak, csak mások voltak a körülmények. Nem voltak itt a szövetségesek, mint ahogy Itáliában már partra szálltak. Nem szabad elfelejteni, hogy a világ addigi legrafináltabb és legkiképzettebb ellenfelével álltak szemben. Nemcsak egy Wesenmayer Budapesten, mint „helytartó követ”...hanem Skorzenytől kezdve a nagy tapasztalatokkal rendelkező német titkosszolgálati és katonai vezetők, diplomaták, gestapósok, akik ezt ellensúlyozni, kiegyenlíteni, megbuktatni tudták. És eszközökben nem voltak válogatósak, gondoljunk ifjabb Horthy Miklós elrablására, vagy gondoljunk Bakay Szilárd letartóztatására. Mindent megtettek, ami szükséges volt ahhoz, hogy rögtön akcióba lépjenek, tartalékban tartva a nyílas különítményeket is.

- Milyen Horthy-kép alakult ki Nyugat-Európában, főleg a háború után, hiszen a II világháború időszakával kötetnyi irodalom foglalkozik?

- Nyilvánvaló, hogy Magyarország nagyságrendjének és súlyának megfelelően foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Azt nem várhatjuk, hogy a nyugati történetírás vagy a nemzetközi történetírás fogja Horthy Miklóst igazán helyretenni. De azt nyugodtan elmondhatom, hogy a Budapesten szolgálatot teljesítő diplomaták, így Montgomery amerikai

követ, Macartney Elemér, akit a háború idejéből is a BBC-ből ismerünk, Orlowski lengyel követ, tehát mindazok, akik visszaemlékeznek a másik oldalról, azok egyáltalán nem a Hitlerrel együttműködő jobboldali Horthy Miklós képét örökítették meg. Másik oldalon persze vannak tények - és a tények makacs dolgok -, hogy Horthy Miklós egy olyan országnak volt az államfője, amelyik a tengelyhatalmak oldalán vett részt a háborúban. Ez tény. Ha sikerül a kiugrás, akkor nyilvánvaló, sokkal pozitívabb lett volna a megítélés. De azt mindenkinek tudni kell, hogy ha Magyarországnak 1941-ben még nem is kellett volna belépnie a háborúba, akkor is belesodródott volna. Ha '42-43-ban Magyarországon ellenállási mozgalom bontakozik ki, akkor itt nemcsak a magyarok százezrei, milliói pusztultak volna el, hanem az idemenekültek is, a magyarországi zsidóságnak az írmagját is kiirtották volna, és az ország anyagilag minden szempontból hihetetlen pusztulást élt volna át. Ezt Horthy el akarta kerülni. Egyetlen politikus, egyetlen állam- vagy kormányfő nem szokta odadobni országát áldozatul, hanem utolsó pillanatig megpróbálja menteni. Lengyelország sem ment elé '39-ben a lerohanásának, hanem lerohanták. A Szovjetunió paktumot kötött, a Molotov-Ribbentrop-paktumot, és Sztálin bízott abban, hogy Hitlerrel nem kerül háborúba. Mondjam azt, hogy Franciaországban a hős, diadalmas Pétain letette a fegyvert? Soroljam Európa többi országát? Nagy-Britannia kivonult Dunkerque-nél és Churchill nagy erőfeszítésére volt szükség Angliában. Rooseveltnél Pearl Harbor nélkül hogyan tudta volna belevinni a háborúba az Egyesült Államokat? Nagy országok nehezen viszik bele a pusztulásba, az ellenállásba az országukat. Akkor Magyarországnak, amely szigetként állt itt a II világháborúban a németek által is elfogadott hagyományos semleges országok mellett, mint Svájc, Svédország, mit tehetett volna? Svédország is átengedte a hadiszállítmányokat Norvégiába.

Nem kell tovább sorolni, hogy mik voltak azok a politikai körülmények, amelyek mellett nagy tett volt az, hogy Magyarország ilyen körülmények, kényszerszövetségesek árán ugyan, de a másik Magyarországot is megőrizve tudott szerepelni a II világháború alatt.

- Néhány nap választ el az újratemetéstől. Mit vár ettől? Talán elindíthat egy tisztázó folyamatot?

- Ennek kegyeleti aktusnak kell lenni, és tisztességtelen az, aki akár az egyik oldalon, akár másik oldalon, ebből politikai tőkét akar kovácsolni vagy sanda módon - akár külföldről, akár itthonról - más beállítást akar ennek adni. Magyarország eltemeti egy negyedszázadon át kormányzó államfőjét, egy elkötelezett magyar hazafi kívánsága szerint. Aki ezt bármire ki akarja használni, az bűnös, és szándéka ellen-

tétes a család óhajával, ellentétes a mi kívánságunkkal. A másik oldalon azt várom, hogy az igazságtalan, a torzított Horthy-kép egy ilyen esemény alkalmas lesz arra, hogy Horthy Miklósról tisztességes képet alkossunk. Már ami eddig történt, amit eddig elmondtak az emberek, az több, mint az a sok hazugság, amit Horthy személyére és az egész korszakra korábban rávetítettek. Ez nem jelenti azt, hogy egy károlyista, októberista politikusnak, vagy egy legitimistának, aki Károly király visszatérését kívánta volna, vagy magának a Habsburg-családnak, amelyik nyilvánvaló, hogy nem akceptálja Horthy Miklós kormányzását, meg kellene változtatnia véleményét. Függetlenül attól, hogy Horthy emlékirataiban éppen egy Habsburg-monarchia helyreállításának és ahhoz való hűségének a képét is megrajzolta. Abban mindenkinek egyet kell értenie, hogy el kell helyezni Horthy Miklóst tisztességgel és megfelelően nemcsak a családi kriptában, hanem a magyar történelemben is. Ők is akkor járnak el helyesen, ha nem propagandára használják fel az újratemetést, hanem tudomásul veszik, hogy ezeket a kérdéseket mi is rendezni akarjuk történelmi érvénnyel.

(Antall József: Modell és valóság. Budapest, 1993.)

A kormányzó hamvai

Az újratemetés: családi ügy

- vallja özvegy Horthy Istvánné

Az egyszerű sírkövön egy bibliai idézet olvasható: „Üldöztetünk, de el nem hagyatunk, tiportatunk, de el nem veszünk”. A fölül lekerekített, hófehér kőlapra rávésték még a személyi adatokat, hogy minden arrajáró tudhassa, ki nyugszik a föld mélyén: vitéz nagybányai Horthy Miklós tengernagy, Magyarország kormányzója 1920 és 1944 között, aki a Szolnok megyei Kenderesen született 1868. június 18-án, és számkivettségben, a portugáliai Estorilban fejezte be majd kilenc évtizedet átívelő földi pályafutását 1957. február 9-én.

Számvetését tartalmazó emlékiratai tavaly novemberben - az első magyar nyelvű külföldi, Buenos Aires-i kiadás után harminchét esztendővel - térhettek haza, s kerülhettek a hazai magyar olvasók kezébe, hetek leforgása alatt, egymás után két kiadásban is, abból a meggon-

dolásból, hogy önvallomásából tisztábban rajzolódhat ki az utókor előtt ellentmondásos alakja.

Kenderestől Kenderesig?

S Horthy Miklós most holtában is hazakészül. A Magyar Tengerész-tisztek Egyesülete és Kenderes önkormányzata eltökélte és szorgalmazta a hamvak hazahozatalát, szerintük Horthy megérdemli, hogy életútja teljes legyen, s Kenderestől Kenderesig tartson.

Hogy megtudjuk, mi a család álláspontja a hamvak hazahozatalával kapcsolatban, telefonon hívtam fel Portugáliában a Lisszabon melletti Cascais városában Mrs. Ilona Bowdent, azaz özvegy Horthy Istvánnét, a repülőgépevel máig tisztázatlan körülmények között szerencsétlenül járt kormányzóhelyettes egykori feleségét, aki az Atlanti-óceán partján, a Casa San José nevű is villában osztozott apósa és anyósa sorsában a száműzetés napjaiban. Szó, ami szó, nehezen állt rá az interjúra. Kikötötte: soroljam fel előre kérdéseimet, s két nap haladékot kért arra, hogy megfontolhassa válaszait.

- Igaz-e, hogy az 1956. októberében kirobbant forradalomról érte - sülve, Horthy Miklós izgatottan hallgatta a rádió híradásait, s reménye - ket táplált a hazatérésre? De aztán - mint mondják - teljesen összeom - lott...

- Nem készült haza - hangzott igen határozott hangon a vonal túl - ső végéről a szűkszavú válasz.

- Hagyott-e testamentumot, amelyben esetleg végső nyughelyére vonatkozóan is írásban, egyértelműen rendelkezett volna?

- Végakarataiban nem szerepelt utalás erre.

- Miért a lisszaboni angol katonai temetőben adták meg számára a végtisztességet?

- Ez nem katonai temető. Ezt a csodaszép sírkertet még a keresztes hadjáratok idején alapították, majd brit kezekbe került, és később ten - gerészeti misszió is alakult a temető szomszédságában, amely napja - inkban angol kórházként működik. Tudtommal ez az egyetlen protes - táns temető Lisszabonban, sőt talán egész Portugáliában. Az itt élő kül - földiek nagy részét is - akik nem katolikus vallásúak - itt helyezik örök nyugalomra. A sírkertet magas fallal kerítették körbe, egy nagy kapun nyílik a bejárati ajtó, fölötte harang díszleg, annak a zsinórját kell meghúzni, hogy bebocsátást nyerjen a látogató. Tulajdonképpen olyan látványt nyújt a temető, mint egy virágoskert. Ugyanis a régi sírokat, amelyeket már senki sem keres fel, színpompás virágokkal ültették be.

Tényleg gyönyörű minden. S amikor apósom először meglátta ezt a helyet, azt mondta, itt szeretne megpihenni addig, amíg nem vihetik haza porait a szülőföldre. Személy szerint engem kért meg arra, hogy ha megélem, gondoskodjak róla: otthon helyezték majd végső nyugalomra.

- Horthy Miklós hitvesét hová temették el?
- Anyósomat, aki az említett angol kórházban hunyt el (nem sokkal apósom halála után), a férje mellé helyezték.
- Horthy temetése alkalmával, 1957. februárjában hányan rótták le kegyeletüket a gyászszertartáson?

„Senki sem akar visszatérni a múltba”

- Eljött az olasz király, sok diplomata, s a portugál kormány is képviseltette magát. Megható volt a sokaság részvétnyilvánítása. Az itteni anglikán plébános búcsúztatta az egyházi szertartáson.

- Szokták-e zarándokok keresni és felkeresni a sírt?
- Gyakorta találók a síremléken nemzetiszínű szalaggal átkötött koszorút, virágcsokrot, mécsesek maradványait, maroknyi magyar földet dobozban, borítékban vagy nejlonzacskóban, sőt még névjegykártyákat is. Szóval tapasztalataim szerint jönnek ide honfitársaink közeli és távolról egyaránt.
- Keresik-e önnel is a kapcsolatot?
- Előfordul, s örömmel szakítok időt ilyenkor a beszélgetésre.
- Miként vetődött fel éppen idén a hamvak hazaszállításának gondolata?

- Nézze, ez nem tőlem indult, nem én kezdeményeztem. De mint már említettem, apósom szóban kifejezte azon akaratát, hogy ha Magyarország fölszabadul, akkor vigyük haza földi maradványait. Most, hogy lassanként lehetőség nyílik erre, mert remélhetőleg hamarosan az utolsó orosz katona is elhagyja végleg a magyar földet, ez megadja számomra az alkalmat, hogy betartsam erre vonatkozó ígéretemet. Úgy vélem azonban, az újratemetésre már semmi esetre sem jöhet számításba az idei esztendő. Azt is nagyon remélem, hogy emiatt nem robban ki sajtóvita, s nem indul politikai hadjárat. Mert nem volna helyes. Józan ésszel senki sem akar visszatérni a múltba. Ami jó volt benne, az nem szégyen az utókor számára sem. De ma egy új, becsületes Magyarországot kell felépíteni.

- Elképzelése szerint mikor lenne esedékes a hazai temetés?
- Majd eldöntjük, melyik látszik megfelelő időpontnak.

- Ki fedezi a hazaszállítás költségeit?
- Később határozunk, hogyan és miként legyen.
- Egységes a család álláspontja abban, hogy a hamvakat minden - képpen vissza kell hozni Magyarországra?
- Teljes egészében! Eleget kell tennünk Horthy Miklós szóbeli végakarátának. De le kell szögezni: részünkről ez családi ügy és semmi más.
- Beszélt-e, váltott-e levelet ebben az ügyben Kenderes mai vezető - ivel, előljáróival?
- Személyesen nem..., de erről nem kívánok többet mondani!
- Hol szeretnék a sírhelyet Kenderesen?
- Természetesen a családi sírboltban helyeznénk végső nyugalom - ra Horthy Miklóst. Szigorúan családi körben tartanánk a temetést, de nem zárjuk ki annak lehetőségét, hogy ha valaki szeretné kifejezni tisz - teletét, avagy kegyeletét kívánja leróni a sírnál, akkor azt megtehesse.
- Az ön Amerikában élő fia, Horthy István is részt vesz majd az új - ratemetésen?
- Remélem, teljes lesz a család.
- Meglátása szerint végül is milyen szerepet játszott Horthy Miklós Magyarország XX. századi történelmében?
- Erre nem válaszolok, mert ez már politika.
- Reménykedik-e abban, hogy a magyar nép valaha is rehabilitálni fogja a néhai kormányzót?
- Sajnálom, erre sem vagyok hajlandó válaszolni. Érje be annyival, ami Horthy emlékirataiban is olvasható: „Aki csak valaha is szerepet vitt a közéletben, jól tudja, hogy a pártoskodó gyűlölködés vagy ked - vezés egyoldalú megítélésével szemben senki sem számíthat mentes - ségre. A tárgyilagos ítéletmondás a történelem feladata...”

A történész álláspontja

- Mi a véleménye Horthy hamvainak tervezett hazaszállításáról - tu - dakoltam a minap Budapesten járt, ám Svájcban élő neves hadtörté - nésztől, Gosztonyi Pétertől, aki könyvet is írt a kormányzóról.
- Miért ne járna ki neki is, hogy hazai földben leljen örök nyugo - dalmat? - kérdez vissza, majd így folytatja: - Hiszen magyar ember volt ő is. S ha egyszer úgy nyilatkozott, hogy otthon akar végső nyugovó - ra térni, amikor az országban már nem lesznek idegen, megszálló csa - patok, akkor szerintem igenis itthon a helye. Semmi kifogást sem eme - lek az ellen, ha őt Kenderesen tisztességes, emberi módon eltemetik.

- Történészként is ez a véleménye?

- Igen. Hiszen negyedszázadon keresztül, nagyon nehéz időkben - gondoljunk csak a trianoni békeszerződés súlyos következményeire vagy a kisantantra - azért mégiscsak Magyarország jobb jövője érdekében ügyködött, tehetségéhez és lehetőségeihez mérten. Ami ellen viszont határozottan tiltakoznék, hogy állami temetése legyen, mert ez a jelenlegi belső helyzetben - és külpolitikai vonatkozásaiban is - sokat ártana az országnak. Ezzel nemcsak a szomszédos államokra utalok, hanem a tengerentúlon, például az Egyesült Államokban is minden bizonnyal rossz visszhangra lelne egy ilyen lépés...

- Egy családi körben tartott magántemetés megővhatja az országot attól, hogy bármelyik párt is kisajátítsa ezt saját politikai céljaira?

- Természetesen. Úgy gondolom, a rokonság is belátta már, hogy a leghelyesebb családi körben tartani a búcsúztatást. Persze ezzel nem azt mondom, hogy csak szűk családi körben, hanem - ha úgy tetszik - a közvélemény bevonásával. De arra ügyelni kell, hogy a kormány hivatalosan semmiképpen se legyen jelen, s ne váljon össznemzetivé az újratemetés.

- Elégtételt jelentene mindez Horthy Miklós számára?

- Feltétlenül. S azt hiszem, ő maga sem kívánna ennél többet. Véleményem szerint ennyi mindenképpen járna neki az utókortól. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy a kommunistáknak az elmúlt negyven évben Horthy ellen fölhozott vádjait mérlegelés nélkül igaznak fogadjuk el.

Kurcz Béla

Magyar Nemzet 1991. március 9.

Gondolatok Horthy Miklós újratemetése után

Vitéz nagybányai Horthy Miklós hamvai végakarátának megfelelően a haza szent földjében leltek végső nyugalmat. A temetésre mintegy ötvenezer ember, a szülőfalu lakosságának tízszerese gyűlt össze a négy égtájról, de lélekben százezrek és milliók álltak körül a sírt az országban és mindenütt, ahol magyarok élnek a Földön. Hazatérése a megnyugvás méltóságának esélyét ígéri, melybe belefér a transzcendens feltámadás isteni ígérete éppen úgy, mint a gyász érzése mind-

azon dolgok fölött, amiket elveszítettünk. Ezen a napon, 1993. szeptember 4-én végre ki kellett mondanunk - mert a hallgatás mérge fertőzi a lelket -, hogy mi magyarok nemcsak egy ellentmondásos sorsú államférfit gyászolunk, de gyászoljuk meghazudtolt múltunkat, erőszakkal elszakított területeinket, megcsonkított hazánkat, egész Magyarországot is. A gyász nem revízió, nem restauráció, nem követelés, csak gyász. Emlékezés mindarra, ami volt, és ami talán soha nem tér vissza többé.

Mi magyarok megtanultunk panasz nélkül idegen akaratok rabszolgája lenni. Megtanultuk összeszorított fogakkal eltűrni, hogy idegen fináncok kotorásszanak zsebünkben, amikor magyarként magyar testvéreinkhez, barátainkhoz utazunk. Megtanultuk elviselni, hogy nemzeti nagyjaink emlékhelyeire útlevéllal kell utaznunk. Megtanultuk eltitkolni vérző szívünk fájdalmát, amikor az öröktől fogva hozzánk tartozóra azt kell mondanunk, hogy az nem a miénk. De nem tanultunk meg felelteni, és ez nem is áll szándékunkban. Közel fél évszázadon át hazudták el a magyar nemzettől lelkiismeretlen bitangok saját történelmét. Nagy Halottunk sírjánál kell, hogy léleekben visszapörölje a nemzet az eltörölt, elrabolt, meggyalázott múltját, akár a világ legnagyobb hatalmasságaival szemben is az igazságföltárás szándékával.

Nyugodjék békében tragikus sorsú kormányzónk és az a korszak is, mely annyi derékbatört reménységet, rövid életű elégtételt, kényszerű iszonyatot adott az országnak. És adassék nyugalom ennek a sokat szenvedett nemzetnek is. Hisszük, hogy egykor majd napkelet felől szél fog kerekedni, mely el fogja fújni a háromnegyed százados köd minden szenvedését és szomorúságát, és Csaba királyfi jön majd a Hadak Útján, nagy fényességben, hogy győzelemre és dicsőségre vezesse népét csillagösvényen.

A család, a rokonság, a tisztelők állták körül vitéz nagybányai Horthy Miklós altengernagy, Magyarország kormányzója, a közelmúltban Portugáliában elhunyt Miklós fia és főméltóságú felesége Purgly Magdolna koporsóját. A Legfőbb Hadúr, az Országgyarapító, az egykori tengeri csaták hőse már partra szállt, révbe ért. Az emlékéhez vezető utat közel félszáz év alatt bizony fölverte a gyom, de azok, akik szerették és tisztelték őt, tartoznak annyival emlékének, hogy hiteles bizonyítékok alapján földézik életének néhány mozzanatát. Ebben az igazságtalanságtól hemzsegő világban az idő ennél többet ma még nem enged meg nekünk. A tárgyilagos ítéletmondás a történelem feladata. A költő szavai szerint: „a történelem megméri tettünk, és ítélkezik majd felettünk!” Az újratemetés, az örök nyugalomra helyezés nem

jelent elvtelen dicséretet. Shakespeare szerint „a rossz, mit az ember tett túléli őt, a jó gyakorta sírba száll vele”. Ez történt volna a mi Kormányzó Urunkkal is?

Az első, amit elmondhatunk róla: az ő egyenes tartásából, rokonszenves egyéniségéből tisztesség és méltóság áradt. Az ország népe elenyésző kivétellel szerette és tisztelte őt. Még a velünk hadban álló országok politikusai közül is többen elismeréssel voltak az ő feddhetetlen, becsületes jelleme iránt, aki az 1918-19-es politikai zűrzavar után rendet teremtett ezen az egynegyedére megcsonkított, keresztrefeszített Magyarországon, majd a lehetőségekhez képest gazdaságilag is megalapozott, viszonylagos jólétet hozott. Ennek következtében gazdasági téren akkor kedvezőbb helyet foglaltunk el az európai rangsorban, mint azóta bármikor.

Az 1944-45-ben bekövetkezett nagy nemzeti tragédia után a bolshevik típusú vérbíróságok futószalagon gyártották ugyan a halálos ítéleteket a Horthy-korszak miniszterei, miniszterelnökei ellen, és további ártatlan emberek ezreit végezték ki, vagy küldték börtönökbe, de a kommunista diktatúra és megtorlások időszakában sem volt egyetlen hazai, vagy nemzetközi bíróság, amely bármiféle vádat emelt volna kormányzónk ellen. Ehhez valószínűleg hozzájárult az is, hogy sem a nyugati nagyhatalmak, sem a Szovjetunió vezetője nem tartotta őt háborús bűnösnek és nem kívánta bíróság elé állítani. A nemzeti jelképeket nem szokták bíróság elé idézni. Ennek ellenére a gátlástalan hazugságairól ismert kommunista rendszer ideológusai érthetetlen dühvel támadtak Horthy Miklós emléke iránt. Hozzájuk társult még a velünk szomszédos országok „feszítsd meg”-et kiáltó sovínisztáinak kórusa is és a rágalmak özönét zúdították rá.

Félszázéves rágalmazás

Azt mondták róla: nagyra vágyott. Horthy Miklós, mint I. Ferenc József király egykori szárnysegédje, később az Adriai tengeren állomásozó osztrák-magyar hadiflotta altengernagy-főparancsnoka, majd a Magyar Nemzeti Hadsereg fővezére a nemzetgyűlés által 1920. március 1-jén 93%-os szavazattöbbséggel az ország kormányzójává választva lépett be a magyar történelembe. Bár minden jogot kínáltak neki, amelyekkel annak idején Hunyadi János rendelkezett, ő az államfői tisztséget szerényen, vonakodva, csak rábeszélés után vállalta el. Külön fölkérésre költözött a királyi palotába, de nem a királyi, hanem annál szerényebb nádori lakosztályba, és a palota 814 szobájából mindössze 9-

et foglalt el, vagyis a királyi vár alapterületének kb. 1%-át.

Rágalmazták hataloméhséggel, hazaárulással... Azt mondták róla, hogy a hamis térképek és hamis statisztikák alapján az országot 10 féle daraboló trianoni békediktátumot akkor is elfogadta volna, ha a történelmi Magyarországból akkora marad is meg, mint a Tihanyi-félsziget, csakhogy az ország uralkodója lehessen. Ezzel szemben a megalázó trianoni diktált béke jogosságát ő soha nem ismerte el. Politikájának vezérelve az első perctől kezdve a trianoni igazságtalanságok megszüntetése volt békés revízió által. A magyar lelkek mélyén ez az óhaj így fogalmazódott meg: „Igazságot Magyarországnak!” IV Károly király visszatérését az országunk trónjára nem esküszegésből, vagy hataloméhségből, hanem ezért ellenezte, mert ez ellen a nagyhatalmak a leghatározottabban tiltakoztak; a szomszédos országok pedig fölvonultatták csapataikat a határainkra, és a Habsburg király visszatérése esetére Csonkamagyarország teljes megszállásával fenyegetőztek. A magyar királyi trónt kétszer ajánlották föl neki, de szerénységére jellemzően ezt a második alkalommal már azzal utasította vissza, hogy azt még népszavazás esetén se fogadná el. Ez hát a nagyravágyás jele?

Emlékét gyalázták gyilkosságokkal, törvényteleniségekkel. Ismeretes, hogy az orosz bolsevisták hazai tanítványai 1919-ben pokollá tették az egész országot: kínzások, rablások, akasztások voltak mindenfelé. Ő azt vallotta, hogy a földre szakadt poklot még senki se csöndesítette le azzal, hogy angyalszárnyakkal legyezgette... Kijelentette: „ebben az országban végre rendnek kell lenni, és én rendet is fogok tartani. A rendetlenkedőkbe belelövetek, legyen a rendetlenség akár bal-akár jobb oldalon.” Ilyen parancsot azonban 25 éves országlása alatt soha nem adott.

Első intézkedéseinek egyike volt a proletárdiktatúra tobzódásainak, a vörös rémuralom további kínzásainak, kivégzéseinek megakadályozására alakult önkéntes szabadcsapatok, az ún. különítmények föloszlatása és a törvényes rend helyreállítása. A szocialistának nevezett rendgátlástalanul hazudozó első számú kultur-ideológusa azt híresztelte róla, hogy „Horthy Miklós szervezte és irányította a fehér terrort, és amerre járt, böllérbicskával a kezében irtotta az embereket”. Ezzel szemben a valóság az, hogy sem ő, sem beosztottai soha nem követtek el törvényteleniséget, és nem adtak parancsot törvényteleniségek elkövetésére. Nem követett el népellenes vagy háborús bűnt, ezért nem ítélték fölötte. Ebből következik, hogy itt lenne az ideje teljes rehabilitálásának és neve méltó megörökítésének a fővárosban is.

Politikai éleslátására vall, hogy a világon elsőként ismerte föl a kommunizmus veszedelmét, és indított ellene eredményes harcot ide-

haza. Ezzel évekkel megelőzte korát. A szomszédos országokhoz képest viszont utolsóként csatlakozott - akkor is német nyomásra - a lélekszámban huszonötszörös túlerőben levő szovjet bolsevizmus elleni hadbalépéshez. Amikor helyreállította a rendet a „dicsőséges tanácsköztársaságnak” nevezett történelmi szennyes áradat fölött és azt követően uralkodásának 25 éve alatt a bűnüldöző szervek összesen megközelítően sem ítétek halálra, vagy börtönbüntetésre annyi kommunistát, mint az ő uralkodását követő 45 év alatt a saját kádereitől is rettegő, véres kezű kommunista diktátorok által irányított, két jól elkülönülő időszak bármelyikében is.

Rágalmazták őt antiszemitizmussal. Ezzel szemben soha senki nem tett annyit idehaza a zsidóság megmentése érdekében, mint éppen ő, aki teljes tekintélyét latbavetve a római pápánál és a berlini diktátornál, igenis megakadályozta 250 000 budapesti zsidó gázkamrákba hurcolását. Tudjuk, hogy a biztos halálból megmentettek közül később többen csatlakoztak a rágalmazók kórusához és még ma is azzal tartanak. De vajon hányan vannak a megmenekült százazrekből olyanok, akik a koporsójánál gondolatban, vagy imádságban köszönetet mondtak neki életben maradásukért?

Ellenségei nevezték Horthy Miklóst németbarátnak, fasisztának, noha ennek is éppen az ellenkezője az igaz. Szinte megismerkedésük első percétől sorozatos és egyre erősödő nézeteltérései voltak Hitlerrel - akit barna inges marxistának nevezett -, egészen addig, amíg az le nem tartóztatta kormányzónkat, előzőleg pedig meghatalmazott miniszter Miklós fiát raboltatta el náciellenességéért. Lenézte és gyűlölte a fasisztákat fajörületükért. A nyilasok vezérét bírói úton börtönbe záratta, híveit a hadseregből eltávolíttatta. Amikor sorozatos tiltakozása ellenére 1944 márciusában a velünk szövetséges német csapatok előzőnlőtték az országot, azokat szószegőknek, megszállóknak nevezte, és megtiltotta, hogy beengedjék őket a királyi várba. Az odavezető utat elaknásiította. Az ország érdekében hónapokig tartó alkudozásokba kezdett velük. Öt hónap alatt 5 levélben kérte föl a német birodalmi fővezér- és kancellárt, hogy vonja ki csapatait Magyarországról. Amikor ez is eredménytelen maradt, bejelentette ország-világ előtt, hogy Magyarország kilép a II világháborúból, amelybe a németek rántottak bele minket.

A fegyverszünet megkötésére Moszkvába küldte teljhatalommal fölruházott delegátusait, akik magukkal vitték Horthy Miklós saját kézírásával angol nyelven készült, Sztálin tábornagynak címzett egyetlen levelét, melyben Kormányzó Urunk kegyelmet kért a magyar nemzet számára. E megrázó hangvételű politikai dokumentumban nem a sze-

mélyes sorsáért, hanem a magyar nemzet jövőjéért aggódott. A Moszkvába küldöttekkel a királyi vár pincéjéből a két legmegbízhatóbb segítőtársa, a közelmúltban elhunyt Miklós fia és az újratemetést megrendező menyje, vitéz nagybányai Horthy Istvánné gróf Edelsheim-Gyulai Ilona, Magyarország kormányzóhelyettesének özvegye tartotta heteken át a rádiókapcsolatot, akik ezáltal a magyar történelem formálóinak sorába léptek. Köszönet illeti őket azért, amit azokban a napokban és később is a kormányzónkért és az egész magyar nemzetért tettek! A sok évtizedes hazugsággal szemben mindkettőjük személye és cselekedete is bizonyíték arra, hogy sem Kormányzó Urunk, sem a magyar nép nem volt a világalomra törő fasiszták utolsó csatlósa!

Kormányzónk erényei, tisztelete

Mérsékelt hangú bírálói azt mondták Horthy Miklósról, hogy - noha sok emberi jó tulajdonság jellemezte, de - ő inkább igazodott a világhoz, mintsem formálta azt. Ez utóbbi fél mondathoz csak annyit fűzök, lehet, hogy ez sok esetben így volt, azonban én nem tudok még egy államfőt történelmünk utolsó félezer évében, akinek uralkodása alatt tárgyalóasztalnál 4 irányban is megnövekedett volna Magyarország területe, mint éppen az ő idejében. Bár a történelmi és földrajzi környezettől nem tudta magát függetleníteni, mindenki életét és anyagi javait nem tudta megmenteni, a világot nem tudta megváltani, de a lehetőségekhez képest mindent megtett az ország és népe javára, - mint mondta - „mélységesen szeretett nemzetem” boldogulására.

Az ő ellenségei az egész magyarság ellenségei. Akik őt bűnösnek kiáltották ki, azok nevezték az egész magyarságot is „bűnös népnek”. Mielőtt tollat ragadtam volna, elolvastam vitéz nagybányai Horthy Miklós Magyarország kormányzója 1940-ben kiadott néhány soros hadparancsát, amelyben erdélyi bevonulásra, ezeréves jussunk egyik földdarabjának visszafoglalására szólítja föl a honvédséget: „szabadságot vinni a több évtizedes rabságba taszított magyar testvéreinknek és barátságot az ott élő nem magyar nemzetiségeknek”. Igen. Ő szabadságot, barátságot és igazságot akart, de ezek a szavak az emberi jogok semmibevevői szerint azóta is nagy bűnnek számítanak.

A történelem fintora és az utókor hálátlansága, hogy egyeseknek minden bűnét megbocsátja, míg kormányzónknak és népének az erényeit se tudja megbocsátani.

Kormányzónk jelentékeny politikai intézkedése volt a „Vitézi Rend” megalapítása azok számára, akik ezt a katonai kitüntetést vitézségük-

kel kiérdemelték. Az örökölhető vitézi címhez 15 hold föld, lovak, tehén és ház járult. Ez egyfajta földosztás volt a házához való hűség jutalmazására és az új középparaszti réteg megteremtésére, mely a gazdasági életben és a honvédelemben egyaránt az ország pillérének számított. Ez az újítása a mezőgazdaság fölvirágoztatását, a szegényparasztság fölemelkedését és a hazafias érzés erősítését szolgálta. Kormányzónkat ez az intézkedés igen népszerűvé tette a földművesek és a honvédség előtt. A tengerészek, a csendőrök, a testőrök és a koronaőrök is boldogan vallották őt legfőbb előljárójuknak.

Nagy halottunk hatalmas örökséget hagyott ránk, melynek - ha élni tudnánk vele - most látnánk igazán hasznát. Nem a Felvidék, Kárpátalja, Erdély és Délvidék egy-egy darabjával általa megnagyobbított Magyarországra gondolok. Ő nem, mert az elvétetett tőlünk. És elvétetett a hatalom, és a dicsőség is elvétetett. A trianoni igazságtalanságokat újra fogalmazták, Magyarország élve boncolását Párizsban még a korábbiánál is súlyosabb feltételek mellett megismételték. Az indoklás is ugyanaz volt, mint korábban: „Magyarországot háborús felelősség terheli”, noha ezt a történészek és nemzetközi jogászok azóta többször is megcáfolták. Nem is szépen berendezett kastélya, 1700 hold földje, mintaszerű állatállománya az örökség. Kastélyát az I. világháború után a románok rabolták ki, bútorait összezúzták, ménesét elhajtották. A II világháború után a szovjetek tették ugyanezt. A kommunista rezsim minden vagyonát elkobozta. Az ő gazdag öröksége néhány szóban foglalható össze: kötelesség, becsület, jóindulat és hazaszeretet. Ezek közül - bár meggyőződéssel vallotta, hogy a kötelesség az életnél is előbbre való - a hazaszeretet volt a legerősebb.

Abszolút tekintély volt, a XX századi magyar történelem legnagyobb erkölcsi erőt adó példaképe ő. Amerre elvonult legendás fehér lován, díszes egyenruhájában a csapatok élén, az iránta megnyilvánuló szeretet és tisztelet ezer jelével találkozott. Hódoló küldöttségek, hálaadó istentiszteletek, zászlószentelések jelezték útját. Rövidesen a nemzeti összefogás jelképe lett, akiben báró és szegényparaszt, munkás és tisztviselő, zsidó és keresztény egyaránt megbízott. Az uralkodónak kijáró katonai reprezentáció, a Horthy kormányzóra tett katonai eskü, a róla elnevezett út, utcák, kórház, körtér, Duna-híd, Nemzeti Repülőtér, tudományegyetem és mások ugyancsak az iránta megnyilvánuló őszinte tisztelet kifejezői voltak. Százerek énekelték nem kis büszkeséggel: „Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája...”

Az államfő születés- és névnapja díszbe öltöztetett katonai ünnep és iskolai szünnap volt. Képmását megtaláltuk állami hivatalokban, plakátokon, ezüstpénzekben, bélyegeken, levelezőlapokon. Ez utóbbit

főleg az országgyarapítások alkalmával, békés úton visszaszerzett Felvidéken, Észak-Erdélyben tették ki a bevonulás során diadalkapukon, díszemlévényeken, nemzetiszínű díszlobogókon virágcsokorral megkoszorúzva. Ma már senki se tudná megmondani, hány száz - főleg szegény munkás és paraszt - családban született gyermek keresztapását vállalta el, és gyakorolta rendszeresen apróbb ajándékcsomagokkal. Felesége, a „legelső magyar asszony”, a nyomorenyhítő akciókat szervező főméltóságú hitves, aki mozgalmat indított a magyar művészetekért, és karácsonykor a nemzet karácsonyfája alatt ajándékokat osztogatott a szegény gyermekeknek, és küldött menyével együtt pénzadományt minden hősi halott családjának. Jogosan volt büszke menyére, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főápolónőjére, aki rendszeresen látogatta és ápolta a sebesült katonákat a kórházakban és kórházvonatokon, és unokájára, Istvánkára, aki most öszülő hajjal fáradozott a nagypapa újratemetésén.

Horthy Miklós kormányzó úr aranybetűkkel írta be nevét a magyar történelembe. Bizonyos vagyok benne, hogy ama végső napon, ha megpihent lelke majd megáll egykor az Örök Bíró trónusa előtt, mondván: „Atyám, elvégeztem a munkát, amelyet reám bízta..., ama nemes harcot megharcoltam...”, a Királyok Királya, Urak Ura ezt fogja mondani: „Jól vagyon jó és hű szolgám, kevesen voltál hű, többre bízlak ezután. Menj be a te Uradnak örömébe.”

Az lett a sorsa, mint dicső elődeinek, az országból elbujdosott II Rákóczi Ferencnek, Thököly Imrének, majd Kossuth Lajosnak: az emigráció keserves évei után messze idegenben kellett meghalnia. Bár az ország 1945-ös összeomlását követő sötét korszak személyét is gyűlölő szocialista tobzódásainak híre eljutott hozzá, mégis arra vágyott, hogyha a történelem fénylő csillaga meggyőződése szerint majd ismét fölragyog Magyarország fölött, akkor szülőfalujában, Kenderesen kapjon végső nyughelyet. Ezt a kívánságát 1956 tavaszán a portugáliai Estorilba látogató magyar labdarúgó válogatott „aranycsapat” három újságírójának is kifejezte, akiket otthonába hívott, miután 88 évesen a sportstadionban végigszurkolta a magyar győzelemmel végződött magyar-portugál labdarúgó mérkőzést. Kívánsága ez évben teljesült.

A kormányzói pár koporsójára gondolva búcsúzásul elmondhatjuk: nem némák ezek a koporsók. Ezt kiáltják: „Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar!” De vajon meghallja-e ezt az üzenetet a világban élő 15-16 millió honfitársunk? A világ bírása, a történelem fog e szavakra felelni. Legyen e szent emlékmű kormányzói pár megáldott poraiban és szellemében a honszabadság Istenének legjobb áldásaival az örökkévalóságon keresztül hűségéért a haza iránt és a magasztos pél-

dáért, amelyet az utókorra hagytak. Buzgó imával kérem a magyarok Istenét, hogy adjon nekik örök nyugalommal a hazai földben és megillető helyet a történelemben! Az egész magyarságot pedig a jó Isten vezérelje egy szebb, boldogabb ezredév felé. Úgy legyen! Ámen!

(Ádám Sándor: Magyarságunk. Budapest, 1996.)

Te vagy Horthy Miklós magyarok vezére
Édes csonka Hazánk féltett büszkesége
Érted fohászok az egek urához
Adjon erőt néked vállalt nagy munkádhoz
Vigye győzelemre erős akarásod
Hogy boldognak lássuk szép Magyarországot.

Okuljatok mindannyian e példán.
Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló...

Keresheted őt, nem leled, hiába,
se itt, se Fokföldön, se Ázsiába,
a múltba sem és a gazdag jövőben
akárki megszülethet már, csak Ő
nem.

Zsidó koszorúk a Horthy-síron

Úgy tűnik, a világ zsidósága Horthy Miklós megítélésében sem egységes. Az egyik álláspont érzékeltetésére talán elegendő megemlíteni Gadó György szabaddemokrata országgyűlési képviselőt, aki az újrateremtést felhasználva úton-útfélen támadta Magyarország egykori kormányzóját és a Horthy névvel fémjelzett időszakot. Miközben azonban Gadó György idehaza háborgott, a tengerentúlon élő zsidóknak a történelmet egy reálisan szemlélő csoportja, hálája és tisztelete jeléül, koszorút küldött Kenderesre, a következő felirattal: „A hálás zsidóság” és „Az igazak emléke áldott”. Az amerikai háborús veteránok ugyan-

csak koszorúval érkeztek Horthy Miklós kenderesi temetésére: „Admiral Horthy” és „The American veterans”. A koszorú mellé egy cédulát csíptettek: „Elismeréssel Horthy admirálisnak, amiért a második világháborúban menedéket nyújtott amerikai pilótáknak és más menekülteknek.”

Személyesen hozta el Kenderesre koszorúját Blumgrund János Bécsben élő izraelita. „Megemlékezésül egy hálás magyar zsidó a sok közül.”

Pesti Hírlap, 1993. október 16.

Az alábbi két levél ismételten megvilágítja a Horthy-temetés körül kialakult hisztériakeltés hátterét. A dokumentumok talán arra is figyelmeztetnek, hogy Vásárhelyi Miklósnak - amennyiben valóban tart az agresszív politikai erők tényérésétől - elsősorban saját pártbéli társai tevékenységét kéne aggodalommal szemlélnie.

Blumgrund János úrnak

Bécs (...)

Tisztelt Blumgrund Úr!

Némi elképedéssel láttam a Pesti Hírlap c. lap szept. 16-i számában a „Zsidó koszorúk a Horthy-síron” felcímmel közölt információt az ön fényképével.

Nem hittem volna az emberi jogoknak arról a harcosáról, akit eddig önben tiszteltem, hogy kiáll az emberi és polgári jogokat uralma kezdetétől fogva mindvégig súlyosan (és nemcsak zsidó vonatkozásban) korlátozó Horthy mellett.

És tette Ön ezt épp akkor, amikor a szélsőjobbal gyakorlatilag szövetséges Antall-féle magyar jobboldal „keresztény nemzeti összefogás” felkiáltással folytatja lényegében ellenforradalmi rendszerének a kiépítését (ellenforradalmi a szó 1919-es, az őszirózsás forradalommal is szembeállított értelmében). Horthy újratemetése a megvalósult körülmények között, vagyis nem családi, hanem félhivatalos jelleggel, ennek a mind nyíltabban ellenforradalmi politikának egyik kampányakciója volt.

Ami Horthy viszonyát illeti a zsidósághoz, azt csak a tények nem ismerői tarthatják jónak, no meg azok, akik asszimiláns és „keresztény-nemzeti” buzgalmukban fontosnak tartják, hogy az antiszemita uszítóknak falazó és segítségüket igénybe vevő magyar jobboldalnál megfelelő „Beschreibung”-juk legyen.

Mellesleg: Milyen jogon nevezte Ön magát „magyar zsidó”-nak?

Csak nem a kikeresztelkedése és pápa áldása jogán? Zsidónak az nevezze magát, Uram, aki hű a zsidósághoz. Ön nem az.

Remélem, barátomnak nem kívánja nevezni magát.

1993. szeptember 21.

Tisztelettel: Gadó György

Tisztelt Gadó Úr!

Csodálkozásának dacára, éppen mint az emberi jogok harcosa is kiálltam Horthy Miklós kormányzó úr mellett. Az emberi jogok közé tartozik, hogy ott temetessék el, ahol ezt végakarata alapján szeretné. Miután történelmi tény, hogy Horthy Miklóst semmiféle bűncselekményben nemhogy nem ítélték el, de még vádat sem emeltek ellene.

Még a gyengéd lelkűnek éppen nem nevezhető „nagy Sztálin” is azt közölte Nagy Ferenc miniszterelnökünkkel, hogy „az öregurat hagyják békében.”

Igaz, hogy Horthy Miklós kormányzó úr korlátozta a kommunista párt működését (a nyilasokét is), de érdekes módon ugyanezt tette a 40-es évekig pl. az USA is. S én nem hallottam öntől, hogy ezért Roosevelt elnököt fasisztának nevezné.

Természetes, hogy 1919-ben Magyarországon ellenforradalom volt! Miután 1919 tavaszán a Károlyi Mihály-féle őszirózsád forradalom átment Kun Bélának véreskezű terroruralmába.

Szamuely Tibor Lenin-fiú a Tanácsköztársaság fennállásának 133 napja alatt 590 embert végeztek ki, ezek között 44 zsidót. Ezt a rémuralmat csak egy ellenforradalom tudta elsöpörni. Ez - nyilván ön is tudja - Aradon, Bécsben és Szegeden indult el. Annyira volt antiszemita, hogy az aradi ellenforradalmi kormány igazságügy-minisztere Pálmai Lajos aradi zsidó közjegyző volt. (lásd Magyar Zsidó Lexikon Bp. 1929, 220. oldal). Az adminisztrációs és agitációs költségeket Wolf János és Krausz Samu gyűjtötték össze. A szegedi Anti-Bolsevista Comité megteremtésében nagy része volt Biedl Samunak, A hitközség elnökének. Az először alakult Nemzeti Tiszti Zászlóaljakban, amelyek a kaszárnyát elfoglalták, a 72 tiszt között 15 zsidó volt. (Lásd uo.)

Idézem a sok forrás közül Harry Hill Bandholz tábornokot, aki 1919-ben az amerikai katonai misszió vezetője volt Magyarországon, naplójában közölt egyik részletét. Horowitz ezredes jelentését idézi Horthy tengernagynál tett dunántúli látogatásáról (1919. szept. 29.), amelyben nevezett azt a véleményét fejezi ki, hogy Horthy tengernagy mindent megtesz a zsidóüldözések megakadályozására. Valóban igaz, hogy mivel a bolsevikok között sok volt a zsidó, így elég erős az antiszemitizmus.

Most hadd ugorjak az időben. 1940 szeptemberében Pozsonyban mint 13 éves lettem Bar-micvo (nem tudom, hogy ön tudja-e, hogy ez mit jelent: ekkor lesz a zsidó ifjú vallásjogilag nagykorú). A zsinagógai ünnep után otthon együtt volt az egész család, barátok, jó ismerősök, amikor berontott 3 Hlinka-gárdista, és elvitte a rádiókat. Mert attól a naptól kezdve az önálló szlovák államban zsidónak nem lehetett rádiója. Ez csak egy volt a sok egyéb korlátozás között. S amikor mi néhány hónappal később át tudtunk kerülni az Ön által fasisztának nevezett Magyarországra, új embernek érezhettük magunkat. S ameddig Magyarország körül folyt a zsidók deportálása, irtása, a magyar kormány mindent megtett, hogy megvédhesse a nemcsak Magyarország területén tartózkodó kb. 800 000 zsidót, hanem a náci által megszállt területeken élő zsidó vallású magyar állampolgárokat. Ezt dr. Ruben Hecth úr, aki később Begin izraeli miniszterelnök munkatársa is volt, 1945-ben személyesen megköszönte Horthy Miklósnak.

A hálatlanságot nagyon alávaló emberi tulajdonságnak tartom, természetesen vettem, hogy hálám és megbecsülésem jeléül megadjam Horthy Miklós kormányzó úrnak végső tiszteletemet. Úgy gondolom, ezt a megmenekült magyar zsidók tisztességesen gondolkodó tagjai is megtehették volna.

Mellesleg: ha a tv-interjúmat figyelmesebben követte volna, akkor tudná, milyen jogon neveztem magam magyar zsidónak.

Az Önt megillető tisztelettel:

Blumgrund János
Pesti Hírlap, 1993. október 20.

Néhány gondolat az 1944. október 15-i kormányzói kiáltvány 50. évfordulóján

A magyar hagyomány szerint a mindenkori államfő országlása államfői eskü letételével kezdődik. Ekkor esküvel fogadja azt is, hogy Magyarország területét és népét bárhonnak jövő ellenség fegyveres támadástól meg fogja védeni.

Horthy Miklós erre esküdött meg 1920. március 1-jén.

A magyar állami élet irányításában végzett tevékenységének megítélésekor államfői esküjében fogadottak teljesítését kell figyelembe venni.

Az eskü megtartása erkölcsi kérdés. Erkölcsi megítélésnél nem lehet irányadó az eredményességi szempont. Az elmarasztaló erkölcsi ítélet ragyogó eredményeket semmivé tehet. Az elismerő erkölcsi ítélet felmenthet az eredménytelenségből származó vádak következményei alól.

Horthy Miklós államfői esküjét válságossá vált történelmi időkben felelősséget vállalva mindenben megtartotta. Az erkölcsi megítélés felmenti őt, mindazon vádak alól, amelyeket az ellenség által magukat félrevezetni engedők még fél évszázad után is minden alkalmat megragadva hangoztatnak. A fegyverszünet megkötésének érdeme a Kormányzót illeti meg. Államfői esküje hű megtartásának eredménye volt az, hogy minden nehézség és fenyegetettség ellenére megkötötte Moszkvában azt a fegyverszüneti egyezményt, amelynek életbe lépése megnyitotta volna az utat ahhoz, hogy Magyarország harctér helyett csak átvonulási terület lett volna a szovjet hadsereg számára.

A német katonai megszállás miatt a fegyverszüneti kiáltványt csak is váratlanul lehetett ország-világ számára közzétenni.

Az előkészületeket a német katonai megszállás miatt nem lehetett szolgálati (adminisztratív) úton megszervezni. Az előkészítés hiányosságait a tényleges katonai hatalommal bíró személyek felelősségvállalásának kellett volna áthidalni. Sajnos, kevés olyan személy volt akiknél a lélekjelenlét a bátorsággal párosult. Így a meglepetés által teremtett néhány értékes és sorsfordító óra elveszett és megkezdődött a véres magyar nemzeti tragédia. Magyarország harctérre vált. Hat hónapon át ki volt szolgáltatva az ellenséges pusztítás kénye-kedvének és az ellenséges megszállásnak.

Az elmúlt félévszázadnyi idő igazolja azt, hogy a Horthy Miklós által kezdeményezett út helyes volt.

Nincsen értelme annak, a napjainkban még mindig létező, a tárgyalagosságot ötven éven át nélkülöző vita folytatásának. Ez csak a történelem meghamisításához vezet.

Horthy Miklós kormányzó egész magyar nép létérdekéért vívott harc áldozata lett. Törekvéseinek célját, ha nem is érte el, de mindent megtett, ami tőle telhetett és nem hagyta magára a háború pusztításában elsüllyedő Magyarországot.

Ahhoz, hogy mindenki megérthesse nemzeti tragédiánk lényegét szükség van az igazság egyértelmű kimondására. A Kormányzó Magyarország népének a háború pusztításaitól és borzalmaitól való megmentése érdekében túlérőkkel vívott harc áldozata. Államfői esküjének megtartásáért személyét nem rosszindulatú és felületes bírálatok, hanem példamutatásra jogosító elismerés illeti meg. Hazaszeretet, becsü-

let, tisztesség, bátorság, felelősségvállalás, áldozatvállalás azok a marandó erkölcsi értékek, amelyeket a Kormányzó utolsó tevékenységében felismerhetünk és ezeket elismerni emberi kötelességünk.

Horthy Miklós kormányzó emlékének ilyen értelmű megőrzésével, a jóérzésű, józan és becsületes emberek egyetérthetnek és megnyugvással fogadhatják.

1994 Isépy Dezső

„Én, Horthy Miklós, Magyarország megválasztott kormányzója, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom és másokkal is megtartatom, függetlenségét és területét megvédem, kormányzói tisztemet az alkotmány értelmében a nemzetgyűléssel egyetértésben a felelős minisztérium által gyakorlom és mindent megteszek, amit az ország javára és dicsőségére megtehetek. Isten engem úgy segíljen!”

Magyarország kormányzója 1944. október 16-án nem mondott le!

Aki azt állítja, hogy Horthy Miklós kormányzó lemondott, Szálasi Ferencet kormányalakítással bízta meg és rádiókiáltványát visszavonta, az nem mond igazat, nem ismeri a tényeket.

Bár sokan (Magyar Távirati Iroda, politikusok, történészek és más szakértők) azt bizonygatják, hogy lemondása olyan tény, amit el kell fogadni, mégis megmarad igazságnak az, hogy sem le nem mondott, sem meg nem bízta Szálasi kormányalakítással és rádiókiáltványát sem vont vissza.

A hitleri német vezetés az 1944. október 15-i rádiókiáltványának következményeként a kormányzót letartóztatta, ezzel hivatali hatalmától megfosztotta, majd fogolyként családjával együtt fegyveres őrizettel Németországba szállította és ott fogságban tartotta a háború végezetéig.

Ezzel egyidőben a hitleri német vezetés Szálasi Ferencet kormányalakítással bízta meg és a kormányzótól elvett államfői hatalommal ruházta fel.

Veesebmayer, német meghatalmazott nagykövet, mint a győztes hatalom képviselője, olyan szövegű közleményeket adatott közre, ami-

lyeneket jónak és szükségesnek tartott a hitleri hatalom érdekében. A valóságértékükkel nem törődött. Az, hogy az általa forgalomba hozott közleményeken a kormányzói aláírás volt olvasható, az nem az aláírói egyetértést jelentette.

Egy hivatalos fogalmazású és aláírást is tartalmazó nyilatkozatnak csak akkor van jogi és erkölcsi értéke, ha az valóban az aláírói egyetértést fejezi ki. E nélkül közönséges hamisítvány.

Horthy Miklósnak nem volt szándékában lemondani, sem Szálasit kormányalakítással megbízni, sem kiáltványát visszavonni. Mindez bizonyított tény.

A kormányzót fegyveres őrizetben tartották, cselekvési szabadságától megfosztott fogoly volt. Számára csak szóbeli tiltakozás lehetséges létezett. Ezzel a lehetőséggel élt is.

Amikor fenyegetés közben Veesenmayer egy német nyelvű lemondási nyilatkozat aláírását követelte, kijelentette, hogy aláírása nem lemondásával, Szálasit megbízásával való egyetértésének a jele.

Közvetlenül a német szövegnek kézjeggyel való ellátása előtt hivatalos személyek előtt Edmund Veesenmayer német meghatalmazott nagykövet és Lakatos Géza miniszterelnök jelenlétében egyértelmű nyilatkozatot tett: sem le nem mond, sem Szálasit miniszterelnökké ki nem nevezi. Ezzel tudomásukra hozta, hogy aláírása nem jele sem egyetértésének, sem beleegyezésének. Veesenmayer nagykövet tehát tudatosan valótlanságot tétetett közzé. Nyilvánvalóan azért, hogy valótlansággal félrevezesse a magyar és külföldi közvéleményt és a honvédeket.

Az az állítás, hogy a kormányzót megtörte volna fia elrablása, szintén nem igaz. Annak ellenére, hogy fia elrablásáról már tudomása volt, határozottan kiadta a parancsot a budapesti Rádióknak a fegyverszünetet bejelentő kiáltványának közreadására. Ezen kívül Hitler külön megbízottjának, Rahn nagykövetnek a kiáltvány visszavonására tett követelését is elutasította. Az, hogy a kormányzóval kapcsolatos valótlanságok a köztudatban még ma is élnek és hatnak, annak a következménye, hogy a valótlanságok megcáfolására a hazai történettudományban a félévszázadig tartó idegen megszállás miatt nem volt lehetőség.

Nyilvánvaló, hogy a lemondásról, kormányalakításról és a rádiókiáltvány visszavonásáról szóló közlemények nem felelnek meg a valóságnak. Nyugodt lélekkel kimondhatjuk egyértelmű igazságként: Horthy Miklós nem mondott le, Szálasit nem bízta meg kormányalakítással és rádiókiáltványát sem vonta vissza.

Isépy Dezső 1999

Gondolatok Horthy Miklós halálának 42. évfordulóján

1957. február 9-én halt meg Magyarország kormányzója életének 89. évében Portugáliában.

Hosszú életének tragédiája összeforrott Hazája népének tragikus sorsával.

Történeti jelentőségének megítélése fél évszázad óta vita tárgya. A köztudatban élő sokféle megítélés közül három egymással ellenkező nézettel is találkozhatunk. Ha az egymással ellenkező nézeteket nem adjuk elő, akkor nem lehet a jobbikat kiválasztani. Ezért itt most mind a háromról szólni fogok.

Létezik egy régi közmondás: halottakról jót vagy semmit! Ez Horthy Miklóssal kapcsolatban módosult: Horthy Miklósról rosszat vagy semmit! Ez olyan elfogult szélsőséges nézet, ami értékelő megítélésre nem alkalmas.

Lehetetlenné teszi az egyértelmű véleményalkotást az a nézet is, amelyik Horthy Miklóst ellentmondásos személyként mutatja be. Ez a nézet nem egyenlő értékű ellentétpárok felsorolásával működik. A nem egyelő értékű ellentétpárok nem képezhetnek összehasonlítási alapot.

A harmadik nézet erkölcsi szempontból ítéli meg a történéseket. Ez lehetővé teszi az egyértelmű véleményalkotást. Az erkölcsi elbírálás minden esetben tárgyilagos és egyértelmű ítéletet állapít meg. Nem kizárólag az eredményesség alapján ítél.

Tekintetbe veszi azt - márpedig a tárgyilagosság ezt megköveteli - hogy 1944. március 19-én a német katonai megszállással ténylegesen megszűnt Magyarország önálló államisága és a kormányzó hatásköre lényegében semmivé vált. Ebből megérthető az, hogy a fegyverszünet megkötése egy végzetes kockázattal járó vállalkozás lett. Ebben a helyzetben a kormányzó személye óriási túlerővel szállt szembe. Ezt egyrészt a megszálló német katonaság és a Gestapo, másrészt az elmúlt évek alatt kialakított német kém- és áruelhálózat jelentette.

A veszélyes fenyegetettség ellenére Horthy Miklós vállalta a felelősséget. Sikerült jogérvényesen megkötnie a fegyverszünetet.

A fegyverszünet életbeléptetéséhez szükséges szervezési tevékeny-

ség csak töredékes lehetett. Így az előkészítés hiányosságait a felelőséget vállaló és tényleges katonai hatalommal rendelkező személyeknek kellett volna áthidalnia. Akik ezt megkísérelték, azokat letartóztatták, hadbíróság elé állították, kivégezték.

Horthy Miklós a maga részéről mindent megtett, amit államfői esküjében fogadott. Személye a sokoldalú német beavatkozás túlerejével vívott küzdelem áldozata lett. A háború pusztításaiban elsüllyedő Magyarországot azonban nem hagyta magára soha még száműzetése idején sem.

1946-ban megkísérelte az angol kormánynál elérni azt, hogy a párizsi béketárgyaláson Magyarország az igazságnak megfelelőbb, tárgyiagos megítélésben részesüljön. Sajnos, nem vették figyelembe.

Az erkölcsi megítélés felmenti Horthy Miklóst az eredménytelenségből származó vádak következményei alól. Akik tudatosan vagy tájékozatlanságuk következtében Horthy Miklós személyét okolják a fegyverszünet életbeléptetésének meghíúsulásáért, azok valótlanúságot mondanak, illetve tévednek.

Azokat az erkölcsi értékeket, amelyeket Horthy Miklós országlása ideje alatt emberi viselkedésével felmutatott, el kell ismernünk és példamutató emlékét megőrizni emberi kötelességünk.

1999 Isépy Dezső

Horthy Miklós október 15. árnyékában

A Horthy Miklóssal kapcsolatos felszínies, felelőtlen bírálatok következtében a mai köztudatban az a nézet alakult ki „hogya sikerül is Horthy terve a tragikus megpróbáltatásokat úgysem kerülhattük volna el”.

Ez a beállítása a történéseknek téves. Ez összemosza a „harctér” és az „átvonulási terület” fogalmát. Márpedig a különbség kettő között ég és föld.

E téves megítélés helyreigazítása egy külföldön élő, magyar történész 13 évvel ezelőtt külföldön közreadott könyvében olvasható.

„E drámai 24 óra történetét eddig a legrészletesebben Vigh Károly budapesti történész dolgozta fel már említett könyvében. Az eseményeket mi itt és most csak nagy vonalakban ismertethetjük, különösen azon mozzanatokra helyezve a hangsúlyt, amelyek kevésbé ismertek, illetve

amelyek a hazai kiadványokban, politikai okok miatt elsikkadnak.

Előzetesen ismét leszögezzük: a háborúból való kiválás lelke és motorja Horthy Miklós volt. Ezt már a történelmi igazság miatt is kötelességünk kiemelni. Azt is le kell szögeznünk, hogy Magyarország 76 éves államfője nem taktikai okokból és még kevésbé egyéni érdekből szorgalmazta szeptember közepe óta egyre erélyesebben a frontváltást, hiszen világosan tudhatta, hogy mi várhat rá - hosszútávon - egy Sztálin csapatai által megszállt Magyarországon. 1944 őszén Horthyt nem saját sorsa érdekelt, hanem országa, népe jövője. Az ő érdekükben döntött úgy, ahogy döntött. Az ő jövőjük érdekében rendelte alá a maga és családja sorsát.

Hogyan képzelte a kormányzó a háborúból való kiválást?

Elsősorban úgy, hogy az ország megszűnjön két idegen hadsereg közömbösen « semleges » csataterévé lenni, ahol mindkét hadviselő fél lelkiismeretfurdalás nélkül zsákmányolhatja ki a lakosságot és pusztíthatja a nemzeti javakat.

Kaphattunk volna Párizsban, 1947-ben jobb békefeltételeket?

Igen, ha Horthy kormányzó 1944. október 15-i szándéka sikerül, létrejön a fegyverszünet és Szálasi nem kerül hatalomra. A « Hungarista Munkaállam » vezetői szükségtelenül meghosszabbították Magyarország számára a háborút. Két idegen hadsereg csataterévé vált Budapest és az ország nyugati része! Okkal vagy ok nélkül, mi magyarok lettünk az egész világ előtt Hitler utolsó csatlósa. Ezt a megbélyegzést ki is használták ellenünk mindazok, akiknek Párizsban a magyar békeszerződés kidolgozásánál szavuk volt - elsősorban dr. Eduard Benes és Nicolae Titulescu, a román delegáció vezetője.

Ha viszont Horthy terve sikerül, a front megnyílik és a német csapatok saját érdekükben visszavonulásra kényszerülnek, - a Vörös Hadsereg csak átvonult volna Magyarországon. Érintetlen maradt volna a közigazgatás, a kormány belbiztonsági erői és a többi állami berendezés, hiszen ezek biztosították volna az orosz átvonulás gyors lefolyását. S intakt maradt volna a magyar társadalom is; főleg a középosztály, amely - mint tudjuk - a szálasiszta kiűrés, menekülés következtében szétzilálódott. Elesettek, eltűntek, elhurcoltak tízezreit takaríthattuk volna meg. S ami a honvédséget illeti: átmentése a háború utánra zökkenésmentesen történhetett volna: A nyilasság vádjára nem érhetett volna! Jelenlétével a szovjet katonáknak a falusi lakossággal való viszonyára fékezően hatott volna (1).

És ami a békeszerződést illeti - a «német háborúból» való sikeres kiválás következményeként országunk alaphelyzete más lett volna. Horthy októberi elhatározásának végrehajtását a győzteseknek értékelniük

kellett volna, hiszen lépésünkkel, legalább is a Duna-medencében, megrövidítettük a háborút! Pozíciónk Párizsban nem lett volna rosszabb a királyi Romániánál. És ez legalább Észak-Erdély egy részének megtartását jelenthette volna - hiszen az 1944. szeptember 12-i szovjet-román fegyverszüneti szerződésben Sztálin az erdélyi határok kérdését nyitva hagyta...”

(Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Róma, Katolikus Szemle, 1986. 267. és 451. oldal)

II. rész

1944. október 15.

Miért nem sikerült a „kiugrás”?

Jó múltkorában Kovács Imre második világháborús visszaemlékezéseit olvastam az „Új Látóhatár”-ban (1963. május-június) „Kiugrási kísérletek a II világháborúban: Kelet felé” címen. Miután akkoriban a szóban forgó időszak magyar katonai történetén dolgoztam több tiszt-társammal, nem volt időm arra, hogy a szerző téves állításait helyreigazítsam. Most azonban munkánk befejeződött és így időt szakítok arra, hogy néhány tévedést megvilágítsak, és megírjam a történelmi tényeket.

E sorokat mégsem vitairatnak szánom, inkább néhány megjegyzésnek olyan eseményről, amelynek részese és részben formálója is voltam, s amelynek részletes tárgyalását ezzel a cikkel még nem tekintem lezártnak.

Bécsi katonai attasé voltam, amikor Hitler - nem sokkal a háború kitörése előtt - egy hosszabb előadásában a következőket mondotta: „Márpedig ezt a háborút germánjaimmal egyedül és kizárólag az ő érdekükben fogom megvívni és nem óhajtok más népek szószólója lenni.” Keserű szájjal, de nagy megnyugvással hallgattam beszédét. Az idézett mondat, persze, elsősorban nekünk szólt, magyaroknak. Azonnal felkerestem Kánya Kálmán akkori külügyminiszterünket, s felhívtam figyelmét erre a jellemző hitleri mondatra. Megkérdeztem tőle, nem lehetne-e ezt a mondatot úgy gyümölcsöztetni, hogy beszédéhez gratuláljunk, s a háború „egyedüli” megvívásához sok szerencsét kívánjunk? Kányának kitűnő humorérzéke volt és jót nevetett azon, amit én komolyan gondoltam. Még ma is úgy érzem, hogy jó lehetőség maradt kiaknáztatlanul.

Volt több, hasonló célzatú javaslatom is, de a felelősek elengedték a fülük mellett, pedig éppen elég jel figyelmeztetett arra, hogy preventív intézkedésekre lenne szükség. Hitler ugyanis azt a módszert, amelyet évekkel később Magyarország kormányzójával szemben használt, már Schuschnigg kancellárral szemben alkalmazta. Mikor Schuschnigg

1938 kora tavaszán Hitlert Berchtesgadenben felkereste, hogy az osztrák panaszokat felsorolja, s tömött akatáskáját nyitogatni kezdte, Hitler kiütötte kezéből az iratsomót és dühösen förmedt rá: „Mit gondol ‘Herr Schuschnigg?’ Azért hívtam önt ide, hogy panaszait végighallgassam? Vegye tudomásul, hogy a germán faj élet-halál harcra készül, s ebből az osztrákok sem maradhatnak ki. Vissza kell térniök a birodalom kereteibe.” Az „Anschluss” be is következett, mert a nyugati nagyhatalmak ellenintézkedések foganatosítása helyett a ceruzahegyezést választották.

Magyarországnak a német nyomás elleni szisztematikus védekezése már közvetlenül az Anschluss után elkezdődött. Vértelen háború folyt a háború ellen. Mi értelme lett volna résztvenni olyan háborúban, amelyben nekünk csak veszteni lehetett, még Hitler győzelme esetén is, aki nem akart „más népek szószólója” lenni?

A végzet azonban másként határozott. A nagy garral elindított keleti hadművelet 1941 őszen „győzelmes katlancsaták” és milliányi hadifogoly után is befulladt az orosz sárba, majd a Moszkva előtti térségben befagyott a hirtelen beállt kegyetlen hidegben, s a német hadsereg a Sztálin által indított ellentámadást visszaverni nem tudta és fegyverei jórészt elvesztve olyan vereséget szenvedett, melyet kiheverni soha többé nem volt képes. Ekkor Hitler revideálta álláspontját. Egyszeriben segítségre lett szüksége és segítséget kért. Hitler a legbrutálisabb eszközök felhasználásával ugyan megakadályozta a német hadsereg teljes összeomlását a moszkvai csatavesztés után, de a magas lóról le kellett szállnia. Akkor ezt még kevesen tudták és csak lassan szivárgott ki a valóság, mert a német hadvezetőség a nagy katasztrófát agyonhallgatta. A hír valódiságát azonban a Budapestre küldött Keitel tábornagy erősítette meg, aki 1942 januárjában a budai várban nem követelt, hanem kért.

Hitler revízióellenes magatartása és a magyarság iránt érzett személyes ellenszenvé ékes bizonyosságot nyert az első bécsi döntés alkalmával. A Hitlert képviselő Ribbentrop akadékoskodása ellenére csak Ciano gróf olasz külügyminiszter jóvoltából kaptunk vissza felvidéki magyar területeket. Kárpátalja megszállása a magyar kormány önálló elhatározása volt, hogy a közös magyar-lengyel határt biztosítsuk. A második bécsi döntést pedig egy 6 hadtestből álló magyar hadsereg mozgósítása és a román határra való felvonulása, valamint egy már kiadott támadási parancs az utolsó pillanatban erőszakolta ki. Hitler azonnal beavatkozott, hogy a magyar-román háborút megakadályozza. Ez világosan mutatta, hogy mily nagy súlyt helyezett arra, hogy a „nyugalmat” hadseregei hátában megőrizze. Ezt a tényt 1944. március 19-én

sem lett volna szabad elfelejtenünk.

A 2. magyar hadsereg a Keitel-látogatás eredményeként került ki az orosz harctérre. A magyar kormány azzal a feltétellel bocsátotta rendelkezésre, hogy a hiányzó nehéz fegyverzetet a németek a hadszíntéren biztosítják. Ez természetesen elmaradt, miután a német hadiipar a német hadseregnek a moszkvai csatában elszenvedett anyagi veszteségei miatt megnőtt igényeit is csak részben tudta kielégíteni.

A doni 2. magyar hadsereg sorsát ismerjük. 1942-43 telén az egyenlőtlen küzdelemben felmorzsolódott és - főleg a hitleri vezetés miatt - jórészt megsemmisült. Majd jött Sztálingrád és a német hadsereg kritikussá vált helyzete világosan megmutatta, hogy ezt a háborút Hitler elvesztette.

Ettől kezdve Hitler már nem kért, hanem követelt. Ugyanakkor számunkra megszűnt minden értelme az együttműködésnek, mert területi igényeink kielégítésében akkor sem segíthetett volna bennünket, ha akarta volna. Kállay Miklós miniszterelnök - nagyon helyesen - elkezdte a háborúból való kiválás konkrét előkészítését. Ez a merész vállalkozás nem maradt titokban. Eljutottunk 1944. március 19-hez.

Hitler azzal az örüggyel hívta a kormányzót Klessheimbe, hogy a német arcvonal mögött működő magyar hadosztályok hazaküldésének kérdését megbeszéljék. Ezt a magyar kormány már hónapok óta szorgalmazta és a kormányzó 1944. február 17-én levélben is kérte. A kormányzó és kísérete teljes egészében tájékoztatva volt a nyugati határunkra felvonult német hadosztályok mozdulatairól. A német követ és katonai attaséja azonban azt mondta, hogy a katonai mozdulatok nem Magyarország ellen irányulnak. A kormányzó szeretett volna találkozni Hitlerre, hogy a magyar hadosztályok hazatérését kierőszakolja.

A klessheimi tragédia részletei ismertek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy egyedül a kormányzó nem tévesztette szem elől a kitűzött célt, azt, hogy Hitlertől megszabaduljon - s egyedül ő harcolta végig a harcot, elszenvedte és visszaverte a hitleri dührohamokat anélkül, hogy beadta volna a derekát. Egész kísérete arra törekedett, hogy visszatartsa, nehogy törésre kerüljön a dolog, holott a kormányzó éppen ezt akarta, mikor közölte Hitlerrel, hogy tovább nem tárgyal vele és elutazik. Ghiczy szerény, halk modora, Csatay közismert puhasága nem volt képes Ribbentropot és Keitelt leszerelni. Mindaz, amit Szombathelyi vezérkari főnök Hitlernek a kormányzó nevében 18-án délután megígért, nem a kormányzó elhatározása volt.

Szombathelyi vezérkari főnök volt az, aki a kormányzót a klessheimi látogatásra rábeszélte, bár a kormányzó is menni akart a fent említett oknál fogva. Szombathelyi tudatosan elmulasztotta a minimális ka-

tonai óvintézkedéseket még az elutazás előtt megtenni. Egyszerűen nem érezte át a végzetes helyzetet, amelybe kerültünk. Szerinte német veszély nem létezett és eszébe sem jutott, hogy fegyveres erő szegezen fegyveres erővel szembe, holott ez lett volna a kötelessége. Ő volt az, aki a legjobban ismerte a katonai erőviszonyokat 1944 tavaszán. Nem téves elírás az sem, hogy a magyar katonai ellenállást megtiltó táviratában „bevonuló” német erők helyett „átvonuló” német erőkről írt.

Kovács Imrének az az állítása, hogy a kormányzó „önmagának is ellentmondva beadta a derekát”, nem helytálló. Horthy Miklós kijelentette Hitlernek, hogy a német kancellár magatartása felmenti őt - már-mint Horthyt - mindenféle kötelezettség alól, s ezt a kijelentést soha sem másította meg.

Kovács Imre szerint „katasztrófapolitika” lett volna, ha a kormányzó a végletekig ellenáll, nem nevez ki kormányt a Kállay kormány helyébe, s „bátran kihívja a végzetet”. Itt is nagyot téved!

Március 19-e volt az egyetlen és utolsó alkalom arra, hogy függetlenségünket visszanyerjük és későbbi elhatározásaink számára szabad kezét biztosítsunk magunknak. A pszichológiai pillanat is kedvezett: Hitler példátlanul brutális magatartása még azokat is észhez térítette, akik erős németbarátok voltak. A közhangulat egyszerre németellenessé vált.

Az erőviszonyok a magyar katonai ellenállás számára igen kedvezőek voltak. Weichs vezérezredes parancsnoksága alatt mindössze kb. 7 hadosztálynyi erőt vontak össze, amelynek jórésze ún. tancsapat, valamint kiképzés, vagy feltöltés alatt álló alakulat volt. Ha Hitlernek tényleg „négy hadseregcsoport” állt volna rendelkezésére, mint Kovács Imre állítja, a keleti arcvonalon nem marad volna egy szál német katon sem. A kb. 7 hadosztálynyi erővel szemben 14 magyar hadosztály állomásozott a magyar határokon belül. Ebből 5 hadosztály bevetésre készen állott. További 6 hadosztály harcra készen állhatott volna néhány nap alatt, még akkor is, ha az egész erdélyi (IX hadtestet (3 hadosztály) és a Székely Határőrséget (kb. 70 ezer fő) a román határon hagyjuk, ahol 6-8 kivérzett, leharcolt és feltöltés alatt álló román hadosztállyal kellett volna szembenézniük.

A magyar erőkhöz még hozzá lehet számítani azt a 9 (főleg Galiciában szolgálatot teljesítő) magyar megszálló hadosztályt is, amelyek parancsra átléphettek volna a magyar határt és visszatérhettek volna az országba. Ugyancsak rendelkezésre álltak még a Légierők, valamint a Folyamőrség is. Mindez nyilvánvalóvá teszi, hogy még az erdélyi és megszálló erők nélkül is kétszeres túlerő állott a megszállást előkészí-

tő német felvonult hadsereggel szemben.

Nekem nem volt kétséges, hogy ebben a helyzetben mi a tennivaló. Saját IX hadtestem mozgósítását haladéktalanul elrendeltem, ugyanakkor átvettem a tiszántúli magyar haderők parancsnokságát is (IV hadtest). A debreceni (VI hadtest) parancsnokát felkértem a mozgósításra. Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes ezt el is rendelte. A várt felső parancs azonban elmaradt. Helyette március 19-én kora hajnalban megérkezett Bajnóczy vezérezredesnek, a vezérkari főnök helyettesének az ellentámadást megtiltó parancsa. Nemcsak leintettek, de alaposan meg is leckéztettek, s végül a hadtestek mozgósítási költségeit, több mint 100 millió pengőt, a Honvédelmi Minisztérium fizetése terhére írta. Csekély vigasz volt számomra, hogy később a terhet törölték és a mozgósítást elrendelő parancsokkal a Németországból visszatért vezérkari főnök egyetértett. „Bizonytalan helyzetben csak az erő ad biztonságot” - mondogatta.

Engedelmeskedtem a Bajnóczy által közvetített parancsnak. Nem támadhattam meg a kormányzót és a kormányt, noha a kormányzó ezzel nem értett egyet. Mikor legközelebb találkoztunk, így sóhajtott fel - „...bárcsak megtámadtál volna - én lettem volna a legboldogabb!”

Még ma is meg vagyok győződve arról, ha a kormányzó elutazása előtt a nyugati határra felvonul a magyar hadsereg és szembe néz Weichs csapataival, Hitler és Keitel kétszer is meggondolta volna, hogy kiadja-e a bevonulási parancsot. De még a hazatérés után sem lett volna túl késő cselekedni. Hitler „nyugalmat” akart hadseregei hátában és nem azt, hogy a „rend” felboruljon és az élelmiszer-, lőszer- és olajszállítmányok egyszerre megakadjanak. Ha az ellenállást választjuk, ez a „katasztrófa-politika” csak Hitlert fenyegette és nem minket. Nem ezt tettük, s ezzel még a lehetőségét is elvesztettük annak, hogy a háború végén 25 hadosztállyal nézzünk szembe a Kárpátok térségét fenyegető orosz invázióval és komoly hadsereggel a hátunk mögött tárgyaljunk a szövetségesekkel.

Tegyük fel azonban, hogy nincs igazam, s elbukunk a Hitlerrel szemben tanúsított ellenállásban. Ez semmi esetre sem ment volna simán. Káosz maradt volna utána, s a magyar hadsereg szétbomlott volna. Kinek lett volna módja azt újjászervezni és újra felállítani? Senkinek. Hitler nemcsak, hogy nem kapott volna magyar katonát az orosz hadszíntér számára, de komoly erőket kellett volna hátrahagynia megszállók gyanánt. Ez siettetne volna a német összeomlást és megmentette volna sok tízezer katona életét. A történelemben kétségtelenül vannak alternatív lehetőségek és azt hiszem, hogy az általam előadottak feltétlenül elfogadható alternatívák voltak.

1944. március 19. katasztrofális következményekkel járt. A kormányzó, megfosztva kormányától, csapataitól és függetlenségétől csak mint fékező erő szerepelhetett igen csekély megmaradt hatáskörében. Ezért volt helyes, hogy ilyen körülmények között is a helyén maradt. Kovács Imrének az az állítása azonban, hogy három hónapig nem törődött az ügyekkel, óriási tévedés! A kormányzó aktivitása nem szűnt meg, csak a kedvező pillanatot várta, hogy cselekvési szabadságát visszanyerje. Megnyitotta a hátsó ajtókat, s barátok, volt felelős politikusok sorra adták egymásnak a kilincset. A hírek így gyorsabban jutottak el hozzá, mintha a hivatalos csatornán keresztül érkeztek volna asztalára. Áprilisi jelentkezéseimkor felhatalmazott rá, hogy minden formáság kizárásával, bármikor felkeressem. Havonként legalább egyszer előszóval tájékoztattam a kormányzót, s mikor májusban arról panaszkodott, hogy teljesen egyedül áll az adott nehéz helyzetben, haladéktalanul elvittem hozzá gróf Bethlen Istvánt, aki az én főhadiszállásomon keresett menedéket. Ismerve Bethlen nagy politikai rutinját, higgadságát és bölcsességét, meg voltam győződve arról, hogy az adott körülmények között a kormányzó a legjobb tanácsadót kapta.

Abban sincs Kovács Imrének igaza, hogy a kormányzót letargiájából Roosevelt elnök személyes üzenete rázta fel. Erre legjobb bizonyíték a budapesti zsidóság megmentése és az első szélsőjobboldali puccs-kísérlet leverése volt. A hátsó ajtón érkezett hírek már jóval június 26. a Roosevelt féle üzenet megérkezése előtt tudatták, hogy Baky államtitkár csendőrzászlóaljakat rendel Budapestre, hogy a budapesti zsidóság elhurcolását kierőszakolja. A kormányzó azonnal elrendelte, hogy a hír valódiságát ellenőrizzék, s állapítsák meg a Budapestre rendelt csendőrzászlóaljak, valamint a megszálló német erők számbeli erejét. Ezt a felderítést Koszorus Ferenc vezérkari ezredes, az Esztergom körletében „átszervezés” ürügyével visszatartott, teljesen felszerelt és ütőképes páncélos hadosztály parancsnoka végezte el, aki megállapította, hogy 7 zászlóalj csendőr érkezett Budapestre a zsidók deportálásának végrehajtása céljából. Német megszálló pillanatnyilag mindössze 3 zászlóalj volt Budapesten. A kormányzó más úton értesült arról, hogy Bakyék július 26-ra tervezik a „hatalomátvételt”. Horthy utasította Koszorus vezérkari ezredes, hogy a Baky csendőröket verje ki Budapestről. Július 5-én a páncélos hadosztály körülfárta a fővárost és a Baky-féle zászlóaljak szálláskörleteit, majd 24 órás ultimátumot küldött Bakynak a főváros elhagyására. Baky a németek segítségét kérte, de ezt nem kapta meg, miután a német erők elégtelenek voltak ahhoz, hogy egy magyar páncélos hadosztállal szembeszálljanak. Így Baky július 7-én zászlóaljaival együtt elhagyta a fővárost. Le kell szögezni azt

is, hogy minderről Faragho tábornok, csendőrségi felügyelő csak utólag értesült, s így „nem kaphatott utólag észbe”, mint azt Kovács Imre írja. több, mint 300 ezer budapesti lakos magyar zsidó életét mentette meg ezzel a kormányzó. 1944. október 15-ike után, a katonai helyzet következtében a deportálásokat már végrehajtani nem lehetett. Tény, hogy a németek által nyakunkba ültetett „magyar kormány” segédkezet nyújtott a deportálásokhoz, s ezzel meghurcolta a magyar csendőség hírnevét a világ közvéleménye előtt -, de ehhez Magyarország népének épp oly kevés köze volt, mint ahhoz, amit a Moszkvából küldött „magyar kormányok” tettek a magyar nemzet ellen.

Ugyancsak érthetetlen, hogy Kovács Imre a kormányzót antiszemitanak tünteti fel Macartney professzor könyvéből ügyesen kiszedett adatokkal. Ha már ezt tette, kiállózhatta volna Macartney professzornak azt az állítását is, hogy Imrédy Bélának felmentése „nem zsidó származása, hanem éppen rabid antiszemizmusa miatt” történt.

A március 19-étől október 15-ig lezajlott katonai események teljes ismerete nélkül sem a kormányzóról, sem a kormányról nem lehet objektív bírálatot mondani. Mindaz, amit tettek, a katonai események függvénye volt. Ennek mindkét fél - Hitler és Horthy - egyaránt alá volt vetve. Ugyancsak ezzel magyarázható Hitler és Himmler határozatlansága és gyengesége is. Júniusban partraszálltak a nyugatiak. Ugyanakkor orosz földön megsemmisült a Heeresgruppe Süd, míg a Heeresgruppe Nord a rigai hídfőbe szorult. Hitlernek tehát Magyarországgal átmenetileg kesztyűsebb kézzel kellett bánnia, hogy a háborúból való kilépésünknek elejét vegye.

Hitler ezért vette tudomásul a Sztójay-kormány felmentését is. A kormányzó nem bízott Sztójayban. A zsidók deportálása körül tanúsított magatartása, Ribbentrop kívánságának kritika nélküli teljesítése és rossz egészségi állapota okozta leváltását. Aligha lehet tétlenséggel, vagy ingadozással vádolni a kormányzót, aki a kedvező helyzetet mindig igyekezett kihasználni. Most megszabadult attól az embertől, akit a németek erőszakoltak rá és az országra.

A kormányzó még a júliusi puccskísérlet leverése előtt elhatározta, hogy katonai kormányt alakít. Erre az a tény készítette, hogy a minisztertanácsok megbeszélései a kormány németbarát tagjai révén nyílt titokként kerültek Veesenmayer német követ irodájába. Baky és Endre államtitkár sem volt hajlandó állásáról lemondani - még a puccskísérlet után sem. Mindketten a megszálló árnyékában meghúzódva folytatták kártékony tevékenységüket.

Június végén a kormányzó engem bízott meg egy katonai kormánylista összeállításával. Minden tárcára két személyt jelöltem. A listát

Bethlen István nyújtotta át neki június közepe táján. Az volt a terv, hogy a kormányzó, veszi kezébe a gyeplőt, a katonák pedig engedelmesskednek. Sajnos, a terv nem valósulhatott meg teljes egészében, mert a németek minden erejükkel megakadályozták egy olyan kormány kinevezését, amelyből bizalmi embereik hiányoztak.

Augusztus elején a kormányzó újra szóba hozta előttem a kormánylistát. „Na és veled mi lesz?” - kérdezte. „Csak nem gondolja Főméltóságod, hogy magamat is jelöltem?” - válaszoltam. A kormányzó pillanatilag elgondolkodott, s aztán beleegyezően bólintott. „Igazad van, maradj te csak hadseregarancsnok, legalább lesz hova mennem veszély idején és veled különben is más terveim vannak.”

Hadseregem gondjai kötötték le mindenérdeklődésemet az elkövetkező hetekben, s a „más tervekről” csak akkor értesültem, amikor báró Bánffy Dániel főhadiszállásomon átnyújtotta a kormányzó által aláírt és ellenjegyzett okiratot, mely a következőket tartalmazta: „Arra az esetre, ha egy külföldi hatalom jogaim szabad gyakorlatában erőszakkal meggátolna, Önt bízom meg az államfői és miniszterelnöki teendők ellátásával.”

Nem az első eset volt, hogy válságos helyzetben előljáróim kivételes hatalommal ruháztak fel. Ekkora bizalom és teher azonban még nem szakadt a nyakamba. Remélem, hogy ez az eset nem fog bekövetkezni. Nem is következett be, mert október 16-án hajnalban, ugyanabban az órában, mikor a kormányzó lemondását kikényszerítették, Pócs-Petribé készültem, hogy kiadott visszavonulási parancsom végrehajtását személyesen ellenőrizzem. A falu határában egy nehéz fegyverekkel ellátott vegyes német különítmény gépkocsim útját állta és engem elfogott.

Nem lenne teljes a beszámoló anélkül, hogy a parancsnokságom alatt álló 2. erdélyi hadsereggel kapcsolatos tévedéseket meg ne cáfoljam.

Csak a Kovács-féle cikk főbb tévedéseire térek ki:

1. Az orosz csapatok nem november 4-én, hanem már szeptember 4-én átlépték a déli Kárpátok átjáróit, s így szembetaláltuk magunkat a vörös hadsereggel is.

2. Soha nem volt „lovass hadtestünk”, még kevésbé „páncélos lovas hadtestünk”, hanem csak egy lovas hadosztályunk. Ez a hadosztály nem „semmisült meg”, hanem rendben visszavonult és hazaszállításra került.

3. Az erdélyi 3. hadsereg sem volt rosszabbul felszerelve, vagy gyengébben kiképezve, mint az 1. hadsereg az északi Kárpátokban. Tüzérsége sem volt bivalyokkal fogatolva.

4. Nem áll, hogy szeptember 5-én a déli hágók irányában megindult offenzívák során „lassan” nyomultunk előre. Három nap leforgása alatt több mint 70 km-t haladtunk, és szétvertük a román ellenállást, elfoglaltuk Tordát és a Mezőség jórészét. Ez a hadsereg vívta meg magyar részről a II világháború utolsó győztes csatáját és új állásainkat több mint egy hónapig meg is tartottuk.

5. Végül ezt a hadsereget soha nem verték meg, mert nem hagytam megveretni: lehetetlen feladatok elvégzésére soha nem kényszerítettem. A bekerítést is elkerültük és rendben vonultunk vissza Nyugat felé. Elfogatásom hírére a hadsereg egyszerűen felbomlott.

Kovács Imre azt állítja, hogy a szorosok, védelme és a déli átjárók megszerzése céljából indított magyar offenzíva „korszerűtlen és irreális volt”. Ezt kereken tagadnom kell. Az orosz erő páncélos tömegeinek alkalmazásában nyert kifejezést. Ehhez pedig széles térségre van szükség. Ennek kibontakozását akartam úgy meggátolni, hogy a szorosokat magyar ellenőrzés alá helyeztem.

Kovács Imre tétele, hogy a németek a debreceni síkságon „akarták” a páncélos csatát, hadászati lag képtelen állítás. Dehog y is akarták. Az oroszok kényszerítették őket arra, hogy Debrecen körül vívják meg. Csak a térképre kell néznünk, hogy világosan lássunk ebben a kérdésben. A debreceni csata még akkor is katasztrofális helyzetet teremtett volna a németek számára, ha történetesen győznek. Követniük kellett volna a megvert orosz páncélos hadsereget és még keletebbre vonulniuk. Ez elősegítette volna a teljes bekerítésüket a Szolnok irányában az Alföldön előnyomuló orosz erők által, nem is beszélve az orosz egységek mohácsi átkeléséről, amely a Dél-Dunántúlt a kezükbe juttatta.

Befejezésül meg kell említenem, hogy Lakatos miniszterelnök parancsok végrehajtásához szokott ember volt. Sajnos, a kormányzó nem parancsolt neki, hanem mint miniszterelnökét a megszokott alkotmányos formák között kezelte. Lakatos az alkotmányosnál is alkotmányosabb utat követte. Kritikus napokban tele volt közjogi és formai aggodalmakkal. Nem támasztotta alá a kormányzó elhatározási képességét, s így mint miniszterelnök nem tudta valóra váltani a kormányzó akaratát.

Nyugodt lelkiismerettel állítom, a kormányzó minden lehetőséget megragadott arra, hogy az országot a háborúból kivezesse és a jövőjét biztosítsa.

A „kiugrás” nem sikerült, mert a németek által megszállott országban a magyar hadsereget sem kellőképpen felvilágosítani, sem előkészíteni nem lehetett. Végeredményben a kormányzó nem „kiugrani”,

hanem elszakadni akart. Ezért is nem sikerült kísérlete, mert nem titkolta, sőt a német követtel előzetesen közölte tervét és csupán az időpontot tartotta titokban. A kormányzó alulmaradt, miután sem Hitler, sem Sztálin gengszterizmusát alkalmazni nem tudta és nem is akarta. Alulmaradt, mert Kelet és Nyugat harcában a Nyugat is alulmaradt. A kormányzó is ugyanúgy járt, mint Neville Chamberlain, Schuschnigg, Beck, Hacha, valamint Károly és Mihály román király.

Horthy Miklós kormányzó nem hagyta el a süllyedő hajó parancsnoki hídját és az utolsó pillanatig folytatta harcát Magyarorszáért. Nem áll, hogy határozatlan volt és nem tudta, mit csináljon. Nagyon is tudta, mit kell csinálnia. 1944-ben azonban már nem sok választása volt. Ő csak a rossz és a még rosszabb megoldás között választhatott. A legrosszabbat - a passzivitást - mindenesetre elkerülte és saját elhatározásából államának hajójával együtt süllyedt el, mikor a végzet így hozta magával.

Dálnoki Veress Lajos
(Új Látóhatár 1970/2.)

A Tordai-csata jelentősége és mérlege Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920-1945) München 1973.

A magyar 2. erdélyi hadseregnek, miután a kései felvonulása és elindulása, valamint az erőviszonyok következtében az oroszoknak a Kárpátok D. szorosain való átkelését megakadályozni nem tudta, az volt a feladata, hogy megakadályozza, de legalább is késleltesse az orosz abban, hogy a legrövidebb és legveszedelmesebb irányban, Kolozsváron át jusson a Keleti Kárpátokat védő német-magyar és az északi Kárpátokat védő 1. magyar hadsereg hátába és ezáltal mind a keleti mind az északi arcvonal visszavételét kikényszerítve a Tiszától keletre fekvő területet birtokába vegye. Ezt a feladatot a 2. hadsereg, német segítséggel ugyan, de maradéktalanul megoldotta.

A harcok súlyvonalán előnyomulás alatt a 2. pc. ho. haladt. Védelemben a harcok terhét a 25. gyal. ho. és 2. pc. ho. együtt viselték, ami nem azt jelenti, hogy a 7. és 9. pót ho-ok, valamint az 1. 2. pót he-

gyi dandárok ne vették volna ki az áldozatból - gyöngébb fegyverzetük mértékében - részüket.

Teljes négy hétig vonta magára és verte vissza a naponként megismétlődő támadásait az orosz 6. pc. 27. hadseregnek, valamint a román hadosztályoknak. A hadsereg gyors előnyomulása készítette az orosz hadvezetőséget arra, hogy a Vaskaput már elért hadseregét visszafordítsa és egy kisebb átkaroló hadművelettel megelégedjen. A 2. hadsereg azonban ezt a kisebb hadműveleti cél elérését is megakadályozta. Az áttörés nagy veszteségek árán sem sikerült, ami arra kényszerítette az ellenséget, hogy másodsor is hadműveleti tervet változtasson - újra vissza nyugatnak forduljon - és a Fehér-, Fekete-Kőrösök, valamint a Maros völgyön át keresse azt a puha pontot, ahol kijuthat a Nagy Magyar Alföldre.

A Torda-i csata arcvonala volt a II világháború utolsó szakaszában az az egyetlen védelmi vonal, mely állásait leghosszabb ideig tartotta meg és szerzett időt arra, hogy mind a magyar, mind a német hadvezetőség erőit gyűjthessen megfelelő helyekre az orosz előnyomulás lelassítására.

Nehéz megállapítani, hogy az az egyhónapi idő - mely következményeiben legalább még ugyanennyi idővesztést jelentett a szovjet tervek kivitelében - volt-e nagyobb, döntőbb, károsabb, vagy az a véres személyi és anyagi veszteség, melyet az orosz a Torda térségében lezajlott harcok alatt elszenvedett.

Szeptember 24-én nemcsak az orosz áttörés omlott össze. Az áttörési kísérlet az oroszoknak kb. 2500 fogoly, 150 harckocsi, 250 löveg, 100 és 100 különféle gyalogsági fegyverzet elvesztésébe került, amihez még a hősi halottak és sebesültek becslése szerint megállapítható 8-10 000 fő véres vesztesége is járult.

A mi veszteségeink is súlyosak voltak. A 25. gyal. ho. egymagában 2500 főt veszített. A 3. pc. ho. és a többi ho-k veszteségei sem voltak kevesebbek. Gyalogságunk létszáma, dacára a közben beérkezett pótlásnak, felére csökkent. A ho-ok ezredeinek létszáma 900-ról 600 főre zsugorodott.

Ezzel szemben álltak az eddig felsorolt eredmények, melyek sokkal nagyobbak lettek volna, ha a Hitler által már szeptember 10-én beígért III pc. hadtestet, a neki alárendelt 4. SS pc. gránátos hadosztályt, továbbá a Budapest körletben visszatartott 109. és 110. pc. dandárokat, valamint a 18. SS Pol. ho-okat valóban rendelkezésre bocsátotta volna. Ennek a tekintélyes erőnek Kolozsvár körletében kellett volna gyülekeznie és az lett volna a feladata, hogy a Vöröstorony-i szorost visszafoglalja. Ezen ígéretek reményében igyekezett a 2. magyar hadsereg

parancsnokság e hadműveletekhez a németeknek kedvező előfeltételeket teremteni, a hadsereget minél messzebbre délre előnyomultatni és az ezzel járó kockázatot is vállalni.

A tervet Hitler Magyarország kormányzója és kormánya iránti bizalmatlanságból elejtette, amellyel valóban elérte azt, hogy még nagyobb bizalmatlansággal viseltessenek iránta.

Emberi számítás szerint ezekkel az erőkkel sem lehetett volna ekkor már a Vöröstorony-i és Vulkán szorosokat visszafoglalni, de a lefolyt események kapcsán ma már meg lehet állapítani, hogy regionálisan döntő csapást lehetett volna mérni az oroszra, ha ez az erő legalább szeptember 24-én rendelkezésre áll, az elhárító ellentámadásban részt vesz, majd bevárja a Kőrösök és Maros völgyébe való eltolódását az orosz 6. pc. hadseregnek és azután indul támadásra.

Ez esetben a fedezetlenül hagyott Nagyszebeni útvonalon a Vöröstorony-i szorost elérhette volna, mint ahogy az megtörtént 1849-ben éppen az osztrák és oroszral, mikor Bem tábornok, Puchner Nagyszebeni hadtestét és Wardener orosz tábornok dandárát hasonló körülmények között kényszerítette a Moldvába való visszavonulásra.

Ez esetben arra is tellett volna erő, hogy a Kőrösök és Maros mentén nyugatra fordult orosz erőket, melyeket arcbán szeptember 13-tól a 2. hadsereg parancsnokság alá rendelt VII magyar hadtest fogadott, a szűk völgyekben haladó utakról letérni nem tudó orosz páncélos alakulatokat hátba támadja az Érchegység, Bihar és a Gyalui havasok legmostohább területén bezárja és döntő csapást mérjen rája.

Nem ez történt! Ennél sokkal kevesebb, de éppen elég sok arra, hogy örök dicsőséget szerezzen az erdélyi 2. magyar hadseregnek, közelebbről és szorosabban véve a 25. gyal. és a2. pc. ho-oknak.

Érdemes felsorolni azokat az okokat, amelyek ezt a védelmet hadászati győzelemmé avatták. Jóleső bajtársi kötelesség megemlékezni azokról a személyekről is, akik ezt lehetővé tették.

Az elismerést mindenekelőtt a 25. gyal. ho. parancsnoka, Hollósy-Kuthy vezérőrnagy és Zsedényi vezérkari ezredes a 2. pc. ho. parancsnoka érdemlik meg, akik kölcsönös áldozatkész összműködéssel segítették ki hadosztályaikat a súlyos helyzetekből, vagy használták ki a kedvező harcpillanatokat előny szerzésére.

Mindkét hadosztály parancsnoknak egy-egy kiváló vezérkari főnök állt vitéz Adonyi és Rugony vezérkari őrnagy személyében rendelkezésre, kik fáradhatatlan tevékenységgel támogatták parancsnokaikat, figyelték a változó helyzeteket s pontos nyilvántartásukkal adták meg az alapot parancsnokaik elhatározásához és dolgozták ki az örökösen változó helyzetnek megfelelő parancsokat.

Bármilyen kiváló vezetők voltak is a hadosztályparancsnokok és vezérkari szolgálatban jártasok, a vezérkari főnökök, ez a nagy eredmény nem lett volna elérhető, ha a csapat kiképzése, haditapasztalata, szel-leme nem lett volna megfelelő fokon, s ha a pót-seregtettek fegyverzetbeli hiányát a vitézség nem pótolta volna.

A hadsereg zöme Észak-Erdély szülötteiből állt, kik szűkebb hazájukat védték és ez megadta a szükséges testi és lelki erőt arra, hogy elviseljék a fáradságokat és a nagy veszteséget is.

Nem a „szövetségi hűség”, nem az orosz, vagy kommunista ellenes beállítottság volt a harckészség és szellem éltetője és mozgatója, hanem a 25 éves román megszállás kellemetlen emléke, melyet minden áron el akart minden egyes ember kerülni. A magyar gyalogság teljesítménye ezekben a harcokban egyedülálló volt s az is bebizonyosodott, hogy egyetlen nemzet sem támasztott olyan nagy követelményeket csapataival szemben, mint amilyenűt a magyar és német hadvezetés a gyengén felszerelt magyar hadseregtől követelt.

Tordánál az utász is kézigránáttal harcolt és az orosz tömegtámadásokat közelharcban szuronnyal verte vissza. A harcos a parancsnokok és tisztek példáját követte. Emezek a legénység magatartásából merítették erőt. Fürst Mátyás tizedes példáját, ki páncélököllel három orosz harckocsit tett személyzetével együtt harcképtelenné és rajával egy orosz páncélos dandár parancsnokot ejtett foglyul, többen követték.

Böszörményi G. ezredes, a 25. gyal. ezred parancsnoka hősi magatartása lelkesített és szájról-szájra járt. A Tordai temetőben édesapja sírjánál halt hősi halált szeptember 19-én.

Jónás J. alezredes, az 1./III. zászlóalj parancsnokát, Lipták L. őrnagyot a 25./I. zászlóalj parancsnokát külön is ki kell emelni, nem azért mintha a többi zászlóaljparancsnok nem tette volna meg éppen úgy kötelességét, hanem azért, mert vezetésük és harceljárásuk következtében fordult feléjük az a hadi szerencse, mely nevüket közismertté tette. Nem mérnék egyenlő mértékkel, ha nem adóznék ugyanolyan elismeréssel a Budapesti 1. gyal. ezred zászlóaljainak csak azért, mert nem voltak erdélyiek. Ez az ezred a Honvédség egyik legjobb csapatának bizonyult.

A magyar harcos értékét az orosz harcos értéke szabta meg és viszont. Nincs kétségem aziránt, hogy az elismerést az ellenségek egymásnak kölcsönösen ez esetben meg ne adnák.

A gyalogság és páncélosok hősi kiállása azonban még mindig nem lett volna elegendő az áttörés megakadályozására, ha a 25. gyal. h. tüzérparancsnoka, dr. Vajda K. ezredes 15 útege mesteri tűzőszpon-tosításokkal nem támogatta volna kellő időben és kellő helyen a mindig

nehéz helyzetben lévő gyalogságot, melyet Kalkó Gy. vezérkari ezredes közvetlenül irányított és vezetett a csatatéren. Hogy a csapat soha lőszer nélkül nem maradt, az a hadsereg anyagi vezérkari tisztjének szakértelme és előrelátó összműködésének volt a következménye. Ezen okok következtében vált a Tordai csata a II világháborúban honvédségünk egyik legszebb teljesítményévé.

A Tordai csaták fent leírt kiértékelését, eredményét és kihatását a német hadvezetőség sem annak idején, sem később a szakirodalomban nem méltányolta, illetőleg azok lemerését elmulasztotta. Érthető. Annak idején a Debrecen-Nagyvárad csaták súlyos vezetési gondja - ahol a nagyobb tét forgott kockán - nem adott időt a Hgr. Süd vezetőjének, hogy elismeréssel adózzék azoknak a magyar csapatoknak, amelyek lehetővé tették kitartásukkal, hogy a Ghr. sorait rendezze, majd hogy a Debreceni csata egyáltalán létrejöjjön és szerencsésen alakuljon; a háború után pedig úgy látszik, már nem volt érdeke a német katonai vezetésnek, hogy erről megemlékezzenek.

(Dálnoki Veress Lajos)

Veress Lajos vezérezredestől

Adalék 1944. október 15-e történetéhez

Célom az, hogy az 1944. október 15-i magyar tragédia egyik tevékeny főszereplője életének egy lényeges, de ezidáig nem közismert részletét megismertessem. Veress Lajos vezérezredestől, az Erdélyben működő 2. magyar hadsereg parancsnokáról van szó. Életrajzát nem ismertetem, csak életének legfontosabb sorsdöntő történetét. (Általában a „dálnoki” előnéven ismeretes. Minthogy azonban az 1994. évi rehabilitációban ezt nem jelölték, és tudomásom szerint ő maga sem mindig használta, az esetleges félreértések elkerülése végett én sem használom.)

A magyar és a német érdekek közötti ellentét

1944 őszén a magyar és a német nemzeti létérdekek élethalálharcára került sor. A magyar érdek azt kívánta, hogy az ország csak átvoúlási terület legyen az oroszok számára és ne váljék harcterré.

A német érdek ennek éppen az ellenkezője volt. Az utóvédharcok ne német földön, hanem a német határon kívül pusztítsanak.

A magyar államvezetés fegyverszünet megkötésével kísérelte meg a

magyar létérdek érvényesítését. Ebben a harcban Magyarország elbukott. A német érdekek érvényesültek. Ennek következménye lett, hogy Magyarország hat hónapig tartó elkeseredett harcok színterévé vált.

Lehetőségek a háborúból való kiválásra

A fegyverszünet megkötésének nemzetközi problémái idejében megoldást nyertek. Végrehajtását azonban a hitleri államvezetés sikeresen megakadályozta. A hitleri német államvezetést Románia kiválása a háborúból teljesen felkészületlenül, váratlanul érte. Ez a tény volt a román fegyverszünet sikeres megvalósításának az egyik alapeleme. Hitler Antonescuban jobban megbízott, mint Horthyban.

Az 1944. március 19. óta német katonai megszállás alatt lévő Magyarország esetében a körülmények teljesen mások voltak. A német megszállás miatt nem volt lehetőség arra, hogy a honvédséget kellőképpen felvilágosítsák és előkészítsék a németek oldalán vívott háborúból való kiválásra. Ezért a honvédség felkészítésénél meglévő hiányosságokat a hadseregpáncsnokok öntevékeny felelősségvállalásának kellett volna kiegyenlíteni. Ebben a válságos történelmi helyzetben kulcsszerepük volt a gyakorlatilag korlátlan katonai hatalommal rendelkező hadseregpáncsnokoknak Élet és halál urai voltak. 1944. október 15-én néhány órára a három magyar hadseregpáncsnok kezében volt Magyarország sorsa.

Az 1. magyar hadsereg a Keleti Kárpátokban, Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, a 2. magyar hadsereg Erdélyben Veress Lajos vezérezredes, a 3. magyar hadsereg Arad térségében Heszlényi József altábornagy parancsnoksága alatt működött.

Ugyanakkor a németek alaposan felkészültek az esetleges magyar fegyverszünet megvalósításának megakadályozására. Ebben segítségükre volt az akkor tényleges katonai hatalommal rendelkező árulók kis csoportja. Évek óta kiépített titkos hálózatuk és a március 19-i katonai megszállás eredményeként tökéletesen felkészülhettek arra, hogy a honvédek nagy tömegét a hitleri vezetésnek és az azt kiszolgáló Szálasi által vezetett nyilaskeresztes párt érdekkörébe vont vezetés által a harc az utolsó emberig propaganda áldozatává tegyék.

Mi történt a kormányzói rádiókiáltvány elhangzása utáni órákban?

Erre a kérdésre választ a kortárs németeknél kerestem. A Heeresgruppe Südukraine hadműveleti naplójában az október 15-i bejegyzések tanulmányozása során találtam meg. (Kriegstagebuch des Oberkommando des Heeresgruppe Südukraine Band 4. Teil 3.)

A kormányzói kiáltvány elhangzása utáni órákban a német katonai

vezetés a magyar katonai parancsnokoktól a harcok német oldalon való továbbfolytatásáról szóló hűségnyilatkozatok gyűjtésével foglalkozott.

Részletek a német hadműveleti napló 1944. október 15-i bejegyzéseiből:

7 209 079 sz. felvétel, 157. old.

Ezután több magyar katonai vezető nyilatkozott a német oldalon való továbbharcolás mellett, amint ez a különböző telefonbeszélgetésekből kitűnik (lásd a 6962. sz. mellékletet).

Különlegesen érvényes ez a 3. magyar hadsereg főparancsnokára, Heszlényi altábornagra. 14.46-kor jelenti az LVII páncélos törzs vezérkari főnöke a vezérkari főnöknek, hogy az 1. magyar lovashadosztály és a 20. magyar gyalogos hadosztály parancsnokai a mi oldalunkon akarnak harcolni és a 3. magyar hadsereg vezérkari főnöke kiadta a parancsot a továbbharcoláshoz.

7 209 079 sz. felvétel, 157. old.

15.40-kor a 3. magyar hadsereg főparancsnoka maga hívta fel a főparancsnokot (Friessner), és biztosította arról, hogy a 3. magyar hadsereg a harcot az eddigieknek megfelelően tovább fogja folytatni, az azonban természetesen nincs kizárva, hogy a felhívásnak bizonyos befolyása lesz a csapatokra.

Egy távbeszélgetésben 17.00-kor közli a LVII páncélos törzs vezérkari főnöke az 5. vezérkari tiszttel a korábbi biztosíték kiegészítéseként, hogy a 3. magyar hadsereg főparancsnoka kijelentette, hogy a rádiókiáltványra ő nem hallgat, csak a kormányzó személyes parancsára. A 3. magyar hadsereg főparancsnoka kiadott két parancsot (lásd a H. Gr. Süd. la Nr. 11329/44 titkos), amelyekben a németek oldalán való harc folytatását a végsőkhig követeli.

7 209 079 sz. felvétel 157. old. és 7 209 080 sz. felvétel 158. old.

Más a magatartása a 2. magyar hadsereg főparancsnokának, Veress vezérezredesnek. Bár a Wöhler seregcsoport vezérkari főnöke 14.20-kor távbeszélőn azt jelentette, hogy a 2. magyar hadsereg főparancsnoka, továbbá a IX magyar hadtest parancsnokló tábornoka, a 9. magyar határ vadász brigád parancsnoka és a 27. sz. magyar könnyű hadosztály parancsnoka Németország mellett nyilatkozott; ez a megállapítás azonban már 16.05-kor a főparancsnoknak (Friessner) a 2. magyar hadsereg főparancsnokával folytatott telefonbeszélgetése után kétséggé vált. Ebben a telefonbeszélgetésben a magyar fél azt nyilatkozta, hogy eredménytelenül igyekezett a helyzetet tisztázni és parancsot kapni.

A főparancsnok (Friessner) erre közölte vele, hogy a többi (magyar) parancsnok ez ideig egyértelműen Németország mellett nyilatkozott, Veress válasza: „Minden marad a régiben.” Ezért Friessner 16.35-kor telefonon arra kérte a Wöhler seregcsoport parancsnokát, hogy gondoskodjék a 2. magyar hadsereg egyértelmű állásfoglalásáról.

7 209 080. sz. felvétel, 158. old.

A Wöhler seregcsoport főparancsnoka a nyilatkozat megtételét annak a látogatásnak a során akarta elérni, amelyet a 2. magyar hadsereg főparancsnoka aznap délutánra jelentett be, egyben ő is kiismerhetetlennek ítélte meg Veress vezérezredes magatartását. A jelzett látogatás ezután nem jött létre, ehelyett a 2. magyar hadsereg vezérkari főnöke jött el. Ezek a Wöhler seregcsoport főparancsnokának a Friessner számára 19.30-kor telefonon adott tájékoztatása szerint kijelentették, hogy Veress vezérezredessel való viszonyuk nagyon feszült és 21.20-kor a Wöhler seregcsoport főparancsnoka jelentette Friessnernek, hogy Veress vezérezredes a magyar vezérkartól kapott parancs alapján a Tisza vonalra való visszavonuláshoz szükséges parancsot készít elő hadsereg számára. Ilyen körülmények között le akarja őt tartóztatni. A főparancsnok (Friessner) ezzel egyetértett, majd a vezérkar főnöke 21.30-kor telefonon a Wöhler seregcsoport vezérkari főnökének kiadta a parancsot, hogy a XXIX hadtest parancsnokát bízzák meg a 2. magyar hadsereg főparancsnokának letartóztatásával, végrehajtóként pedig a 8. SS lovashadosztályt jelölte meg. Veress vezérezredes parancsnoki feladatkörét vagy a IX vagy a II magyar hadtest vezénylő tábormokára kell átruházni.

Veress Lajos letartóztatása

A 3. magyar hadsereg parancsnoka október 15-én 15.40-kor egyértelműen biztosította Friessner német vezérezredest a háborúban a németek oldalán való részvételéről. Nem így történt a Veress vezérezredes parancsnoksága alá tartozó 2. magyar hadseregnél. Veress vezérezredes az érdeklődő felszólításra nem adott hűségnyilatkozatot. Hivatkozva az áttekinthetetlen általános helyzetre 16.05-kor kitért a válaszadás elől. Minthogy a továbbiak során nem adott választ, sőt előzetes német engedély nélkül, visszavonulási hadművelési intézkedés kiadásába kezdett, a hűségnyilatkozat megtagadása egyértelművé vált.

Ekkor Wöhler német gyalogsági tábormok javaslatára a német katonai vezetés október 15-én 21.30-kor elrendelte Veress vezérezredes letartóztatását. Ez október 16-án hajnalban megtörtént. Veress vezérezre-

des letartóztatásának közvetlen oka a hűségnyilatkozat adásának megtagadása volt, nem a „homo regiusi” megbízatás.

A romániai történések magyarországi megismétlődésének megakadályozására alaposan felkészült németek azonnali hatásos ellenintézkedése megakadályozta a Veress vezérezredes által megkezdett úton való továbbhaladást. Ezzel csírájában sikerült megfojtani a Moszkvában jogszerűen megkötött fegyverszünet megvalósítását.

Friessner német vezérezredes „Árulások és vesztett csaták” című 1992-ben megjelent könyve szerint Dumitrescu román tábornok a 3. román hadsereg parancsnoka annak idején helyzetére hivatkozva utasította vissza a hűségnyilatkozat megadását. Magyarázatul hozta fel a román királynak tett hűségeskűjét. A többi román hadseregparancsnok is ugyanígy kitért a hűségnyilatkozat megadása elől.

Veress vezérezredes ugyanazt tette, amit a román hadseregparancsnokok. De a magyarországi körülmények egészen mások voltak. A 3. magyar hadsereg parancsnoka elsőként tette meg a németek melletti hűségnyilatkozatot. Az 1. magyar hadsereg parancsnoka ugyan hűségnyilatkozatot nem tett, de átment az oroszokhoz és parancsnok nélkül maradt a hadsereg.

A hadbíróság elítélte

Veress Lajos vezérezredes volt az egyetlen magyar vezénylő tábornok, aki 1944. október 15-én szembefordult a németekkel. Megkísérelte azt, hogy éljen hadsereg- parancsnoki hatalmával a fegyverszünet megvalósítása érdekében. A tökéletesen megszervezett német felkészülés néhány áruló segítségével idejében letartóztatta és így megakadályozta az általa megkezdett átállási folyamat kifejlését.

Szembefordulását igazolja az a tény is, hogy Friessner letartóztatta, átadta a Gestapónak és végül a Szálasi-féle hadbíróság elítélte lett. Két német tábornok, akik Veress vezérezredes letartóztatását elrendelték (Friessner és Wöhler), mindamellet beláthatták, hogy Veress vezérezredesnek igazsága van, a mikor hűségeskűje értelmében nem hagyta el a kormányzót és becsületesen viselkedett. Megnyilvánult ez akkor, amikor a fogoly Veress vezérezredest Friessner elé vezették. Friessner semmit sem mondott neki, csupán egy a kezében lévő papírlapról felolvasva árulónak (Verrater) nevezte. Ezzel kimutatta, hogy olyan parancsra cselekszik, amivel nem azonosítja magát.

Hasonlóképpen viselkedett Wöhler is, amikor a Veress Lajost halálra ítéelő magyar hadbírószági tárgyaláson megjelent. Véleményének utolsó mondata az volt, hogy a tényleges helyzetre Veress vezérezredes te-

vékenységéből hátrány nem származott. Ez a mondat adhatta meg a hadbírósnak a bátorságot arra, hogy a halálbüntetést fogházbüntetésre merték változtatni.

A két német parancsnok magánvéleményét mutatja az is, hogy Wöhler személyesen részt vett a hadbírósnak a tárgyaláson, holott erre nem volt kötelezhető. (Kivonat Veress vezérezredes és Wöhler gyalogsági tábornok kihallgatási jegyzőkönyvéből.)

Veress Lajos vezérezredes számára a fél évszázados évforduló hozta meg a rehabilitáció jog szerinti elintézését. A társadalmi elismerés még várat magára.

(Isépy Dezső)

Gondolatok Veress Lajos vezérezredes újratemetésével kapcsolatban

A közelmúltban a koholt vádak alapján lefolytatott perek során elmarasztalt több magyar katonai vezető elleni bírósági ítéletet felülvizsgálták és semmissé nyilvánították. A meghalt ártatlan személyeket ért sérelmek némi jóvátételére lehetőséget nyújt a posztumusz rehabilitáció. Ilyen posztumusz rehabilitáció történt Veress Lajos vezérezredes esetében is.

A Magyar Közlöny 1994. évi november 28-i számában olvasható az alábbi határozat:

Ez katonai rehabilitációját és egész élettevékenységének elismerését jelenti.

A Köztársaság Elnökének
198/1994. (XI 28.) KE
határozata
vezérezredesi rendfokozat posztumusz helyreállításáról
A honvédelmi miniszter javaslatára
december 1-jei hatállyal
néhai Veress Lajos
vezérezredesi rendfokozatát
posztumusz helyreállítom.

Göncz Árpád s.k.,
a Köztársaság elnöke

Ellenjegyzem: Keleti György s.k.,
honvédelmi miniszter

Az 1944. október 15-i magyar tragédia szempontjából nézve - németek általi letartóztatásának tényével is igazolt - tevékenysége arra irányult, hogy Magyarország harctér helyett csak átvonulási terület legyen az orosz katonaság számára. Ezáltal a polgári lakosság megmeneküljön a harctér borzalmaitól. Ennek útja a megkötött fegyverszünet megvalósítása lett volna.

Veress Lajos nem követett el sem háborús bűntettet, sem más bűncselekményt. 12 évet töltött el fogságban.

Ez a jogi rendezés megteremtette az alapot arra, hogy a magyar történelemben az őt megillető helyre kerülhessen. Ezután nyugodtan lehet foglalkozni az általa vezetett Torda-i csata történetével, hadtörténeti munkásságával, és személye a történeti kutatások tárgyává válhat.

A továbbiak során közzétételre kerülő kutatási eredményekből a későbbi nemzedékek megismerhetik majd a második világháború magyar vonatkozású történéseinek eddig tárgyilagosan közzé nem tett részeit.

Ezt a posztumusz rehabilitációt a még élő kortársak elismeréssel fogadhatják, de nem érezhetnek megnyugvást a továbbiakat illetőleg.

A hazai társadalom nem kapott tájékoztatást erről a rehabilitációról.

A Magyar Közlöny kivételével sehol sem jelent meg híradás róla.

A rehabilitációhoz hozzátartozik az is, hogy a jogi elismerést annak széleskörű ismertetése kövesse, hogy a társadalmi és politikai elismerés is bekövetkezhessek.

Ötven év után szükség van arra, hogy a nagyközönség is megismerje Veress Lajos személyét és a vele kapcsolatos tényeket. Ez elmaradt mind a mai napig napjaink történelmi viharai közepette.

Ennek helyreigazításához azonban nem elegendő az újratemetés szertartása akkor, amikor a társadalom egészének fogalma sincsen arról, hogy ki is az a Veress Lajos vezérezredes? Mit csinált? Miért érdemli meg az itthoni újratemetést?

Veress Lajos vezérezredes mindenképpen érdemes arra, hogy hazai földben nyugodjon. Azonban amíg a társadalmi és politikai rehabilitációja meg nem valósul, addig az újratemetés nem időszerű és előkészítetlen ügy.

Néhány, az alábbiakban felsorolt konkrét tennivaló megvalósítása hozzávezethetne Veress Lajos vezérezredes teljes értékű rehabilitációjához.

Emléktábla elhelyezése annak a háznak a falán, ahol lakott, amikor 1947-ben letartóztatták.

Veress Lajos vezérezredes életének 1944 szeptemberétől haláláig terjedő időszak alatti fontosabb eseményeit ismertető könyv hazai ki-

adása.

Ezt a könyvet özvegye írta meg. „Szabadság nélkül” cím alatt Münchenben jelent meg 1978-ban.

Veress Lajos vezérezredes külföldön közreadott írásainak az itthoni kiadása. Például: A Torda-i csata jelentősége és mérlege. Miért nem sikerült a „kiugrás”?

Veress Lajos vezérezredes 1944. október 15-i viselkedését ismertető német hadműveleti napló-résznek a közzététele.

Veress Lajos vezérezredes 1944 februári Szálasi hadbíróági tárgyalásának és ítéleti anyagnak közreadása.

Kortársaknak Veress Lajos vezérezredesről szóló visszaemlékezéseinek közreadása.

Veress Lajos vezérezredes emlékének megőrzésével és tevékenységének kutatásával foglalkozó „Veress Lajos baráti társaság” alapítása és működését lehetővé tevő alapítvány létrehozása.

Mindez együttvéve valósíthatná meg azt a társadalmi és politikai rehabilitációt, ami végül is megérthetővé teheti mindenki számára Veress Lajos vezérezredes hazai újratemetésének értelmét.

1995 Isépy Dezső

Az 1944. október 15-i történésekről

Magyar érdek és a hitleri vezetés érdekének az ütközése

Magyar érdek volt 1944 őszén, hogy az immár nyilvánvalóvá vált vesztes hitleri háború keretében Hazánk ne legyen a háború pusztításának és az orosz katonaságnak a polgári lakossággal szemben tanúsított embertelen viselkedésének az áldozatává.

A német érdek ugyanakkor az volt, hogy Magyarország területét használják fel arra, hogy az immár elkerülhetetlenül elvesztett háború végső pusztításai itt tomboljanak és ne a német határon belül.

Ez a két érdek ütközött egymással 1944. október 15-én.

A hitleri vezetésnek a katonai ereje már nem volt elégséges ahhoz, hogy távol tartsák a német határoktól a háborút.

Az érdekek érvényesítésének magyar és hitleri megoldásai

A kormányzó a magyar érdek érvényesítéséért mindent megtett, amit a hitleri katonaság által megszállott országban tenni lehetett. Kémekkel és árulókkal volt körülvéve, korlátozott cselekvési lehetőségek között. Jogérvényesen megkötötte a fegyverszünetet, de végül is a túlerővel vívott küzdelemben elbukott.

A hitleri vezetés az általuk katonailag megszállt Magyarországon nyugodt feltételek között alaposan felkészülhetett arra a napra, amikor megkezdheték az érdekeik korlátozás nélküli érvényesítését.

Már évek óta körültekintő gondossággal elő volt készítve az, hogy a honvédség vezetésének kulcsfontosságú helyein (vezérkari főnökség) bizalmi emberek legyenek beosztva. Ezek működésének hatásosságát a honvédségen belül titokban kifejlesztett nemzeti szocialista párttaghálózat létrehozásával is biztosították.

Nézzük az egymással szembenálló érdekek megvalósítási lehetőségeit. A németeknél körültekintő, tervszerű felkészültség, előkészített kém és árulóhálózat. Az árulók támogatására és a szembefordulók megsemmisítésére felkészült katonai erő.

A magyaroknál a mindenre kiterjedő német ellenőrzéssel korlátozott cselekvési lehetőség, töredékes és ezért hatásosság nélküli szervezés.

A hadsereg egyik alapja a katonai eskü

A katonaság lényeges vonása az egységes, egyöntetű viselkedés. E nélkül nem katonaság. Nem alkalmas harcászati, hadművelleti feladatok elvégzésére. Ezért az egység biztosítása miatt a katonaság szervezeti felépítése olyan, hogy az egységes cselekvést, viselkedést minden körülmények között biztosítsa, kikényszerítse.

Minden egyes katona, tiszt és legénység, olyan jogi keretek közé van beszorítva, ami alkalmas csírájában elfojtani a legfelsőbb vezetés által elrendelt cselekvési követelményektől való eltérést.

Ennek egyik eszköze a katonai eskü. Minden esküt tevő katona elismeri, és megígéri, hogy előjáróinak engedelmeskedni fog. Aki ezt nem tartja meg, az jogalapot teremt különféle fokozatú büntetési szabályokkal való megbüntetésére. Ennek maximuma az agyonlövés vagy felakasztás. Ezt a hadbíróságok hálózata biztosítja.

A jogszabályok nem engedik meg a katona számára a parancs végrehajtásának szubjektív mérlegelését. Ha a parancs végre nem hajtásának nincsen objektív oka, akkor a jogszabály szerint a katona a láza-

dás útjára lépett és kivégzése felé halad.

Ebből a szigorú, fenyegető megkötöttségből az esküt tett katonának magát kivonnia csak két módon lehet: szökés vagy lázadás. Mindkettő halálbüntetést von maga után.

Azt, hogy a háborúból való azonnali kilépés egyetemes magyar érdek, nagyon sok ember belátta és a kormányzói felhívást helyeslőleg fogadta. Az emberek legnagyobb része nem a kormányzó személye iránti hűségből értett vele egyet, hanem abból kiindulva, hogy a háború befejezése magyar részről egyben azt is jelenti, hogy Magyarország területe nem válik a háború pusztításának áldozatává. Ez olyan magyar érdek, aminek kinyilvánítása csak helyeselhető.

A katonák között még sokkal nagyobb volt az egyetértés a háborúból való kilépéssel, főleg a legénység körében.

A katonaságnál, mint az előzőekben már írtam, az eskü által is megerősített jogi szabályozás nem engedi meg a parancsnok teljesítésének szubjektív mérlegelését. Ezt használta ki ügyesen a német vezetés saját céljai eléréséhez.

Kulcsbeosztásban lévő bizalmi embereik megakadályozták a kormányzói parancs eljutását az erre az esetre felkészített hadseregparancsnokokhoz. Ellenparancsot adtak ki, amit szolgálati úton mint szubjektív mérlegelést nem tűrő parancsot, a katonai fegyelem értelmében mindenkinek teljesíteni kellett.

A kormányzónak két megbízott embere volt. Az 1. és 2. hadsereg parancsnokai. A németek bizalmi emberei ezzel szemben a parancskiadási mechanizmus minden kulcshelyén ott voltak és tevékenyen biztosították az árulók által kiadott hamis parancsok érvényesítését.

Így azután a honvédség nagy tömegeit a fegyelem és parancsteljesítés meghamisított jelszavával mintegy rabságukba ejtve a hitleri vezetés áldozataivá tették.

Az erőviszonyok egyenlőtlensége következtében a magyar érdek megvalósítására tett kísérlet elbukott. Az október 15-én kialakult rendkívüli, válságos és zűrzavaros helyzetben sok olyan katona volt, aki felismerve a helyzetet szembefordult volna Szálasi embereivel és a németekkel. Ez a szembefordulás az akkori helyzetben felülről jött parancsok teljesítésének szubjektív mérlegelését jelentette. Ez pedig esetenként az adott helyzetnek megfelelően a Szálasi emberekkal és a németekkel való fegyveres szembefordulás, a jogszabály szerint lázadás vagy a szolgálati beosztás és hely elhagyása (más egyetértőhöz való csatlakozás, bujdosás) szökésnek minősült.

A Szálasi embereivel, a németekkel szembeforduló honvéd tiszte-

ket letartóztatták, megsebesítették, megölték, hadbírótság útján kivégezték. Ilyenek voltak: Dálnoki Veress, Hárdy, Latorcai, Boér, Gyórfy és több más személy.

Ezeknek a helyesen cselekvő személyeknek csekély hatásuk volt a történésekre a németek alapos felkészültsége és az árulók gonoszsága miatt.

De mégis olyan példát mutattak, ami sok más személy egyetértését válthatta ki.

Az elmúlt évtizedek politikája miatt az 1944 októberi tragikus történelem során helyesen viselkedő, a magyar érdek megvalósítását segíteni akaró személyek körének feltárása és bemutatása olyan elutasításban részesült, hogy ma jóformán semmit sem tudunk róluk.

Áldozatok

Mint az előzőkben már írtam, a honvédek nagy tömegei kerültek a hitleri német érdekek rabságába.

Az áldozatok csoportjába tartoznak azok a nagy tömegek, akik mást nem tehettek, mint engedelmessé váltak elöljáróiknak. Tűzvonalban lévők, sebesültek, betegek, menetközben lévők, fegyveres vagy erkölcsi erőszakkal kényszerítettek. Ide számítanak a félrevezetettek, közönyösök és sok más változatba tartozók. Összességében mindazok, akiknek nem volt lehetőségük másképpen viselkedni, de nem vettek tevékeny részt Szálasi embereinek áruló működésében.

Árulók

Az árulók két csoportja alakult ki. Egyik a katonai vezetési piramis legfelső szintjén működő vezérkari tisztek között lévő német bizalmi személyek. Ezek azáltal, hogy megakadályozták a kormányzói parancsok eljutását az 1. és 2. hadserege parancsnokaihoz, a legfelsőbb katonai vezetőre tett hűségesküjüket szegték meg.

Az árulók második csoportját a katonai vezetés alacsonyabb fokozatán álló tisztek alkották. Esküszegésük abban nyilvánult meg, hogy katonai esküjükkel nem törődve, titkos társaságnak a Szálasi-féle nemzeti szocialista pártnak tagjaivá, segítőivé váltak még október 15. előtt. Vagy a Szálasi párt tagjaival együttműködtek október 15-én és ezt folytatták illetve a Szálasi párt tagjai sorába is beléptek.

Az árulóknak ez a két csoportja létszámra nézve nem volt túl nagy. Erejük vezető beosztásukból, szervezettségükből és a németek katonai támogatásából eredt.

A történéseknek volt olyan időszaka - néhány óra - amikor még nem érvényesültek sem az árulók által kiadott félrevezető parancsok,

sem az eseményekbe történő beavatkozásra felkészült német katonai és Szálasi-féle erők. A kormányzói rádiófelhívás elhangzása utáni holt idő múlását a kormányzói parancs visszatartásával és félrevezető parancsok kiadásával az árulóknak sikerült annyira meghosszabbítani, hogy ezalatt a német és Szálasi féle erők teljesen kibontakozhattak. Ezzel érte el a hitleri vezetés azt, hogy Magyarország egész területét a továbbiakban harctérre változtathatták.

A honvédség még élő 1944-beli tagjainak körében még ez ideig sem alakult ki egyetértő állásfoglalás az október 15-én kezdődött történésekkel kapcsolatban. Ennek egyik oka a katonai esküvel függ össze. Az áldozatok hatalmas tömegének semmi köze az eskü megszegéséhez. Ezek mást nem tehettek, mint engedelmeskedtek előljáróik parancsának.

Akik a továbbiak során a németek oldalán vívott harcokban estek el vagy kerültek orosz hadifogságba, éppen olyan hősi halottai és áldozatai a második világháborúnak, mint az október 15-e előttiak.

Tiszta és részleteiben is hiteles képet az október 15-én történekről összeállítani már nem lehet. A hazai feldolgozások az eddigi politikai körülmények következtében elfogultak és felületesek. A magyar érdek kidomborítását nélkülözik.

A honvédeskü szövege:

„Ünnepélyesen esküszünk a Mindenható Istenre, hogy Hadurunk, főméltóságú vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország törvényesen megválasztott kormányzója iránt hűséggel és engedelmességgel viseltetünk, Magyarországhoz és alkotmányához hűek leszünk, az ország törvényeinek engedelmeskedünk.

Esküszünk, hogy a honvédség tábormokainak és minden egyéb előljáróinak és följobbvalóinak engedelmeskedünk, őket tiszteletben tartjuk és védelmezzük, rendeleteiket és parancsaikat minden szolgálatban híven teljesítjük; alárendeltjeinkről mindig legjobb tudásunk szerint gondoskodunk, példaadásunkkal és minden erőnkkel rajta leszünk, hogy kötelességüket minden körülmények között becsületesen teljesítsék.

Esküszünk, hogy szent hazánkért minden belső és külső ellenség ellen, bárki legyen is az, mindenkor, mindenütt és minden alkalommal, ha kell, életünk és vérünk feláldozásával is, vitézül és férfiasan harcolunk. Csapatainkat, zászlóinkat, lövegeinket és egyéb harci eszközeinket el nem hagyjuk, és az ellenséggel soha a legkisebb egyetértésbe nem bocsátkozunk; haza- és nemzetellenes vagy oly irányzat szolgálá-

tába, mely a honvédség vagy az ország más fegyveres testületének fegyelmét aláásni igyekszik, nem lépünk; semmiféle titkos társulatnak tagjai nem vagyunk és nem leszünk; minden szolgálati titkot híven megőrzzük.

A hadicikkeket szem előtt tartva, mindig a haditörvények szerint, derék honvédekhez és jó hazafiakhoz illő módon viselkedünk, és így becsülettel élünk és halunk. Isten minket úgy segéljen! Ámen.”

1990

Nyugodjék békében Horthy Miklós - Portugáliában

Hónapok óta halljuk és olvassuk, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklósnak, Magyarország néhai őfőméltóságú kormányzó urának jelenleg Portugáliában nyugvó hamvait haza akarják szállítani és a kenderesi családi kriptában újratemetni.

A Magyar Nemzet március 9-i számában Kurcz Béla cikkében olvastuk: „A Magyar Tengerésztisztek Egyesülete és Kenderes önkormányzata eltökélte és szorgalmazza a hamvak hazahozatalát, szerintünk Horthy megérdemli, hogy életútja teljes legyen, Kenderestől Kenderesig tartson.”

Nyilatkozik a fenti cikkben Gosztonyi Péter, Svájcban élő történész is, aki könyvet is írt a kormányzóról. Szerinte Horthynak igenis itthon a helye, mihelyt az országban már nem lesznek idegen megszálló csapatok.

Horthy Miklós hamvainak hazahozataláról azonban ne a Svájcban élő Gosztonyi úr és ne a Portugáliában élő családtagok mondjanak véleményt, hanem azok, akik itthon voltunk és vagyunk a második világháború alatt és utána is.

A még élő magyarok százezreinek, akik 1944. október 15-ét és az utána következő szörnyű időket velem együtt végigélték, csak az lehet a véleményük: nyugodjék békében Horthy Miklós, ott, ahol eltemették. Hazahozatalával ne akarják felzaklatni az ország közvéleményét, mert ez nem családi ügy. De ne akarják kitenni Horthy síremlékét sem annak, hogy esetleg nemcsak virágot helyeznek eléje, hanem be is mocskolják.

Horthy Miklós ellen az elmúlt 45 évben nem a kommunisták hoztak fel vádakot, ahogy Gosztonyi úr írja, hanem a történelem. Utolsó

államfői tevékenységével Horthy Miklós olyan romlásba döntötte az országot, amit elfeledni soha nem lehet. Az ország talán csak a tatárdúláshoz hasonló pusztulásáért, sok százezer magyar haláláért, mint legfőbb hadúr, ő volt a felelős. Ezt a felelősséget a saját magáról írt könyvében maga is elismeri.

1944. október 15-én Horthy Miklós nem volt „vitéz”, de még következetes sem, nemhogy „kormányzó” lett volna. Ez a nap a legszörnyűbb napok egyike volt és marad a magyar történelemben. Emlékezzünk vissza a fájdalmas tényekre.

Szeged és Kecskemét kiürítése után Ceglédbercel állomásán álltunk száztengelyes katonai szerelvényel. A szerelvény elülső felén a Balkánról kiürített német csapatok voltak elhelyezve, harckocsikkal és katonai járművekkel. Én mint orvos-hadnagy magyar hadikórház részleggel voltam a vonaton Szegeden akkor már bent voltak a szovjet csapatok.

A déli órákban olvasta be a magyar rádió Horthy kormányzó felhívását, hogy Magyarország kilépett a háborúból, és fegyverszünetet kért a szovjet csapatoktól. Minden magyar fellélegzett, vége a háborúnak, nincs tovább halál és pusztítás. A háború folytatásának értelmetlenségét akkor már mindenki látta. A románok és bolgárok akkor már közel két hónapja kiléptek a háborúból.

A katonai szerelvény elülső felén a német csapatok is hallották a felhívást. Át is jöttek megbeszélni hozzánk, hogy mi legyen tovább. Én voltam az egyik tárgyaló magyar tiszt, tíz perc alatt megegyeztünk. A németek azt kérték, hogy a szerelvényt minden felszerelésükkel elhagyhassák és Németországba visszavonulhassanak. Ezt a kis létszámú, rosszul felszerelt magyar katonaság nemhogy megakadályozni, de még megzavarni sem tudta volna, természetes volt a gyors megállapodás. A németek a megállapodáshoz saját felsőbb parancsnokságuktól akartak engedélyt kérni, addig mindnyájan várokoztunk és vártuk az újabb híreket.

Pár óra múlva jött is az új hír. Sajnos, az egész magyarságra, az egész országra a legszomorúbb: vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr visszavonta a háborúból való kilépést bejelentő nyilatkozatát! És így folyt a háború tovább!

Állítólag Horthy és fia a németek fogságában volt és azok „kényszerítették” a kilépési nyilatkozat visszavonására!

Ez az, amiért tiltakozunk Horthy Miklós hamvainak hazahozatala ellen. Egy „vitéz” nem lehet kényszeríteni, az nem változtathatja meg szavát és parancsát óránként, az legfeljebb meghal, és akkor nemcsak vitéz, de nemzeti hős is lesz! Mert vannak és voltak hősök, nem is ke-

sze a Horthy-féle - csak a szovjetek felé való - kiugrást. Bizonyos, érthető, megmagyarázható okai ennek is voltak. Nem lehet ezt egyedül a németbarátságra hárítani. De egy biztos: ha Horthynak 1944 október 15-én sikerül a háborúból való kiválás, amit csak ő egyedül kísérrelhetett meg, mert más erre nem lett volna alkalmas, akkor Magyarország megmenekülhetett volna attól, hogy - Szálasi uralma alatt - még hat hónapig hadszíntér legyen és attól is, amit Goebbels doktor, német propagandaminiszter, a Das Reich című berlini lapban 1945. március 1-jei vezércikkében így fogalmazott: „Budapestnél Bécset védjük.”

És még valami!

Október közepén volt Moszkvában a Sztálin-Churchill találkozó. Itt jött létre az az úgynevezett „százalékos megegyezés”, amely hosszú időre eldöntötte a Balkán és a Duna-medence országainak jövőjét, illetve politikai hovatartozását a háború utáni korszakban. Október 11-én, Magyarország vonatkozásában Sztálin megegyezett Churchill-lel, hogy 50-50 százalékos lesz a befolyása a Nyugatnak és a Keletnek hazánkra. Pár nappal később, október 15. árnékában, abban a tudatban, hogy a magyar átállás kudarcra van ítélve, Molotov és Eden, Churchill külügyminisztere megváltoztatta ezt a formulát. Az oroszok arra hivatkoztak, hogy a Vörös Hadsereg kemény harcban áll Magyarországon, és nagyok a veszteségei, a befolyási arány megváltoztatását kérték, mégpedig 75 százalékot a szovjetek, és csak 25 százalékot a nyugatiak javára. Eden ebbe bele is ment. Kommentár felesleges.

1944. október 16. reggelére Horthy magára maradt a várban. Már csak hű testőrsége, Lázár altábornagy alatt tartott ki mellette. A realpolitikának engedve környezete befolyására (közben itt is, és többszörösen becsapták - a németek is, honfitársaink is...) engedett az erőszaknak és lemondott.

Nem tagadom: a háborúból való kiválás előkészítése során Horthy is követett el hibákat, de ezek messze eltörpülnek amellest, amit ez a 75 éves államfő - igen szorongatott helyzetben - a nemzet érdekében (és nem személyi vonatkozásban) 1944. nyarán beindított. Nem az ő hibája volt, hogy nem sikerült Magyarországot 1944. október 15-én a további háborús megpróbáltatásoktól megmenteni!

Azon kívül, amikor Horthy kormányzó - abban a reményben, hogy Miklós fia életét megmentheti - kormányzói lemondását Veessenmayer náci nagykövet nyomására aláírta - már minden el volt döntve. Ez ugyanis 1944. október 16-án történt. A front hallgatott, a magyar csapatok parancs nélkül „lábhoz tett fegyverekkel” várták, a nyilasok már Budapest birtokában voltak, és a fővárosi német csapatok biztosítása mellett készültek az október 16-i délutáni ünnepélyes bevonulásra, a

hatalomátvételre. Lázár testőrparancsnokot és katonáit ekkorra a németek már lefegyverezték. Horthy kormányzó esetleges öngyilkossága ebben az időben értelmetlen, illetve valóban olcsó hősködésnek tűnhetett volna. A történelem előtt is.

Ideje lenne, ha 1944. október 15. története a bel- és külföldi források segítségével az igazság tükrében kerülne mielőbb feldolgozásra.

Dr. Gosztanyi Péter Svájc
Magyar Nemzet, 1991. május 8.

Egy vélemény az 1944. októberi történeésekről

Mindezek ismeretében különösen fontos megvizsgálni az 1944-es esztendő eseményeit és döntéseit, és a lakosság viszonyát ezekhez.

Az államfő és a kormányelnök tudta, hogy a háborút elvesztettük. Kapcsolatokat kerestek a szövetséges hatalmakkal. Abban reménykedtek, mert ezzel hitegették őket, hogy egy balkáni partra szálló hadművelet esetén a magyar haderő, ha kell, fegyveresen, kapcsolatot keres és talál az angol-amerikai alakulatokkal. Ez a remény nem vált valóra, az 1944. júniusi normandiai hadművelet eldöntötte a kérdést. Most már csak a szovjet-orosz hadsereggel lehetett együttműködni, az járt közel az ország határaihoz. Ezért a kormányzó, noha az ország 1944. márciusa óta német katonai megszállás alatt volt, 1944. kora őszén kapcsolatot talált Moszkvával és elhatározta, hogy október 15-én bejelenti kilépésünket a háborúból.

A német hírszerzésnek nem volt nehéz dolga e terv nyomára jönni. A kiugrási előkészületeket végző budapesti tábornokot, Bakay Szilárdot elfogták, majd elrabolták a kormányzó Miklós fiát; az államfőt pedig családotostul fogolyként Németországba vitték. Nem tisztázott, hogy a kormányzó kényszer hatására jogszerűen adta-e át a hatalmat Szálasi Ferencnek, illetve, hogy pontosan milyen feltételekkel és körülmények között, mi történt. De ez kevésbé fontos, mert a magyar közvélemény mind a mai napig nem foglalkozott a tragédia igazi okával: a magyar vezérkar (döntő részének) árulásával. És itt tapintunk ismét egy, úgy látszik, örökletes nemzeti betegségünkre - lásd az obstrukciós botrányokat 1914 előtt, majd az 1918-as társadalom bénult tehetetlenségét.

Bármiképp cselekedett is a kormányzó, mint legfelsőbb hadúr, egyet-

értett-e azzal a fölesküdt katonával vagy nem: parancsát végre kellett hajtani. Jellemző azonban, hogy noha a lakosság a kormányzói szöveget lelkesedéssel fogadta, az államfő eltávolításának hírére napirendre tért a dolog fölött. A hadsereg vezetői pedig kevés tiszteletről méltó kivétellel, egyszerűen nem vették tudomásul a parancsot. A vezérkar főnöke közölte, hogy az érvénytelen és folyt tovább a háború. Egy éveken át tartó folyamat végeredménye bukkant most elő robbanásszerűen: a hadsereg ügyet se vetett a kormányzóra, esküjét se vette komolyan, - irányadó vezetőjének a német hadvezetést tekintette! Horthy kormányzó végzetes jóhiszeműsége megbosszulta magát; ő, a császár és király egykori adjutánsa, a régi cs. és kir. katonakereszt neveltje, el se tudta képzelni, hogy az általa 1920-tól kezdve felépített hadsereg hozzá hűtlenné váljon. Márpedig ez történt. A szegezi ezred, mely a kormányzó nevét viselte, és amelyet leghűségesebbnek tartottak, nyilas karszalaggal vonult a Várba a kormányzó eltávolítására. Nem akadt tábornok, aki a fővárosban és környékén kezébe vette volna a parancsnak megfelelő irányítást. Tény tehát, hogy a magyar hadvezetés az államfő akarata ellenére folytatta az immár értelmetlen vérontást. Helyzetüket megkönnyítette a lakosság rettegése a közeledő oroszoktól. Ma is divatos érvelés, hogy mi más történhetett volna, igyekezni kellett, hogy az ellenséget feltartóztassák: vagyis a német parancsnoknak rabszolgai alázattal engedelmessé magyar hadvezetés hazafias érdekből cselekedett, a honmentés jelszavával melőzhetőnek ítélve az államfő parancsát.

A Don környéki és kaukázusi harcokban a magyarnál sokkal nagyobb erővel - és eredményesebben! - harcoló román hadsereg az adott pillanatban, a kapott parancsra habozás nélkül, egységesen fordult szembe a németekkel és a szovjet-oroszok oldalán folytatta a harcot a magyarok ellen, huszonöt éven belül immár másodszor szállva meg Magyarországot nagy részét.

(Nemeskürty István: Meddig várjunk? Bp. 1996.)

„Helyszíni tudósítás” a Budapesti Rádió német megszállásáról 1944. október 15-én

Az 1944. októberi Magyar Tragédia történéseiről sokféle írás olvasható. De olyan „helyszíni tudósítás”, amelyet riporter készített az általa látott, észlelet és átélt eseményekről ezideig még nem jelent meg.

Az ausztráliai Magyar Élet Hungarian Life 1988. évi számaiban olvasható az „Egy rádióbemondó emlékezik” című sorozat. Írója Deseő Walter*, a Budaepst-i Rádió korabeli bemondója élethűen jeleníti meg a múltat. Írásának történelmet népszerűsítő jellege miatt érdemes szó szerint idézni ezt az elkésve megjelent „helyszíni tudósítást”.

*Deseő Dezső Walter 1948 óta külföldön, 1950-től Ausztráliában él. Rádióbemondó, rádió műsor szerkesztő, újságíróként ma is tevékeny tényezője az ausztráliai magyar kulturális életnek.

Deseő Walter naplójából III.

Magyarország 1944. októberében a teljes felbomlás stádiumában volt. Azország harctérre vált, mindenféle „rohamcsapatok” és „ellenálló mozgalmak” alakultak. A Lakatos-kormány kinevezése után nem volt kétséges, hogy Horthy kormányzó különbékére készül a szövetségesekkel. Csobánkán, a főváros szomszédágában, Szálasi Ferenc a németek támogatásával nyilaskeresztes kiképzőtábort állított fel.

1944. október 15. az újkori magyar történelem egyik legdrámaibb napja volt. A nyilas hatalomátvétel első lépése a Rádió birtokbavétele volt. A közönség egész nap lélegzetvisszafojtva ült rádiókészüléke mellett, s míg a hangszóró szüntelenül indulókat harsogott, senki sem sejtette, hogy mi játszódik le a Sándor utcai stúdió épületében, Én szemtanú voltam.

Előző este éjfélig voltam szolgálatban, kettő körül kerültem ágyba, így későn keltem. Budapest felhős, esőre hajló, szomorú napra ébredt. A késő délután sorra kerülő „Hangképet a vasárnap sportjáról” című műsor számára tizenöt perces hangképsorozatot kellett készítenem egy labdarúgó mérkőzésről, amely két órakor kezdődött a Beszkárt-pályán. Az egyik csapat a Gamma volt, a másikra bizony nem emlékszem és közvetítési naplómban nem szerepel, miután ez a felvétel már nem került lejátszásra. A technikusokkal abban állapodtunk meg, hogy fél

egykor indulunk a stúdióból.

Budapest lakosságának fantasztikus hírszerző szolgálata volt. A város apraja-nagyja tudott mindenről akkor is, ha az újságok nem írták, a rádió nem mondta. Így mindenki tudta, hogy egy héttel előbb Otto Skorzeny vezetésével a fővárosba érkezett a német SD (Sicherheitsdiens) egy elit csoportja. Skorzeny neve előző évben vált világszerte ismertté, amikor Mussolinit kiszabadította Gran Sasso-i fogásából. Három nappal Pestre érkezése után Bakay altábornagy, Budapest városparancsnoka eltűnt. Késő éjszakáig dolgozott hivatalában és csaknem éjfél volt, amikor hivatali kocsjával megérkezett az Astoria szálló elé, ahol akkor lakott. Szárnysegédje kíséretében kiszállt és a sűrű ködben elindult a szálló ajtaja felé. A sofőr futó lépéseket hallott, majd egy mellékutcából egy autó indulását. Másnap egész Budapest tudta. Azt is, hogy ki volt az emberrabló.

Ezen a sorsdöntő vasárnapon, október 15-én reggel tíz órakor Skorzeny emberei megsebesítették, elfogták és elhurcolták ifj. Horthy Miklóst, a kormányzó fiát. A fiatal Horthynak egy Eskü úti magánlakásban titkos találkozója volt Tito ügynökeivel. Itt támadták meg a németek. Horthy revolvért rántott és védekezett. A lövés zajára az egyik szobából berohantak az őt kísérő testőrök, a másiktól az SS-katonák. A fiatal Horthy megsebesült, az egyik testőr meghalt, több SS-katona megsebesült és a budapesti Gestapo helyettes parancsnoka sebeibe később bele is halt. A fiatal Horthyt végre lefegyverezték, de továbbra is olyan elszántan védekezett, hogy végül is egy perzsaszőnyegbe csavarták be és úgy vitték le az SS-csapat autójába. Mint említettem, ez tíz óra körül történt. Én fél tizenkettőkor hallottam részletesen a villamoson, útból a stúdió felé.

A Rádióban szokatlan kép fogadott. Vagy másfél századnyi fegyveres katonaság nyüzsgött a stúdió udvarán. K. Halász Gyula műsorigazgató egyenruhában izgatottan tárgyalt az udvar közepén néhány tiszttel. Egy őrmester géppuskát helyezett tüzelőállásba az egyik emeleten, pontosan a főkapuval szemben. A rádiósok izgatottan kérdezősködtek a szokatlan intézkedések oka felől, de a különböző, egymástól eltérő válaszokból nem lettek okosabbak. Minél többet kérdeztek, annál kevésbé tudták, hogy tulajdonképpen ki ellen is irányul a védekezés, és hogy vajon ez a katonaság egy esetleges puccs megakadályozására, vagy éppen annak végrehajtására szállta meg az épületet. Senki sem tudott biztosat. A műsor egyelőre még zavartalanul folyt, de éreztem, hogy ez a nap aligha fog „műsorváltás” nélkül elmúlni.

Dél felé a főbejárat előtt gépkocsi állt meg. Bereczky bácsi az öreg portás, első világháborús huszárőrmester, szolgálatkészen kinyitotta a

kocsi ajtaját, melyből nagy meglepetésre Hlatky Endre, a Rádió elnöke és Hável Béla alelnök szállt ki. Vasárnap nemigen szoktak bejönni hivatalukba, s érkezésüknek ezért a Rádióban mindenki különös jelentőséget tulajdonított.

Korán érkeztem, várnom kellett a technikusokra, hogy lejöjjenek az emeletről felszerelésükkel és elindulhassunk. Leültem a Szőts-csarnokban és rágyújtottam. Az V. számú stúdióban Mátrai-Betegh Béla készülődött „Vasárnapi króniká”-ja felolvasására. Az ajtó még nyitva volt és amikor felnézett, beszóltam: „Szervusz Béla, hogy vagy?” Mosolyogva válaszolt: „Idegesen, mint mindig.” Ekkor kinyílt a VI számú stúdió ajtaja, ahol az előző műsor éppen befejeződött és megjelent Tavasz Sándor, az ügyeletes bemondó, hogy bekonferálja Bélát. Ebben a pillanatban az emeletről levezető lépcsőn feltűnt Hlatky elnök és Hável alelnök. Hável benyitott a stúdióba. „Az adás elmarad, adjatok szünetjelet. Tavasz, kérlek, gyere ki egy pillanatra...” - mondta. Kint a Szőts-csarnokban az elnök kéziratot nyújtott át fiatal kollégámnak. „Olvasd át” - mondta halkán. A szpíker átfutotta az első sorokat, hirtelen elsápadt, s kezében remegett a papír. „Vállalod?” - kérdezte Hável. „Vállalom” - hangzott a válasz.

A hosszú, kínos percek óta tartó szünetjel hirtelen elhallgatott. Tavasz útközben meglazította nyakkendőjét, szólt Mátray-Beteghnek, s míg az gyorsan felállt és elhagyta a stúdiót, felhajtott egy pohár vizet, majd becsukta az ajtót, aztán lenyomta az „indulás” feliratú gombot. Kigyulladt a piros lámpa s a következő pillanatban Horthy Miklós szövegét sugározta a budapesti rádió. Mátra-Betegh Béla leült mellém, s míg százezrek hallgatták a bemondó izgalomtól remegő szavát, kint a folyosón Hlatky és Hável sápadtan, cigarettázva sétáltak fel és alá, az egész épületet megszállva tartó katonák pedig betöltött fegyverrel álltak őrt.

Az eredeti elgondolás szerint a Kormányzó maga olvasta volna fel a proklamációját. E célból vasárnap reggel kellett volna a Rádió műszaki osztályának a vonalat a Várba kivezetnie. Ezt a tervet azonban az utolsó pillanatban megváltoztatták, attól tartva, hogy azt elárulják és a németek megakadályozzák a proklamáció felolvasását. Így a Rádió két vezetője vette át a kormányzótól a kéziratot és hozta a Várból egyenesen a stúdióba.

A proklamáció elhangzása után indulókat játszott a Rádió, én pedig a műszaki emberek társaságában kocsiba ültem, hogy kihajtsunk a pályára. Szótlanul ültünk egész úton. A pályán a lelátók üresen tátongtak. Talán ezer néző sem volt. Alig kezdődött el a mérkőzés és én a pálya szélén álltam a mikrofonnál, amikor egy rendőrtiszt és egy gya-

logos tiszt közeledett felém. Mindkettő bal karján nyilaskeresztes kar-szalag. Miután a közvetítés nem egyenesben ment, hanem csak hangképeket készítettem hangszalagra, leállítottam a felvételt és rájuk néztem. „Legjobb lesz, ha abbahagyják a közvetítést és visszamennek a stúdióba” - mondta az egyik. „Miért, mi történt?” - kérdeztem. „A volt Kormányzó fegyverletelési parancsa érvénytelen. A Nemzetvezető parancsot adott a harc folytatására. Kitartás! Éljen Szálasi!”

Miután a technikusoknak jó időbe telik, amíg leszerelik a vonalakat, úgy döntöttem, hogy villamossal megyek vissza a stúdióba. Egy megbolygatott méhkas temetőnek tűnik ahhoz képest, ahogy Budapest abban az órában kinézett. Emberek ezrei rohantak mindenfelé, csüngtek a villamosokon és az utcák tele katonákkal, németekkel, harcosokkal és nyilas suhancokkal. A Rákóczi úton leszálltam és az Eszterházy utcán át közelítettem meg a Sándor utcát. Éppen e két utca sarkára értem, amikor puskalövés zaja verte fel a környéket. a kiállított őrszemek lélekszakadva rohantak be a kapualjba, s mögöttük döngve csapódott be a hatalmas tölgyfaajtó. A következő pillanatban katonai tehergépkocsi közeledett őrült iramban a Rákóczi út felől a Szentkirályi utcán. Éles kanyarral befordult a Sándor utcába és a hirtelen fékezéstől nagyot zökkenve, pontosan a Rádió kapujával szemben állt meg, tőlem mindössze negyven méternyire. Beugrottam az első kapualjba és így lettem közeli szemtanúja a Rádió elfoglalásának. A kocsiról rohamsisakos német katonák ugráltak le. Egy szempillantás alatt két folyósórót helyeztek el a járdára, aztán valamennyien a Stúdióval szemközti oldalon álló házak kapualjaiba húzódtak. (Vagyis közvetlenül mellettem.) A következő pillanatban eldőrdültek a fegyverek, s a Stúdió ablakai csörömpölve hullottak a kövezetre. A járókelők még fel sem ocsúdtak és csak annyi idejük volt, hogy a kapu alá húzódjanak, amikor kézigránát-köteg vágódott a Stúdió kapujához, s hatalmas robbanás rázta meg a szomszédos házak falait. A gomolygó füstfelhő leple alatt előrszegezett puskával a német egység benyomult a Rádióba. Az a magyar különítmény, amelyet pár órával ezelőtt az udvaron láttam, háromszorosa volt ennek a német osztagnak. Vártam az ellenállást, vártam a Rádió védelmét, vártam, hogy az ablakba helyezett géppuska lemészárolja a támadókat. Hiába vártam. Egyetlen kis pukkanást hallottam csupán. Bereczky bácsi kiállt az udvar közepére és pisztolyával rálőtt a németekre.

A környező házak lakói ijedten húzták le ablakaik redőnyeit és legtöbbjük a légópincékbe rohant, de a nagy robbanást nem követte már egyetlen puskalövés sem. Amikor a járókelők néhány perc múlva előmerészkedtek a kapualjából, a Sándor utcában már minden csendes

volt, s a Stúdió két sarkán ismét ott álltak a fegyveres őrszemek, csak ezúttal már nem magyarok, hanem németek.

Hogy mi történt, csak később tudtam meg. Röviddel azután, hogy fél egykor kihajtottunk a Stúdióból, a Mária Terézia laktanya jelentkezett telefonon. Az őrség parancsnokát kérték a készülékhez. „Századával azonnal vonuljon be!” - hangzott a drót másik végéről. Néhány perc múlva a Rádió megerősített őrsége felsorakozott az udvaron és parancsnoka vezetésével kivonult a Rádióból.

Jellemző a Stúdióban uralkodó zűrzavaros, hogy senkinek sem jutott eszébe, hogy a parancsot telefon-visszahívással ellenőrizze. Hogy a telefonutasítás hamis volt, és hogy nem is a Mária Terézia laktanyából jött, csak akkor derült ki, amikor már késő volt. A Rádió épületében mindössze néhány hiányosan felszerelt és rosszul kiképzett önkéntes maradt.

Kiléptem a kapu alól, és a kihalt utcán elértem a villamosmegállót. Felszálltam az első Buda felé döcögő villamosra és otthon bekapcsoltam a rádiót. A nyilas indulók harsogását csak időnként szakította meg egy ismeretlen hang: Beregfy vezérezredes azonnal jöjjön Budapestre!

1996. március 22.

Latorczay Lőrinc igazsága

Kevesek által ismert, a magyar történelem oly gyakran előforduló ellentmondásaira mindenképpen jellemző esetet szeretnék a nyilvánosság elé tární. Vitéz Latorczay Lőrinc ezredesről lesz szó.

Az ezredes Horthy Miklós kormányzó feltétlen híve volt. Erről tett tanúbizonyságot 1944. október 16-án is, amikor nem volt hajlandó felesküdni az előző napon, a németek által támogatott puccs révén hatalomra jutott Szólasira, hanem ellenállásra buzdította a budapesti Zách utcai laktanyában a parancsnoksága alatt álló egységet. Nyilas tisztjei hasba lőtték parancsnokukat, akit vérbe fagyva vittek kórházba. Ott megmenették az életét, de többé nem hallottak róla. Évtizedek múlva derült ki, hogy vitéz Latorczay Lőrinc ezredest a Miskolci Népbíróság 1947-ben hozott ítélete alapján 1948. október 6-án kivégezték. A vád az volt, hogy az 1919. évi tanácskormány bukása után a megyében nemzetvédelmi tisztként működött. Akkor még Szim volt a neve, a Latorczay nevet vitézzé avatásakor vette fel. nemzetvédelmi tisztí működése miatt emeltek ellene vádat 28 évvel később. Latorczay ezredes azok közé a főtisztek

közé tartozott, akik komolyan vették a legfelsőbb haduruknak tett esküt, és mindvégig kitartottak mellette. Magatartásával felsorakozott Kiss János, Tartsay Vilmos, Nagy Jenő, Almássy Pál és Kéri Kálmán mellé. Mindezt azonban nem vették tekintetbe, hanem aligha okadatolt, egyébként is elévült bűncselekmények miatt népbíróság elé állították.

Tekintettel arra, hogy számos egykori katonatisztet rehabilitáltak, úgy ítélem meg, hogy az 1944-ben a nyilasokkal szembeszálló Latorczay ezredes rehabilitálása időszerű. Ezért 1992 decemberében megkerestem Für Lajos honvédelmi minisztert. Ismertetve a fentieket arra kértem, hogy vizsgálta meg az ügyet, és intézkedjék legjobb belátása szerint a postumus rehabilitálás érdekében. Levelemre Nemes László ezredes, a HM szociális és rehabilitációs osztályának a vezetője válaszolt. Közölte, hogy a rendfoki rehabilitációt szabályozó honvédelmi miniszteri utasítás szerint, ha valaki ellen jogerős bírói ítélet született, rendfokozati rehabilitációjára csak az ítélet semmissé nyilvánítását követően kerülhet sor. A HM a semmissé nyilvánítást hivatalból nem kezdeményezheti, ezért arra kér, hogy forduljak néhai Latorczay Lőrinc ellen eljáró bírósághoz, és kérem az ítélet semmissé nyilvánítását, majd küldjem meg a HM-nek az erről szóló dokumentumot. Mi mást tehettem volna ezután, mint azt, hogy Balsai István igazságügy-miniszterhez forduljak. Megismételtem mindazt, amit előző levelemben írtam, és csatoltam az arra adott válasz másolatát. Szinte postafordultával kaptam a büntetőjogi és kegyelmi ügyosztály vezetőjétől, dr. Kahler Frigyesztől a választ. Megerősítette, hogy Latorczay Lőrincet a Miskolci Népbíróság ítélete alapján 1948-ban kivégezték, és közölte, hogy megkereste a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei bíróságot az iratok felkutatása és megküldése miatt. Akkor ismét értesíteni fog. Néhány hét múlva érdemi választ is kaptam. A Miskolci Népbíróság 1947. évi lajstromában megtalálható ugyan Latorczay (Szim) Lőrinc neve, utalás is van az ügyirat számára, de az iratanyagban semmi sem található, ami rá vonatkozik.

A kör ezzel bezárult. Kénytelen vagyok azt hinni, hogy valamikor, valahol, valaki kiemelte a Latorczay Lőrinc-re, az ellene folytatott népbírósági eljárásra vonatkozó iratokat és elrejtette, esetleg megsemmisítette azokat. Magam nem tudok többet tenni az elmondottaknál. Talán élnek Latorczay Lőrinc leszármazottai, rokonai, akik felléphetnek rehabilitálása, 1944-es érdemeinek utólagos elismertetése érdekében. Ha netán olvassák e sorokat, szívesen rendelkezésükre bocsátom idevágó levelezésemet. Bár - úgy vélem -, az eset van olyan érdekes, hogy akár az Igazságügy-minisztérium, akár a Honvédelmi Minisztérium hivatalból foglalkozzék velem.

Dr. Del Medico Imre Budapest
Új Magyarország 1993. március 16.

Az Új Magyarország március 16-i számában olvastam Latorczay Lőrinc igazsága című olvasói levelet. Ezt az időszerű írást szeretném néhány gondolattal kiegészíteni.

Az 1944. október 15-i történésekkel foglalkozó irodalomban ismeretes Latorczay Lőrinc neve. Azonban a vele kapcsolatos írások főleg azt domborítják ki, hogy feltétlenül híve volt a kormányzónak. Az akkori magyar tragédia szempontjából sokkal fontosabb az a kérdés, hogy vajon mi volt az értelme a hűségének. 1944. október 15-én arról volt szó, hogy a magyar föld 10 milliányi lakosával harctérre, vagy csak a szovjet hadsereg átvonulási területévé váljék-e a német határ felé?

A harctér és az átvonulási terület között óriási különbség van. Aki ezen a napon Szálasit támogatta önként, az a magyar föld harctérre válását segítette elő. Aki az áruló parancsnok ellenére, önként szembe fordult Szálasii hatalmával, az az ártatlan magyar népnek a harctér borzalmainak való kiszolgáltatását kísérelte megakadályozni.

Latorczay Lőrinc önszántából, a szolgálati úton kapott áruló parancs ellenére, kezében fegyverrel, életét kockáztatva fordult szembe a Szálasii hatalommal. A sok milliányi ártatlan magyar létérdekéért vívott harcban bukott el a túlerővel szemben.

Ez Latorczay Lőrinc igazsága. Ez az, amit megtagadtak tőle mind a mai napig.

Isépy Dezső
Új Magyarország 1993. április 3.

Egy ezredes két halála

Latorczay Lőrinc ezredest és két tisztjét 1944. október 15-én a nyilasok lelőtték az Andrassy-laktanyában, mert a fegyverszüneti proklamáció szellemében akartak eljárni.

Ezt a sommás mondatot (a szó- és a mondatszerkesztés apróbb-nagyobb változásaival) jó néhány történelmi műben megtaláltam. Az emberben könnyen feltámad a gyanakvás: hogy is volt ez? Meg aztán: mit ér egy ilyen mondat - filmben? A láthatatlan „narrátor” elmondaná, s közben látni lehetne az Andrassy-laktanyát. Esetleg Latorczay Lőrinc fényképét. Vagy a sírját. De ehhez mindenekelőtt fel kell kutatni az ezredes hozzátartozóit, barátait, beosztottjait.

Viszonylag könnyű volt megállapítani, hogy 1944-ben Latorczay m.

kir. 3. gépkocsizó lövész pótezred parancsnoka volt. Felhívásunkra többen is jelentkeztek, közülük hárommal beszélgettem. Dr. Arató Ferencsel, az Országos pedagógiai Intézet és Múzeum főigazgatói szobájában; Badiny Gyula nyugdíjas agrármérnökkel soproni, Kóti Istvánnal, a Magyar Nemzeti Bank Békés megyei fiókjának nyugdíjas igazgatójával békéscsabai lakásán. 1944-ben egyikük tartalékos hadnagy volt, a másik kettő meg tartalékos zászlós. Szakaszparancsnokok mindhárman. Vidékiek. Szegény családok fiai. Nagyjából azonos évjáráthoz tartoznak - nagyjából azonos vágyakkal, reményekkel és szorongásokkal. Így hát feleslegesnek vélem, hogy mindenkor pontosan jelezzem: melyikükkel készült interjúból idézek, feltéve, hogy az információk egybevágóak.

- Miféle ezred volt ez tulajdonképpen?

- Elitalakulata volt a honvédségnek. Illetve az elitalakulatnak az ikre. Tessék elképzelni, hogy létezik egy bizonyos alakulat, amely azonban kint van a fronton. Igen ám, de szükség volna rá itthon is. Ezért létrehozzák ugyanannak az alakulatnak az „ikrét”, amely csak póttjellegű volt, kisebb létszámmal és gyengébb fegyverzettel. A mi esetünkben azonban nem így volt. A fronton levő hasonló alakulatoktól teljesen függetlenül, 1944 nyarára hat gépkocsizó lövészzászlóaljat szereltek föl. A 3. ezredhez tartozott a Kassán állomásozó IV zászlóalj, az Ungváron álló V. zászlóalj és a Munkácson levő VI zászlóalj. Nekünk tehát - az V. zászlóaljnak - Ungvár volt az állomáshelyünk, ott volt az ezredparancsnokság is.

- Eszerint nyilván létezett I., II III zászlóalj is.

- Ezek Budapesten és környékén voltak elhelyezve; az 1. gépkocsizó lövészezredet alkották. A 2. ezred kint volt a fronton. A 3. ezred mi voltunk. Az 1. és a 3. ezred nagyon közeli kontaktusban volt. A tisztek, sőt többnyire még a tiszthelyettesek is ismerték egymást. Például a tartalékos tiszti iskola is közös volt. Egyébként viszonylag korszerű felszerelésünk volt. Győrben gyártott Botond gépkocsik, Schwarzlosa típusú gépfegyverek, amilyeneket már az első világháborúban is használtak, de azért ezek komoly fegyverek voltak. Géppisztoly, de nem minden egységnél. Aknavető, kisebb páncéltörő ágyú. A kassai zászlóaljnak 15 kisebb méretű harckocsija is volt. Városi, utcai harcban jók lettek volna.

- A létszám?

- Arató Ferenc szerint 800-1000 fő lehetett, Kóti István szerint 300-400 fő.

- A parancsnok?

- Latorczay Lőrinc ezredes. És a név elhangzásakor megfagy a leve-

gő.

Kiderül: 1944. október 15-én az ezredest valóban Szálasi hívei lőték le. A Verebély-klinikára szállították, rövidesen felgyógyult. Aztán Latorczay (eredetileg Szim) Lőrinc ezredest, aki 1892-ben Munkácson született, a Miskolci Népbíróság 1948-ban halálra ítélte. Miskolcon és környékén sokan emlékeztek rá: 1919 augusztusától 1922-ig a „7. honvéd körlet területén működő katonai nyomozó osztály” parancsnoka volt, főhadnagyi rangban. osztályát annak idején „Szim-szanatóriumnak” becézték és a „Szim-különítmény” emlegetésére sokak hátán még ma is végigfut a hideg. (A Népbíróság bizonyítási eljárásának részleteit egyelőre nem ismerem, de itt elegendő a pontos tény leszögezése: Latorczayt halálra ítélték és kivégezték. A bíróság nem talált enyhítő körülményt.)

- Az ezred tisztjei mit tudtak Latorczayról? A múltjáról?

Badiny Gyula: - Mi tudtuk azt, hogy valamikor Szim Lőrincnek hívták, hogy Horthynak közvetlen híve és bizalmasa, hogy nem értett egyet a nyilasokkal.

Arató Ferenc: - Latorczay nem a dzsentri katonák közé tartozott. Úgy tudtam, hogy eredetileg tanító volt, az első világháborúban eljutott a tartalékos hadnagyi rendfokozatig. Hallottuk azt is, hogy az 1919-es cselekményeiért Horthy legszűkebb és legbizalmasabb csoportjához tartozott. A tiszti étkezdeben olyanokat lehetett hallani, hogy szabad bejárása volt Horthy kabinetirodájába.

Egyébiránt 1944. október 15-én be is bizonyosodott, hogy Latorczay teljes következetességgel tartott Horthyval. Ahogy 1919-ben az ellenforradalomban, a fehérterror idején, ugyanúgy 1944-ben is, amikor az addigi uralkodó rendszernek a közelgő békeidőre való (akárcsak részleges) átmentése napirendre tűzte a németekkel való szembefordulást. Ami őt, az ezredest illeti: valószínűleg sosem foglalkozott „politikus” gondolatokkal. Egyetlenegyvet vett komolyan: a katonaeszkűhöz való hűséget. Kiváltképp, hogy ez az eskü ahhoz a Horthy Miklóshoz fűzte, aki lehetővé tette számára, hogy tartalékos tisztből (Ludovika nélkül!) ezredes lehessen. És tegyük gyorsan hozzá: az eskűhöz való maradéktalanul következetes hűség azon az októberben 15-én nem volt éppen általános...

- Mikor került az ezred Budapestre?

Arató Ferenc és Badiny Gyula szerint 1944 augusztusában, addig Ungváron folyt a kiképzés.

Kóti István: - Ungvárról 1944 augusztus végén helyezték fel a zászlóaljunkat Budapestre, amikor a románok kiléptek a háborúból.

Más források szerint: az ezred két zászlóalja az Andrásy-laktanyá-

ba került, egy zászlóalj pedig Aszódra. Még egy - ellenőrzésre váró - információ: október elején az egyik zászlóaljat a szolnoki frontszakaszra vitték, a fővárosban csak két zászlóalj maradt.

- Tudtak-e valamit a Budapestre helyezés okáról, céljáról?

Erről nem tudtunk. De a tisztársaimmal történt beszélgetések során azt a következtetést szűrtük le, hogy talán azért helyezték fel éppen Latorczay alakulatát, mert ő közel állt Horthyhoz. Talán Horthy kormányzó védelmére.

A budapesti laktanyaéletről:

- „Összetartás” volt elrendelve. Tehát sem kimenő, sem eltávozás. Tiltott volt az érintkezés a lakossággal. A laktanyán belül rendszeres harci kiképzés folyt, időnként kivonultunk a rákosi gyakorlótérre.

- Zárt körben éltünk. A lakosságtól szinte hermetikusan elzárva.

Mi erre nem is nagyon kerestük a magyarázatot. Megszoktuk, hogy Latorczaynak kemény parancsai voltak és az embernek tartania kellett magát a parancshoz, legénységnek-tisztnek egyaránt. Nem is volt mindig megmagyarázható egy-egy parancs annak, aki utánagondolt... Én emlékszem, azzal magyaráztam a szigort, hogy Latorczay harcképes állapotban akarja tartani az alakulatát. Megjegyzem: a legénységnek is, a tisztikarnak is többsége vidéki volt, ezért sem okozott különösebb fel-tűnést, hogy a laktanyában bent kellett maradni.

Latorczay már Ungváron is olyan ember volt, hogy... Egyszer a tiszti étkezdében kifakadt, hogy nem érti: miért félnek tőle a fiatalabb tisztek? Félték tőle, ez az igazság. Szabadságra se nagyon engedte el az embereket. Ment valaki kihallgatásra, hogy gyereke született, szabadságot kérne. Mire Latorczay: „Maga civilben bába? Szüléshez bába kell!” Egyszer, eléggé zárt szellem uralkodott.

Pesten mi voltunk a „mennybemeneteli különítmény”. A becenév onnan eredet, hogy a feladataink közé tartozott, különösen az első időkben, hogy amikor bombázás volt, akkor mi lezártuk a bombázott részeket, karhatalmi gyűrűt vontunk. Mert voltak későbbi gyújtásra időzített bombák, azokat előbb hatástalanítani kellett. A lakosságot védtük az ilyen bombáktól.

Ebből következik, hogy a Latorczay-ezred a budapesti városparancsnoksághoz tartozott, amelynek közvetlen felettese a budapesti I. Hadtest parancsnoka, 1944. augusztus 1. óta: Bakay Szilárd altábornagy. Amikor szeptember 10-e táján Horthy körében megérlelődik a háborúból való kiugrás szándéka, Bakay altábornagyot bízzák meg a Vár, illetve a főváros védelmének megszervezésével. Máig is vitatott kérdés: milyen volt a német és a magyar alakulatok közötti erőviszony amaz október 15-én? Jó volna, ha pontosabb képünk lenne arról: mi-

lyen, s mekkora magyar erők állomásoztak a különböző fővárosi és Budapesthez közel fekvő laktanyákban, iskolaépületekben? (A német erőket és viszonylagos gyöngeségüket német iratokból elég pontosan ismerjük.) Az eddigiekből mindenképpen kiviláglik, hogy Bakay altábornagynak volt legalább egy jól „kézben tartott” ezrede: a 3. gépkocsizó lövészezred.

- Egyszóval: karhatalmi feladatok, összefüggésben a légitámadásokkal. És ezenkívül?

- Voltak riasztások. Például október első napjaiban. Akkor a Gellérthegyret szálltuk meg, azzal a tájékoztatással, hogy nyilas támadás várható. Éjszakára voltunk ott. Fönn a Gellérthegyen német légvédelmi tüzerek állomásoztak, akik szörnyen megijedtek a mi fölvonulásunktól, mert Romániában átéltek már egy átállást. Ilyesmitől tartottak.

- Egy kora estén parancsot kaptunk: Riadó Fölszerelni! Gépkocsira! A Citadellán foglaltunk készenléti állást. A kivonult alakulat nagyságát pontosan megmondani nem tudom, mivel én, mint szakaszparancsnok, csak nagyon szűk területen mozogtam. lehet, hogy az egész zászlóalj kint volt. Meglepetésszerű volt a kivonulás, nem láttuk az értelmét. Mert ha éjszakai gyakorlat lett volna, hát legalább a tiszteket felkészítik.

- Éles lőszerezellek voltak ellátva?

- Igen.

- Ez szokás volt a gyakorlatoknál?

- Csakis éleslövészet esetén.

Egy vagy két héttel 1944. október 15-e előtt Bakay Szilárd altábornagy bizalmas hírt kapott arról, hogy Zách utcai laktanyában szélsőjobboldali katonák puccsra készülődnek. Az egyik éjjelen a Városparancsnoksághoz tartozó egység vette körül a laktanyát, letartóztatták a puccsközpontot. Vajon az V. gépkocsizó zászlóalj különös riasztása ezzel az eseménnyel függött volna össze? Egyébre aligha gyanakodhunk. S jegyezzük meg: rövidesen Bakay altábornagyot elrabolják! nemcsak azért, mert ő készíti elő a főváros németekkel szembeni megvédésének terveit. A tervezésben részt vettek olyanok is, akikről aztán október 15-én kiderült, hogy a másik, a német oldalon állnak. De a Zách utcai puccskísérleteknél világossá vált, hogy Bakay komolyan veszi a dolgát. Ugyanez derült ki Latorczayról is.

- Október 15-énél tartunk.

Dr. Arató Ferenc: - Délben a tiszti étkezdében hallottam a proklamációt.

- Hogyan fogadták?

- Ott zömmel tartalékos tisztek voltak. És bennünk az a gondolat,

az a vágy élt, hogy számunkra vége a háborúnak. hogy most leszere-
lünk, és megyünk haza.

- Az föl se merült, hogy a németek esetleg tesznek valamit ellene?

- Bennem nem merült fel. Persze, figyelembe kell venni, hogy én akkor nagyon kevésbé voltam tájékozott a világ dolgairól. Újságot olvasás, ritkán. Kevesen voltak az újságot olvasók, még a tisztek között is. Tá-
jékoztatlanok voltunk a politikában. Mi szó szerint tartottuk magunkat az akkori katonai felfogáshoz, hogy a katonának a politikához semmi köze.

Kóti István: - Október 15-e előtt nagy csend volt. Nem tudtuk: mi lesz: Hol fognak bevetni bennünket? Aztán október 15-e, vasárnap: szép, napos idő volt. A délelőtt pihenéssel, beszélgetéssel telt el. Kimentő nem volt. Na, megyünk ebédelni, a tiszti étkezdében szólt a rádió. Ebéd közben hallottuk a fegyverszünetre vonatkozó kormányzói proklamációt. Az általános vélemény az volt, hogy időszerű is már ez a fegyverszünetkérés. Mi, tartalékosok, nagyon örültünk neki, mert azt reméltük, hogy most már hamarosan hazajutunk.

- Mi történt ebéd után?

- Semmi. Kimentünk a laktanyaudvarra, kellemes idő volt, beszélgettem néhány tisztársammal, akik közelebb álltak hozzám. Latolgattuk az eseményeket, közben olykor a rádiót is hallgattuk. És meglepődve észleltük, hogy az indulók közt beolvasott szövegek már másról szólnak. Valahogy megváltozott a hangnem. Már nem is a fegyverszünetről volt szó, hanem a harc folytatásáról. Este aztán, a parancsnak megfelelően, teljes harckészültségben tértünk nyugovóra. Tehát teljesen felöltözve, szinte fegyverrel a kézben.

Dr. Arató: - Ebéd után parancsot kaptam, hogy jelentkezzem Latorczay ezredesnél. Ott volt a zászlóaljparancsnok is, Poroszlay alezredes. Azt a szokatlan parancsot kaptam, hogy szereljek fel, és megerősített tiszti őrséggel vegyem át a laktanyaőrséget. Ez azt jelentette, hogy az egyébként csak egy lövésrajból álló őrséget egy géppuskás raj, egy páncéltörő ágyús raj és egy aknavető raj erősítette meg. Nem kaptam utasítást arra, hogy a nehézfegyvereket a laktanyán kívül vagy belül helyezzem-e el. És hogy milyen harci feladatra legyünk felkészülve. Így a nehézfegyvereket készenléti állapotba helyeztettem, az őrség pedig bevonult az őrszobára. Kint, a kapu előtt két figyelő állt, géppisztollyal felfegyverezve.

- És ön?

- Én az őrsparancsnoki szobába mentem be. Ennek vasrács volt az ablakán, vaspánt az ajtaján. A géppisztolyomat a köpennyel együtt felakasztottam a fogásra. A töltött pisztoly a derékszíjamon maradt. Így

telt az idő, amikor aztán - de ez már este volt - egyszer csak benyitott egy főhadnagy, aki az 1. gépkocsizó lövészezredben szolgált. Régtől jól ismertem, még a karpaszományos iskolán egy szobában aludtunk; ő aztán a Ludovika Akadémiára került, és 44-re már hivatásos főhadnagy lett. A váratlan találkozás... először megörültem neki..., de ő akkor hirtelen élesre húzta a rám tartott géppisztolyát. „Kezeket fel!” - kiáltotta. Ismertem karpaszományos korából, tudtam róla, hogy már akkor se játszott a szavával, hát feltettem a kezemet. Ő pedig elvette a pisztolyomat. És rám zárta az ajtót, otthagytam. kintről zajokat hallottam. Lövéseket is. Az udvar felől. De csak később tudtam meg, hogy mi történt.

Mi is történt? Bogozzuk a csomót egy másik szálon haladva! Rendelkezésünkre áll ugyanis egy szűkszavú, Latorczay Lőrinc által tollba mondott visszaemlékezés. Pontosabban: ügyész előtt tett vallomás. Az 1944-es események azonban nem tartoztak az ezredes elleni vizsgálat tárgyköréhez, így a vallomást nyugodtan tekinthetjük visszaemlékezésnek. Még csak azt sem kellett feltételeznünk, hogy Latorczay enyhítő körülményt remélt volna szerezni, hangsúlyozva Horthyhoz való hűségét, szemben a nyilasokkal. Akkor még - a helyzetből fakadóan - az volt a döntő, hogy ki szilárd következetességgel állt Horthy oldalán 1919-ben, 1944-ben - miért ne állhatott volna ugyanazon az állásponton 1945-ben vagy 1948-ban is.

Latorczay verziója: - Az ezred legfontosabb feladata azonban az októberi napokban az volt, hogy a Kecskemét táji harcok során szétvert vagy szétszaladt honvéd egységeket a főváros elérése előtt felfogja. Október 14-én tájékoztatást, illetve parancsot kaptam arra nézve, hogy alakulatom Budapest belrendjének védelmére lesz felhasználva. Október 15-én, reggel 9 óra felé, telefont kaptam az I. hadtesttől, hogy rendeljek el riadót. Rövidesen gépkocsival küldönc érkezett, aki a riadóra vonatkozó parancsot is meghozta. Eszerint: riadó, várjam a további parancsokat.

Mindez még a kormányzói proklamáció elhangzása előtt történt. Tehát akkor még hatékonyan működött a horthysta katonai apparátus. A fordulatot a proklamáció hozta. Latorczay szerint délután 14 és 15 óra között telefonon jelentkezett Vaska ezredes, az Albrecht-laktanyában állomásozó 1. gépkocsizó lövész pótezred parancsnoka.

Vaska: - Mit szándékozol tenni?

Latorczay: - Teljesíteni a parancsokat.

Vaska: - hajlandó vagy letenni a fegyvert?

Latorczay: - Azt teszem, amit a Legfelsőbb Hadúr parancsol. Amire az esküm kötelez. Világos?

Vaska: - Én is tudom, hogy mi a kötelességem. Vagyok olyan katoná, mint te.

Latorczay: - Ebben sosem kételkedtem.

Vaska: - De viszont se én, se te nem vagyunk kötelesek hagyni, hogy az oroszok simán tarkón lőjenek. Azt a javaslatot teszem neked, hogy kíséreljük meg ezredeinkkel a Budapestről való kitörést, Kecskemét irányában. És folytassuk a harcot. Akár regulárisan, akár - ha a honvédség feloszlik, ha leteszik a fegyvert - partizán módra! De a fegyvert ne adjuk ki a kezünkől!

Latorczay: - Én nem bocsátkozom kalandokba. Vedd tudomásul: itt maradok, ahová a parancs állított, és azt teszem, amire a parancs kötelez.

Vaska: - Más mondandód nincsen?

Latorczay: - Nincs. Végeztem.

Latorczay Lőrinc az irodájában várakozik. Mit tegyen? Parancsot egyedül arra kapott, hogy várjon a további parancsra. De ha a további parancs nem érkezik?! Egyre nyugtalanabbul figyel a rádiót. Előbb a proklamáció, aztán hamarosan a vezérkar főnökének, Vörös János vezérezredesnek a magyarázó parancsa arról, hogy a proklamáció nem jelent fegyverszünetet. Délután öt óra tájban cseng a telefon, Vaska ezredes jelentkezik.

Vaska: - Lőrinc, meggondoltad magadat?

Latorczay: - Nincs mit meggondolnom. Az eskü - eskü.

Vaska: - Szóval nem?

Latorczay: - Megmondtam már a véleményemet.

Vaska: - Akkor végeztem.

Latorczay: - Én is.

Hívni próbálja a kormányzói katonai irodát. A Vár telefonja süket. Akkor felhívja a sas-hegyi Sionzárdát: az I. hadtest harcálláspontját. Aggteleky Béla altábornagyot, hadtestparancsnokot keresi. Ide-oda kapcsolják, végül is eljut Hindy Iván vezérőrnagyhoz. Hindy - aki a közigazgatási ügyek intézője, kinézésre inkább amolyan „szalonkatoná”, választékos modorú és nem a gyakorlótér, a laktanyaélet tapasztalmáéhoz szokott csapattiszt - most kurtán-furcsán válaszol.

Hindy: - Aggteleky altábornagy úr már nincs itt. Ma reggel óta a hadtestparancsnok én vagyok.

Latorczay: - Reggel még Aggteleky altábornagytól kaptam parancsot. Telefonon, aztán írásban.

Hindy: - Az reggel volt.

Latorczay: - Érvényes még a reggeli parancs?

Hindy: - Azóta is mentek további parancsok.

Latorczay: - Azok is Aggteleky nevében!

Hindy: - Az ő nevében és megbízásából, de az én aláírással.

Latorczay: - Arra kívánok határozott választ, hogy érvényben van-e a vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úrra tett eskü.

Hindy: - Részben.

Latorczay: - Én ilyen nem ismerek. Vagy felmentést kapok az esküm alól, vagy pedig érvényes az eskü. Leszögezni kívánom, hogy én az esküm értelmében fogok eljárni.

Hindy egy pillanatig hallgat, aztán csak ennyit mond:

- Értem. Végeztem.

És leteszi a hallgatót.

Este tíz óra tájban (a Rádióban már beolvasták Szálasi „szózatát”) az Andrásy-laktanya kapujában bebocsátást kér Boér Győző tüzér alezredes, aki egy löveget hozott fel a fővárosba, javításra. Latorczay kéreti az alezredes urat: jöjjön fel az irodába. Valójában a személyazonosságát kívánja tisztázni. Boér szívesen megy fel, régi jó ismerősök. Talán nem is egészen véletlen, hogy ebbe a laktanyaiba jött, még az sem zárható ki, hogy éppen azért jött ide, mert Latorczayval kívánt találkozni. Alighogy üdvözlük egymást, telefonon jelentkezik a laktanya ügyeletes, s közli: egy alakulat betört a laktanyába! Mire Latorczay: „Ellenállni! Megyek le magam is!” És rohan. Vele együtt Boér Győző, az imént érkezett tüzér alezredes és Poroszlay Jenő alezredes, az V. zászlóalj parancsnoka, Latorczay helyettese. Éppen csak az írnoki szobáig jutnak el, útjukat állja az 1. gépkocsizó lövész pótezredből való Szentgyörgyi százados és nyolc-tíz főnyi géppisztolyos különítménye. Szentgyörgyi rákiált Latorczayra:

- Ezredes urat letartóztatom!

- Még hogy engem?!

Lövések dörrennek, Latorczay is, Poroszlay is, Boér is elvágódnak. Poroszlay átkozódik, de magatehetetlen. Boér nyomban eszméletét veszti. Latorczay csak ködös tudattal érzékeli, hogy durva kezek vonszolják, majd kéznél-lábnál fogva megemelik. Friss levegő éri: kivitték az udvarra, valahonnan távolabbról lövések hallatszanak. Fekszik az udvar kövén, közvetlenül a feje mellett valaki összevágta a bokáját, és ezredes úrnak alázatosan jelenti a parancs végrehajtását, amelynek során... Szóval Vaska ezredes úr van itt, az ő emberei tették. Latorczay most egészen közletről hallja:

- Lőrinc! élsz? Érted a szavamat?

- Gazember! Lázadó! Áruló!

Vaska még közelebb hajlik, suttog:

- Bocsáss meg a törtétekért. Lehet, hogy neked van igazad. De az

is lehet, hogy nekem.

Szanitécek jönnek, bekötözik Latorczay nyakát, autóba fektetik, elviszik a Verebély-klinikára. Poroszlai alezredest tüdőlövés érte, őt is a klinikára viszik. (1968-ig Debrecenben élt, a Földmérő Felügyelőség tiszteletben megöregedett dolgozójaként ment nyugdíjba.) Boér alezredest haslövést kapott. Ő is felgyógyult. A hetvenes évekip Budapesten élt.

- Volt-e az eseménynek más áldozata is?

- Dr. Arató: - Egy huszárzászlósról hallottam. A nevére nem emlékszem. Hogy pontosan hány halott volt a laktanyában, erről nekem tudomásom nem volt.

- De voltak halottak is?

- Voltak.

Kóti István: - Másnap tudtam meg, hogy a laktanyába beszállásolták a nyíregyházi tüzéreknek egy kisebb alakulatát, annak egyik zászlósát agyonlőtték, mert ők sem akartak átállni Szálasiékhoz.

- Ki volt ez a zászlós?

- Sajnos, nem tudom. A laktanya nagyon nagy volt.

- Hogyan foglalta el Vaska ezredes az Andrásy-laktanyát?

A különböző emlékfoszlányokból ez a kép rajzolódik ki: Öt Botond gépkocsi érkezett a kapuhoz. Az egyikről - valószínűleg Szentgyörgyi százados vezetésével - leugrott a legénység, túlnyomórészt fiatalabb tisztek. Pontos terv szerint lerohanják az őrséget: a kapu előtt álló két őrszemet, a pihenőben levő többieket, a parancsnoki szobában tartózkodó Arató hadnagyot. Lefegyverzik és bezárják őket; föl sem ocsúdta a meglepetéstől, hiszen csupa ismerős rohanta meg őket. Az a Pándy nevű főhadnagy például, aki Aratót lefegyverzi, az egyik kapuőrnek régi ismerőse. időközben a rohamosztag emberei szélesre tárják a kaput, és a Botondok berobognak az udvarra. A 3. ezred legénysége alszik, este kilenckor volt takarodó. Alszik a tisztek többsége is. Ki a lövöldözésre ébred, ki a riadójelre.

- Tisztek, az étkezdébe! Tisztgyűlésre!

Dr. Arató Ferenc: - Vaska ezredes tisztgyűlést hívott össze. Én akkor hallottam először a hangját, rekedt-borízű hangon beszélt. Már nem emlékszem pontosan, hogy mivel indokolta az eljárásukat. De az biztos, hogy Latorczayt is, Poroszlait is hazaárulónak nevezte. Mellette egy fegyveres különítmény állt, szemben velünk, a 3. ezred tisztikarával. Akik le voltunk fegyverezve.

Kóti István: - Éjjél körül riadó volt. Én a legénységet - mint szakaszparancsnok - levezettem a riadóhelyre. Az udvaron volt az erre kijelölt hely. Sorakozás. Közben kiabálták: „Tisztgyűlésre!” Ahogy beléptünk,

az 1. ezred tisztjei ránk tartott pisztollyal meg géppisztollyal fogadtak bennünket. „Fegyvert letenni!” Volt ott egy asztal, arra kellett a pisztolyt lerakni. Aztán bent, az étteremben, Vaska ezredes tartott beszédet. Hogy ne legyünk hazaárulók! És hogy a fegyverszünet - semmis! A kormányzó fegyverszünete miránk nem érvényes! Folytatni kell a harcot!

Badiny Gyula: - Én csak este értem vissza a laktanyába, így a tisztgyűlésre is megkésve érkeztem. Nem is fegyvereztek le, de hát mit ért volna egyetlen pisztoly?

Velünk szemben állt Vaska ezredes, mindkét oldalán két-két százados, ránk tartott géppisztollyal. Kijelentette, hogy Horthy kapitulált ugyan, de ők ezzel nem értenek egyet, és folytatják a háborút. Csak nyilatkozzék bátran, aki nem akarja folytatni: odakint már hárman fekszenek közülük...

- Mi történt ezután az ezreddel?

- Szétszórták. Egy része Vaska parancsnoksága alá, kiképző táborba, aztán a tűzvonalba került. Az a rész, amelyikbe én is voltam, Ócsára vonult, onnan pedig a szolnoki frontszakaszra. Ha jól emlékszem, október 20-án Szolnok-Szajol térségében voltunk. De mi már, ha fronton voltunk is, tűzbe nem kerültünk. Vagy két hétig farkasszemet nézett ott a két vonal, puskalövés nélkül. Aztán a Zagyva jobb partján felgyalogoltunk Balassagyarmatig. Azután... menetelések meg pihenők után eljutottunk Bécs mellé. Onnan felvittek minket Németországba, Görlitzbe. Berlin alá. És ott be akartak vetni minket, azzal a jelszóval, hogy „Berlinnél védjük meg Budapestet”.

De akkor már Budapest jó része felszabadult.

Bokor Péter
Élet és Irodalom 1982. május 14.

Kiugrás? Fegyverszünet!!!

Az 1944. október 15-i történések kapcsán írásban és szóban a „kiugrás” szó használatát minden alkalommal kívánatos elkerülni. Helyette „fegyverszünet”, „magyar fegyverszünet”, „fegyverszüneti tárgyalások” lennének a mindenki számára egyértelmű és a valóságnak megfelelő szavak.

Az 1944. október 15-i magyar nemzeti tragédiának megértéséhez általános szemléletváltásra van szükség. Ezt csak olyan szavak, kifejezések használatával segíthetjük elő, amelyek mindenki számára egyértelműen teszik megérthetővé a történeteket.

A „kiugrás” pontatlan, sokféle értelmezést lehetővé tevő szó.

A „fegyverszünet” mindenki számára a fegyveres harc időleges megszüntetését jelenti.

E két szóhoz kapcsolódó képzetársítások különbözősége szembe-tűnő. A „kiugrás” csak a beavatottak számára jelent valamit, de az emberek nagy tömege számára csak valamilyen ugrálást jelent. Komoly értelme nincsen.

A „fegyverszünet” szóhoz kapcsolódó képzetársítások mindenki számára a harc időleges szüneteltetését, a béke felé vezető utat és nem az azonnali fegyverletételt jelentik.

A „kiugrás” szó nem általános figyelemkeltő, a valóság megismerését nem elősegítő, a magyar anyanyelvű személyekben nem ugyanazt az értelmezést kiváltó szó.

E két szó képzetársításai közötti különbözőség világosan rámutat arra, hogy a „kiugrás” szó az általános szemlélet torzításait, a „fegyverszünet” szó az általános szemlélet egyértelműségét teremti meg.

Ezért szükséges a „kiugrás” szót a valóság értelmezését eltorzító hatása miatt elkerülni.

1995

Isépy Dezső

Nicholas Rooseveltt véleménye Horthy Miklósról

(1930-1939-ig az Egyesült Államok követe Magyarországon)

„...Úgy nézett ki, mint egy valódi tengeri medve, napbarnított arcú, izmos, energikus, erőteljes, közepes termetű. Könnyen összetéveszthető lett volna egy nyugalomba vonult angol admirálissal. Becsületessége és bátorsága éppen úgy erénye volt, mint lélekből fakadó kötelességtudata. Ellentétben minden más »nagy ember«-rel, különösképpen nem volt sem hiú, sem törtető, sem önző. Nem kereste azokat a magas hivatalokat, melyeket rákényszerítettek, inkább elfogadta azokat, abban a reményben, hogy így rajongásig szeretett hazáját szolgálhatja. Szigorú volt, amikor kellett, de az alaptermészete kedves, szívélyes. Büszke volt katonai rangjára, kormányzói hivatalára, szertartásosan ragaszkodott a hivatalos etikethez, mégis megmaradt az egyszerű életvitel mellett, udvariasan és előzékenyen viselkedett másokkal szemben.

Amikor Horthy Miklós, mint szárnysegéd Ferenc József szolgálatába került, a császár már szinte legendás személy volt: császár és király több mint hatvan évig - autokrata, aki udvartartását és családját a legszigorúbb formalításokkal uralta, aki hihetetlen munkabírású bürokrata volt, de mindezek mellett valódi gentleman. Az admirális többször említette nekem, hogy milyen csodálattal, tisztelettel és ragaszkodással tekintett fel az »öregúrra«. Ez nem egy serdülő ifjonc »hősimádata« volt, hanem egy már negyvenéves érett férfi megfontolt értékelése a gazdájáról, aki még nyolcvanéves korában is életerős és tevékeny. Ferenc József befolyásának és ugyanakkor Horthy Miklós szerénységének elismerése, hogy az admirális mint Magyarország kormányzója, ha valami súlyos állami problémával kellett szembenéznie, mindig azt kérdezte önmagától, hogy az öreg császár hasonló helyzetben hogy cselekedett volna.

Az 1918-as békekötés után ennek a könyvnek az írója több mint két évtizeden át a józan észnek, a rendnek és stabilitásnak volt a szimbóluma az ingatag, rendszertelen és beteg Európában. Mint az ellenforradalmi mozgalom feje Magyarországon, amely, még mielőtt kormányzóvá választották volna 1920-ban, felszabadította az országot a kommunista uralom alól, és ezzel a baloldal gyűlöletét keltette fel maga ellen Magyarországon belül és kívül. Mint kormányzó, politikájának irányvonala volt, hogy megpróbálja a trianoni békekötésben megcsonkított

Magyarországnak a Habsburg Birodalom összeomlása előtti határait visszaállítani. Ez a célkitűzés akármennyire is tetszett a magyaroknak, ellenérzéseket váltott ki a nem magyar szomszédok nacionalista körében, és így kudarcra volt ítélve. A békét követő években a Habsburg-dinasztia hívei többen a főnemesi nagybirtokos családok tagjai közül azt hitték, hogy a régi rendszer fenntartója »veszélyesen« liberális és azal gyanúsították, hogy a katolikus Habsburg-dinasztiát egy református Horthy-dinasztia követi. A királypártiak nem tudták Horthynak megbocsátani, hogy a trónját veszített Károly király visszatérését a magyar trónra kétszer is megakadályozta. Ha ezek a visszatérési kísérletek sikerültek volna, biztosan kiprovokálták volna, hogy a szomszédos államok megtámadják és megszállják Magyarországot. Azok a szavak, melyeket Shakespeare ad Brutus szájába Caesar temetésekor, szinte önként kínálkoznak felidőzésre: »Nem, hogy Horthy Károlyt szeretne kevésbé, csak Magyarországot jobban szerette.« Amikor húsz évvel később úgy tűnt, hogy Horthy Hitlerhez szegődött, ez azért volt, mert olyan erővel találta magát szembe, melyet sem ellenállással, sem behódolással nem lehetett megfékezni. Amit kívülálló nem tudott megérteni, az az, hogy Hitler gyűlölete Horthy függetlensége és félelemnélkülisége iránt volt egyike az okoknak, amiért a Führer megszállta Magyarországot, és a kormányzót rabságba vetette.

Utoljára akkor láttam ezt a megrendíthetetlen öreg admirálist, amikor 1933-ban elbúcsúztam tőle, mielőtt visszatértem az Egyesült Államokba. Szenvedélyesen és nagyon őszintén fejezte ki azt a meggyőződését, hogy Oroszország a legnagyobb fenyegetés nemcsak Magyarországra, de az egész nyugati világ számára. Ez a téma valóságos rögeszméje volt, olyannyira, hogy a budapesti diplomáciai testület nem vette figyelembe... főbiának tartották. Az események igazolták, hogy félelme jogos volt. Igaz, a nácik indították el Magyarországot a lerombolás útján, de az oroszok voltak azok, akik a magyar nemzet lelkét összezúzták, és a gazdasági életet a feudalizmus előtti idők nyomorúságába süllyesztették. A kormányzó előrelátása ez esetben teljességgel helyes volt, de képtelen volt meggyőzni az angol és amerikai vezetőket, hogy a kommunista Oroszország még kapzsibb és mohóbb, mint a cári Oroszország volt, és ostobaság azt hinni, hogy ha a sztálini Oroszországot baráti szövetségesként kezelik, az hasonló módon fogja azt viszonozni.

Ha bárki Horthy admirális bírálói közül továbbra is megkérdőjelezi tisztánlátását és józan gondolkodását, olvassa el ezt a könyvet. Egyszerűen és szerényen írva, érdekes feljegyzése egy lovagias ember élettörténetének, aki reményvesztetten, de hősiiesen küzdött azért, hogy ha-

zájának megmentsen, amennyit csak tud, és mindezt Kelet-Európa fél-tékenysége, nagyravágyása és gyűlölete közepette, amit az első világ-háború lobbantott lángra. Ő inkább konzerváló volt, mintsem konser-vatív, inkább hagyományörző, mint fasiszta, inkább praktikus gondol-kodású, mintsem idealista. Ha tehetne volna, visszaállítja a régi rend-szert. Ehelyett a vasfüggönyt látta bezáródni szeretett hazája körül. Visszavonult Portugáliába, ahol most, 88 éves korában él, egy örökké letűnt világ emlékeivel.

Félelmet nem ismerő, meg nem vesztegethető, rendíthetetlen em-beri tekintélye, csakúgy, mint George Washingtoné, inkább jellem-szi-lárdságból, mintsem briliáns értelemből fakadt. Ellenkezhettek vele, de még ellenségei is tisztelték. Vitathatják ítélőképességét, de becsüle-tességét és tisztességét senki sem vonta kétségbe.”

(Részlet: Gróf Edlerheim Gyulay Ilona: Becsület és kötelesség 1. Budapest, Európa Kiadó, 2001. 204-244. oldal)

Horthy Miklós és 1944. október 15.

Céлом az, hogy a mai magyar köztudatban élő felületes, hamis vagy rosszindulatú megítélések helyett, tárgyilagos, egyértelmű történet-szemlélet kialakítását segítsen elő a hazai és a nagyvilágban szétszó-ródott magyarok között Horthy kormányzó 1944. október 15-i tevén-kenysége megítéléséről.

Az elmúlt fél évszázad alatt nem volt meg a lehetősége annak, hogy Horthy Miklós személyének és az 1944. október 15-i történéseknek tár-gyilagos, egyértelmű értékelése alakulhasson ki a köztudatban. Csak óvatos, de mindig elutasító megnyilvánulások voltak olvashatók sze-mélyével kapcsolatban. Ezeknek következtében alakult ki és terjedt el többek között az, hogy Horthy Miklós kormányzó ellentmondásos sze-mélyisége a magyar történelemnek. Ez nem igaz.

A kormányzó véleménye

Szükséges az, hogy mindenek előtt ismerjük meg a történésekkel kapcsolatos kormányzói véleményt, az „Emlékirataim”-ban közöltek szerint:

„A kiáltvány elhangzása után mentek végbe azok a felforgató ese-

mények, amelyeknek hiteles története teljes pontossággal még ma sem állapítható meg. Sőt a jövőben is aligha válhatik lehetővé. Különböző személyek, akik azokban szerepet játszottak cselekedeteikről és állásfoglalásuk okairól már nem adhatnak számot.”

Az idő múlásával sok új adat került elő, de ezek segítségével sem lehetett a történések hiteles, teljes pontosságú képét megalkotni.

A kormányzó viselkedése

A háborúból való kiválás lelke és motorja Horthy Miklós volt. Nem ravaszkodás, mesterkedés, taktikázási okokból és még kevésbé egyéni érdekből szorgalmazta szeptember közepe óta a fegyverszünet kérdését.

1944 őszén, Horthy Miklóst nem a saját sorsa érdekelte, hanem hazája, népe jövője.

Úgy képzelte el a háborúból való kiválást, hogy fegyverszünetet köt és Magyarország csak átvonulási terület lesz a szovjet hadsereg számára. Ezáltal elkerülhető az, hogy Magyarország két ellenséges ország csataterévé váljon.

Kormányzói tevékenység a fegyverszünet megvalósítása érdekében

Nem helytálló az a vélemény, amelyik egyedül Horthy Miklóst hibáztatja a megszervezés hiányosságai miatt, és ugyanakkor elhallgatja az alapos és jól működő német titkosszolgálat sorsdöntő szerepét az 1944. október 15-i magyar tragédiában.

Magyarország 1944. március 19. óta német katonai megszállás következtében elveszítette állami önállóságát. A fegyverszünet megvalósításához szükséges szervezési előkészítő munkát csak a jól működő német titkosszolgálat által korlátozott körülmények között lehetett végezni. Ebben a helyzetben nem lehetett azt csinálni, amit a cél érdekében szükséges lett volna tenni. Csak azt lehetett megtenni, ami nem járt azzal a következménnyel, hogy a német titkosszolgálat felfedje és csapásaival véglegesen megsemmisítse a magyar fegyverszünet megvalósításának a lehetőségét.

Ezt, az erők titkos harcát Horthy Miklós személyesen vezette. Az Ő személyére tartozó feladatot, a fegyverszünet jogérvényes megkötését sikeresen megoldotta.

A fegyverszünet életbe léptetésének érdekében a Kormányzó lehetőségei szerint kellő körültekintéssel járt el. Határozott és hatásosnak ígérkező intézkedéseket tett. De a német titkosszolgálat által szervezett átlátszókkal szemben elvesztette a csatát.

Bakay Szilárd altábornagyot kinevezte 1944. augusztus 1-jével a budapesti I. honvédhadtest parancsnokává, azzal a titkos megbízással,

hogy szervezze meg a fegyverszünet életbe léptetéséhez szükséges katonai biztosítást, arra az esetre, hogyha a németek ellenakcióval akarják megghiúsítani a fegyverszünet életbe léptetését.

Bakay Szilárd altábornagy a parancsnoksága alá tartozó I. honvédhadtest és más honvéd alakulatok - Latorczay Lőrinc gépesített lövész-ezrede - között eredményes szervezési munkát végzett. Ezt a német titkosszolgálat október 8-án Bakay letartóztatásával, egy jól célzott csapással megsemmisítette.

Október 15-én az áruló Hindy Iván tábornok erőszakkal magához ragadta az I. honvéd hadtest alakulatai fölötti parancsnokságot. A németekkel és nyilasokkal együttműködve a Kormányzót megfosztotta katonai hatalmától, ugyanakkor a kormányzónak a hadsereghez intézett parancsai a vezérkari tisztek között lévő német bizalmi személyek árulása folytán nem jutottak el a honvéd csapatokhoz.

Így maradt október 15-ére a kormányzó katonai támasz nélkül. Nem gondatlansága, felületessége, alkalmatlansága miatt, hanem a kedvezőbb helyzetbe és túlerőben lévő német titkosszolgálat ellen vesztette el a csatát. Nem tétlensége miatt, hanem azért, mert a harc természet olyan, hogy nyertese és vesztese is kell, hogy legyen.

Mi volt a célja, értelme a kormányzó küzdelmének?

Ha Horthy Miklós 1944. október 15-i szándéka sikerül, létre jön a fegyverszünet és Szálasi sem kerül hatalomra, akkor kaphattunk volna Párizsban 1947-ben számunkra kedvezőbb békefeltételeket.

Így viszont szükségtelenül meghosszabbodott Magyarország számára a háború. Két idegen hadsereg csataterévé vált az ország és mi, magyarok lettünk az egész világ előtt Hitler utolsó csatlósai. Ezt a megbélyegzést ki is használták ellenünk Párizsban a kedvezőbb helyzetben lévő ellenséges szomszédaink.

Ha viszont Horthy terve sikerül, a front megnyílik és a német csapatok saját érdekükben visszavonulásra kényszerülnek, a szovjet hadsereg csak átvonult volna Magyarországon. Érintetlen maradt volna a közigazgatás, a kormány belbiztonsági erői és a többi állami berendezés. Hiszen ezek biztosították volna az oroszok átvonulását. Érintetlen maradt volna a magyar társadalom is. Az elesettek, eltűntek, elhurcoltak tízezrei menekültek volna meg.

Ami a békeszerződést illeti, a háborúból való sikeres kiválás következményeként országunk alaphelyzete más lett volna. Horthy Miklós októberi elhatározásának végrehajtását a győzteseknek értékelniük kellett volna, hiszen lépésünkkel megrövidíthettük volna a háborút. Helyzetünk nem lett volna rosszabb, mint Romániáé.

A kormányzói kiáltvány történetéről

A fegyverszünet megkötése tényének ország-világ előtt köztudomásúvá tételéhez szükséges kiáltvány szövegét a kormányzó maga fogalmazta meg. Az általa jóváhagyott szöveg legfontosabb része a következő volt: Értesíttem a Német Birodalom képviselőjét, hogy fegyverszünetet kértünk ellenfeleinktől és megszüntetjük az ellenségeskedést velük szemben. Mától fogva Magyarország hadiállapotban lévőknek tekintti magát Németországgal.

Ez a szöveg egyértelműen tájékoztatott a fegyverszünet hatályba lépéséről. Ez volt a kiáltvány lényege. Ebből tudhatta volna meg a lakosság, a honvédség és a külföld azt, hogy Németországgal hadiállapotban vagyunk.

A kiáltványnak ezt a sorsdöntő részét azonban Lakatos miniszterelnök és Ambrózy kabinetiroda-főnök a kormányzó tudta nélkül megváltoztatta. Minthogy így lett közreadva, ez hamisításnak tekinthető.

Idézet a Karsai Elek - Karsai László: A szálasi per. Bp. 1988. című könyv 50. oldaláról:

„Elnök: De tudtak önök arról a minisztertanácson, hogy azt közvetlenül követni fogja a kormányzói proklamáció rádióba való beolvasása? Erről szó volt?

Lakatos: Igen! Ambrózy nekem az előző napon, 14-én a proklamációt megmutatta. Egyetlen aggályom az volt, hogy a hangot túl erősnek tartom, bármennyire minden szava találó és százszázalékos igazságot tartalmaz. Tudtam ugyanis, hogy nincs fegyveres erőnk kéznél.

Elnök: Mégis mi maradt ki belőle?

Lakatos: Csak egyetlen mondat, az én javaslatomra, az, hogy a németekkel pedig a mai naptól kezdve Magyarország hadban lévőknek tartja magát. Ezt végzetesnek tartottam. Tudtommal Ambrózy adta ki a szöveget Hlatky Endrének, sajtóállamtitkáromnak, hogy olvassa be.

Elnök: Megtörtént?

Lakatos: Igen.”

A kértünk szót, ami megtörténést jelent átjavították kérénkre, vagyis még nem kértünk, csak a jelenben kérjük. A hadiállapot bejelentését pedig kitörölték a kiáltványból. Ezzel megszűnt a kiáltvány lényegének az értelme, és a már megkötött fegyverszünettel való egyezése.

Ez a hamisítás helyrehozhatatlan kárt okozott Magyarországnak népének, mert a fegyverszünet megvalósulásának megakadályozásával átvonulási terület helyett harctérre változott Magyarország egész területe.

Idézet özvegy Horthy Istvánné Becsület és kötelesség 1. című könyv-

ve 315-316. oldaláról:

„Hogy Lakatos a jóváhagyott proklamáció-tervezetből ezt az ő (a kormányzó) beleegyezése nélkül törölte, elképesztő és minősíthetetlen. Az egész kiáltványnak az volt az értelme, hogy a lakosság, a honvédség és a külföld megtudja: mostantól Németországgal hadiállapotban vagyunk. Nemcsak ez a mondat hiányzott a szövegből, de még hozzá az a szó, hogy fegyverszünetet kérünk eredetileg kértünk, vagy kötöttünk kellett, hogy legyen. Nehéz lenne elképzelni, hogy amikor az én fülem hallatára azt mondta Weesenmayernek, hogy fegyverszünetet kért „ich habe um Waffenstillstand gebeten és elhatározásomat semmi sem változtatja meg.” Ez teljesen a fegyverszüneti megegyezés szellemében volt.”

Megjegyzésem a fentiekhez

Tudomásom szerint háborús vészhelyzetben fegyverszünet kérdésében a kormányzói hatáskör nem volt miniszterelnöki ellenjegyzéshez kötve. A kormányzó jogosult volt egyedül dönteni. Tudomásom szerint Lakatos tanúvallomásában nem az olvasható, hogy Ambrózy bemutatta ellenjegyzésre a kiáltvány szövegét, hanem csak megmutatta, mintegy baráti pletykaként, hogy milyen szövegű kiáltvány fog megjelenni. Lakatos aláírására nem volt szükség. Lakatos a kiáltvány szövegét lényeges pontban megváltoztatta és megcsonkította Horthy Miklós tudta és hozzájárulása nélkül.

Ambrózy nem mutatta be a megváltozott szöveget a kormányzónak, hanem minden további nélkül elküldte a rádióba Hlatky sajtóállamtitkárnak közreadás céljából.

Aggteleky Béla altábornagy véleménye erről a kérdésről: „...a szövegben semmi lehetetlen, semmi megborzadnivaló nem volt. A hadüzenet után egész elhatározásra volt szükség és erélyes, elszánt cselekvésre. A fegyverszüneti szerződés már négy nap előtt érvénybe lépett. A hadüzenet törlése végzetes tévedés volt Lakatos részéről.

Magyarország kormányzója 1944. október 16-án nem mondott le

A hitleri német vezetés az 1944. október 15-i kiáltványának következtében a kormányzót letartóztatta, ezzel hivatali hatalmától megfosztotta, majd fogolyként, családjával együtt fegyveres őrizettel Németországba szállította és ott fogságban tartotta a háború végéig. Ezzel egyidőben a hitleri német vezetés Szálasi Ferencet kormányalakítással bízta meg és a kormányzótól elvett államfői hatalommal ruházta fel.

Weesenmayer, német meghatalmazott nagykövet, mint a győztes hatalom képviselője olyan szövegű közleményeket adatott közre, ami-

lyeneket jónak és szükségesnek tartotta a német hatalom érdekében. Az, hogy az általa forgalomba hozott közleményeken a kormányzó aláírása volt olvasható, az nem az aláírói egyetértés jelentette. A valószínűségünkkel nem törődött.

Egy hivatalos fogalmazású és aláírást is tartalmazó nyilatkozatnak csak akkor van jogi és erkölcsi értéke, ha az valóban az aláírói egyetértést fejezi ki. E nélkül közönséges hamisítvány

Horthy Miklósnak nem volt szándékában lemondani, sem Szálasit kormányalakítással megbízni, sem kiáltványát visszavonni. Mindez bizonyított tény.

A kormányzót fegyveres őrizetben tartották, cselekvési szabadságától megfosztott fogoly volt. Számára csak a szóbeli tiltakozás lehetőségére létezett. Ezzel a lehetőséggel élt is.

Közvetlenül a német szövegnek kézjeggyel való ellátása előtt hivatalos személyek Edmund Weesenmayer nagykövet és Lakatos Géza miniszterelnök jelenlétében egyértelmű nyilatkozatot tett: sem le nem mond, sem Szálasit miniszterelnökké ki nem nevezi. Ezzel tudomásukra hozta, hogy aláírása nem jele sem egyetértésének, sem beleegyezésének. Weesenmayer tehát tudatosan valótlanságot tétetett közzé. Nyilvánvalóan azért, hogy félrevezesse a magyar és a külföldi közvéleményt és a honvédeket.

A tiltakozás olyan tény, amit két tanú erősíthet meg. Az egyik Lakatos Géza miniszterelnök, aki ezt a tényt "Ahogy én láttam" című visszaemlékezésében elhallgatta. Pedig kötelessége volt, hogy tárgyilagosan ezt, mint lényeges mozzanatot a magyar közvélemény tudomására hozza.

A másik tanú Weesenmayer német nagykövet. De ettől nem várható a tanúskodás saját maga ellen.

Az az állítás, hogy a kormányzót megtörte volna fia elrablása szintén nem igaz. Annak ellenére, hogy fia elrablásáról már tudomása volt, határozottan kiadta a parancsot a budapesti rádióknak a fegyverszünetet bejelentő kiáltványának közreadására. Nyilván való, hogy a lemondásról, kormányalakításról, és a rádiókiáltvány visszavonásáról szóló közlemények nem felelnek meg a valóságnak. Nyugodt lélekkel ki mondhatjuk, egyértelmű igazságként: Horthy Miklós nem mondott le, Szálasit nem bízta meg kormányalakítással és kiáltványát sem vonta vissza.

Végszó

A magyar hagyomány szerint a mindenkori államfő országlása államfői eskü letételével kezdődik. Ekkor esküvel fogadja azt is, hogy Magyarország területét és népét bárhonnán jövő ellenség fegyveres támadásától meg fogja védeni.

Horthy Miklós erre esküdött meg 1920. március 1-jén.

A magyar állami élet irányításában végzett tevékenységének megítélésekor államfői esküjében fogadottak teljesítését kell figyelembe venni.

Az eskü megtartása erkölcsi kérdés. Erkölcsi megítélésnél nem lehet irányadó az eredményességi szempont. Az elmarasztaló erkölcsi ítélet ragyogó eredményeket semmivé tehet. Az elismerő erkölcsi ítélet felmenthet az eredménytelenségből származó vádak következményei alól. Horthy Miklós államfői esküjét válságossá vált történelmi időkben felelősséget vállalva mindenben megtartotta. Az erkölcsi megítélés felmenti őt mindazon vádak alól, amelyeket az ellenség által magukat félrevezetni engedők még fél évszázad után is minden alkalmat megragadva hangoztatnak. A fegyverszünet megkötésének érdeme a kormányzót illeti meg. Államfői esküje hű megtartásának eredménye volt az, hogy minden nehézség és fenyegetettség ellenére megkötötte Moszkvával azt a fegyverszüneti egyezményt, amelynek életbe lépése megnyitotta volna az utat ahhoz, hogy Magyarország harctér helyett csak átvonulási terület lett volna a szovjet hadsereg számára. Az elmúlt fél évszázadnyi idő igazolja azt, hogy a Horthy Miklós által kezdeményezett út helyes volt.

Horthy Miklós kormányzó az egész magyar nép létérdekéért vívott harc áldozata lett. Törekvéseinek célját ha nem is érte el, de mindent megtett, ami tőle telt és nem hagyta magára a háború pusztításában elsüllyedő Magyarországot.

Budapest, 2001. július 28.

Isépy Dezső

Felolvastam a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület X. Magyar történelmi Iskoláján Szentendrén, 2001. augusztus 9-én.

Horthy Miklóstra emlékeztünk Kenderesen

2001. szeptember 9-én vasárnap délelőtt körülbelül ötszáz ember emlékezett meg Horthy Miklós kormányzó újratemetésének nyolcadik évfordulójáról.

Jelen voltak a győri Horthy Miklós Történelmi Társaság, a Honvéd Hagyományörző Egyesület, a Magyar Tengerészek Egyesülete. A MIÉP budapesti, nagykátai, pályi, sárospataki, sátoraljaújhelyi, százhalombattai, tápióbicskei és a Vitézi Rend képviselői.

Az ökomenikus római katolikus emlékmise és református igehirdetés után a temetőben lévő Horthy családi sírboltnál elhangzott megemlékezések közül Szimon Miklós hosszújaratú tengerész kapitány megemlékezése a következőképpen hangzott:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megemlékezésünket NITTI egykori olasz miniszterelnök szavainak idézetével kezdem:

„A nemzetközi pénzemberek azok, akik gyűlölik Magyarországot. Ez a gyűlölet hoz szenvedést, nyomort és ármányt Magyarországra.”

Miért gyűlöltek és miért gyűlölik a nemzetközi pénzemberek Magyarországot, amikor a magyarokat a bolsevisták kínozták, amikor meggyötörték a nőiességet és meggyalázták az anyaságot, amikor a magyarokat a templomból kijövet akasztották a legközelebbi fára? Talán azért nem szabad szeretnünk Magyarországot, mert Magyarország mélységesen keresztény ország?

A keresztény civilizációnak tilos talán szeretni ott, ahol a pénzemberek gyűlölnék? Fegyvertelenül, megnyomorítottan, sebesülten vérezve, elgyötörve és éhezve kell-e állnia Magyarországnak, mint a nemzetközi pénzemberek gyűlöletének elrettentő példája? Keresztre kell feszíteni Magyarországot azért, mert keresztény, és mert a nemzetközi pénzemberek gyűlölik? Nincs már lelkiismerete a keresztény civilizációnak? Meg kell halnia Magyarországnak csupán azért, mert évszázadok óta saját testével védi a művelt nyugatot és ugyanekkor megmaradt kereszténynek?

Nem, nem volt elég erős és most sem elég erős a nyugati civilizáció lelki ismeretfurdalása! Az ország magára maradt, süllyedt a hajó. Amíg be nem következett az a borongós novemberi nap 1919-ben.

Ezen a reggelen mindenki, aki Magyarország sorsára gondolt kétségbe volt esve, hiszen elvesztettük a háborút és a régi történelmi Magyarországnak minden kerete és alapja megrendült a szocialistának álcázott, de végül kommunista forradalom és rémuralom következményeként. Magyarországot tanácsköztársasággá kreálták. A nemzet hónapokon át a legalacsonyabb szintű csőcselék szörnyű uralma alatt élt és még nem sejtette, hogy ugyan ez lesz a sorsa 27 év múlva, közel fél évszázadra. Ez volt az az idő, amikor békés falusi lelkészeket vesztőhelyre vonszoltak, köztisztviselőket az utcán löve agyon a Dunába hajítottak.

Ez után jött a román horda megszállása. Katonai egyenruhába bújt rablók fosztogattak a budapesti utcákon. Ekkor nem lehetett lisztet, kenyeret, egyéb élelmiszert és tüzelőt kapni. A postai és telefonszolgálat alig működött. Asszonyok álltak hosszú sorban, sírtak a pékségek előtt. Családok sínylődtek vasúti vagonokban a vasútállomásokon, közülük a férfiak korábban köztisztviselők voltak Erdélyben, felvidéken és a délvidéken. Elmenekültek a román, a cseh és a jugoszláv betolakodók elől. A menekültek száma ekkor még negyvenezer volt, amely gyorsan emelkedett fel kétszázezerre. Az utcai járókelő megdöbbenve nézett körül, látva, hogy ezeréves hazáját veszíti el. Senki nem parancsolt, senki nem engedelmeskedett. A lenin-fiúk bandái a feltört haditengerészeti raktárakból rabolt tengerész egyenruhába bújva raboltak és gyilkoltak.

E borús novemberi reggelen a járókelőket egy plakát állította meg. Ez a plakát arról szólt, hogy a mai napon a Nemzeti Hadsereg bevonul a fővárosba. Ezt a kiáltványt egy admirális írta alá, Horthy Miklós altengernagy, a flotta utolsó parancsnoka, Ottrantó hőse. Az aláírás fölött a következő mondat állt:

Csapataim vigyáznak a rendre és fenntartják azt mindenütt!

Csapataim? Egy magyar hadsereg? Honnan vette ezt a tengernagy?

Budapesten senki nem tudta a román hírzárlat miatt, hogy Szege-den, rendezett körülmények között a tengernagy képes volt megszervezni egy hadsereget a korábbi csapatok maradványaiból. Ezen a reggelen, fél kilenckor a kis hadsereg valóban bevonult Budapestre a lakosság nagy csodálkozására és örömére. Egy független hadsereg jelent meg azon a Magyarországon, amely immár szabad volt Romániától is.

E haderő élén az altengernagy lovagolt, legendássá vált szürke lován, aki a plakátot aláírta. A róla szóló hírek futótűzként terjedtek el a városban. Estére már mindenki ismerte életének főbb mozzanatait. Régi nemesi családból származik, a tengerészetnél szolgált, Ferenc József császár szárnysegéde, aztán előbb a NOVARA cirkáló, majd a Prinz

Eugéne csatahajó, végül a teljes hadiflotta parancsnoka volt. A háború végén, amikor királyi parancsra átadta ellenségeinknek a soha le nem győzött flottát, hazatért kenderesi birtokára. Itt azonban nem ült tétlenül. Amikor elérkezett a cselekvés ideje megjelent Szegeden és megszervezte a legyőzött ország új, Nemzeti Hadseregét, amely néhány ezer embert számlált csak.

Azért jött Budapestre, hogy helyreállítsa a rendet és elég erősnek látszott, hogy ezt meg is tegye.

Ebben az időben főparancsnoki címet viselve, néhány hét alatt helyreállította a törvényt és a rendet a városban. Röviddel ez után, parlamenti döntés eredményeként a király nélküli Magyar Királyság Kormányzójává választották. Horthy Miklós egy fényes múltból feltűnve a magyar közéletbe kezébe vette az ország hajójának az irányítását, helyreállította a törvényes rendet. Egyenes jellemű ember volt a gentlemanek gentlemanje, tehát közeli munkatársait ennek megfelelően válogatta ki. Két fiú apjaként példás családi életet élt, soha meg nem kísérelte, hogy közpénzekből meggazdagodjék. Politikai ügyekben józan ítélőképességgel rendelkezett.

Horthy Miklós véleménye Magyarország szomszédairól változatos volt:

A szlovákokat rokonszenves, de félrevezetett kistestvéreknek tekintette, a horvátok rendes emberek és jó tengerészek, a szerbek elsősorban katonák. Mérheterlenül lenézte azonban a köpönyegforgatókat, a románokat, akiket selyemfiúknak tartott. Egyaránt nem szívelte a kommunistákat és a nyilasokat, ördögi erőnek tekintette őket, míg a szocialistákat a Marxizmus balekjainak tartotta. Szerette és tisztelte a falvak népét, tudta, hogy a nemzet legfőbb ereje a parasztság, a társadalom legértékesebb, de talán a legelhanyagoltabb rétege. Tisztában volt az a gazdasági veszteséggel, amelyet Trianon okozott és mindent megtett a további romlás ellen. Az általa kinevezett kormánynak sikerült megszilárdítania az ország gazdaságát.

Ennek jellemzésére álljon itt néhány adat. 1920-ban 2127 ipari üzem volt, 1939-ben már 4271 ipari vállalatot tartottak nyilván. Az ipari munkások létszáma 1919-ben 173 ezer, 1939-ben 430 ezer fő. A román rablóhorda 37160 vasúti járművet vitt el az országból, alig 410 darab mozdony maradt itt 27 ezer vagonnal. Húsz évvel később 51963 darab vasúti jármű, ebből 1750 darab mozdony a MÁV tulajdona.

A dunai áruforgalom alig volt említésre méltó, 1928-ban is csak 91 ezer tonna volt évente. Horthy azonban megépítette a csepeli Nemzeti Szabadkikötőt, amelynek megnyitása drámai fordulatot hozott 1938-ra. A szállított tonnaszám elérte az évi 938 ezret és Budapest Bécs ve-

zető helyére lépett a Dunai forgalom lebonyolításában. Közben a magyar mérnöki tehetség a kormányzó úr szakértő támogatásával új életert öntött a vízi szállításba. Tengerjáró hajók járhattak már a Dunán és Budapest a Trianon által megcsonkított ország fővárosa a gyalázatos szerződés kiötlőinek legnagyobb bánatára nemzetközileg elismert és hivatalosan bejegyzett tengeri kikötő lett. Ezek a hajók rendkívüli módon elősegítették az import-export kereskedelmet. Sajnos, a második világháború után ezek az előnyök tették lehetővé, hogy teherhajók százai bonyolítsák a forgalmat Magyarország és a Szovjetunió között kifosztva hazánkat a szocialista kereskedelem álarca mögé bújva.

Magyar vasúti motorkocsik jelentek meg Dél-Amerikában, magyar traktorok a balkáni országokban, Egyiptomban és a Közel-keleten. A híres Kandó-mozdonyok megjelentek világszerte, még Kínában is. Vegyiparunk versenyképessé vált, még a német vegyiparban is.

Kiváló szociális eredmények születte, ezekből néhány: Létrehozták az OTI-t, bevezették a kötelező egészségügyi és baleseti biztosítást, majd az öregek, a rokkantak, özvegyek és árvák biztosítását.

1937-ben az Országgyűlés megkezdte a legkisebb bérek, a legmagasabb munkaórák és a fizetett szabadság kérdésének szabályozását. Megalakult a Hangya Szövetkezetek Országos Hálózata, valamint a Zöld Kereszt Szervezet a falvak lakóit segítő.

5217 iskolát építettek Horthy Miklós kormányzósága alatt, az analfabétizmust 4%-ra csökkentették 20 év alatt. Az irodalom mentes volt a cenzúrától. A vallások gyakorlása egyaránt korlátozás nélküli volt. A közbiztonság példászerűen jó volt. Nem volt ismert a megvesztegetés és a korrupció.

Tekintetbe véve az eredményeket, Horthy tengernagy irányításával Magyarország óriási fejlődésen ment át, újjászületve a trianoni csonkítás által okozott, lerombolt helyzetéből ismét megtalálta a helyét a nap alatt. Ugyanakkor változatlanul ébren tartotta a trianoni diktátum revíziójának szellemét.

Míndezt az eredményt a második világháború eseményei tönkretették. Az a háború, amelyet nem hazánk kezdett, amelynek kitérésében, ha érdekelt volt azért volt az, mert mint keresztény államnak, hasonlóan az elmúlt évszázadok harcaihoz, ismét egy keresztes háborút kellett vívnia a keleti barbár hordák, a gépesített tatárjárás ellen.

A gyászos eredmény nem a magyar vitézség, vagy a kormányzó úr hibája, hanem az úgynevezett művelt nyugati országok képmutató politikusaiknak a megbocsáthatatlan bűne. Ők szabadították hazánkra a XX. század pestisét a kommunizmust. Ezért, valamint az előbb elmondottak miatt felháborító, eléggé el nem ítéhető, hogy most az úgyne-

vezett rendszerváltás után 11 évvel még mindig nincs egy utca, egy tér elnevezve Horthy Miklósról, de még csak egy emléktáblája sincs Budapesten. A Demszkij város tanulhatna Páty községtől, ahol kemény harcok árán és 50 évvel a második világháború után sikerült egy rövid kis utcát a kormányzó úrról elnevezni, szeptember 2-án.

Ezért és hasonló célok érdekében alakítottuk meg néhány évvel ezelőtt a Horthy Miklós Történelmi Társaságot, amelynek célja és feladata megtenni azt, amit az elmúlt 55 év elmulasztott. A jelen kor magyarjainak, a történelem tudása nélkül felnövekvő ifjúságnak bemutatni Magyarország negyedik kormányzóját. Példaként állítani eléjük, olyan példaként, mint akinek legfőbb erényei mérhetetlen hazaszereteten, őseitől örökölt becsületességén és tiszteletre méltó családszereteten túl az ellenséggel szembeni, mindenkor lovagias és bátor magatartás volt.

Tehát Tisztelt Jelenlévők nem csak beszélni kell, hanem mint azt az előbb mondtam, tenni kell. Mert eljött a cselekvés órája, nem várhatunk már sokáig!

Nem elégedhetünk meg az eddigi eredményekkel, mert bár nem jelentéktelenek, de mégis távol állnak a végső céltól, amelyért elődeink, apáink életüket adták és, mint ahogy azt a császári és királyi 39. gyalogezred egy költő katonája megírta:

„Nem lesz e földön soha béke,
míg más ül Árpád örökébe.
A hosszú harc csak elpihent,
kürtszóra vár, hogy talpra álljon.
Hon visszaszerző szent csatákon,
a régi, híres regiment!”

Az emlékbeszédek után a társadalmi szervezetek, pártok és magán-személyek elhelyezték az emlékezés és kegyelet virágait Horthy Miklós sírjára.

2001. szeptember 14.

Isépy Dezső